

AVOLIITON PURKAUTUMINEN AVOPUOLISON KUOLEMAN JOHDOSTA

Lapin yliopisto
Pro Gradu -tutkielma
Avoliiton purkautuminen
avopuolison kuoleman johdosta
Perhe- ja jäämistöoikeus
syksy 2013
Ann-Sofie Träskman

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Avoliiton purkautuminen avopuolison kuoleman johdosta

Tekijä: Ann-Sofie Träskman

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Perhe- ja jäämistöoikeus

Työn laji: Tutkielma_x_Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: 78

Vuosi: syksy 2013

Tiivistelmä:

Perehdyn tutkielmassani lainopillista metodia käyttäen vuonna 2011 voimaan tulleeseen avoliittolakiin ja sen mukanaan tuomiin muutoksiin Suomen lainsäädäntöön. Huomioin myös muut pohjoismaiset lainsäädännölliset ratkaisut koskien avoliittoa.

Avoliittolain nojalla avopuolisolla on oikeus vaatia avustusta ja mahdollisuus vaatia pesänjakajaa toimittamaan erottelun. Aikaisempi perusteettoman edun palautussäännöstö sai uuden nimen: hyvitys. Kokoan tutkielmassani avopuolisoiden mahdollisuuksia suunnitella itse heidän varallisuus oikeudellisia suhteitaan avoliiton purkautumisen varalta. Varsinkin jäämistösuunnittelu on tärkeä instrumentti, koska avopuolisot eivät edelleenkään peri toisiaan lain nojalla. Kymmeniä vuosia kestäneen avoliiton päättyessä avopuolison kuoleman johdosta voi avoleski jäädä kohtuuttomalla tavalla tyhjän päälle.

Avopuolisoiden olisikin suotavaa tehdä jäämistösuunnittelua toistensa hyväksi jo aikaisessa vaiheessa. Avopuolisot voivat muun muassa testamentata toisilleen omaisuutta yksilöllisten tarpeiden mukaan valitulla testamenttityypillä tai he voivat turvautua suhteellisen uuteen ilmiöön jäämistösuunnittelun saralla – henkivakuutukseen. Huomion arvoisena pitäisin sitä, että avopuolisot voivat tehdä keskinäisen testamentin toistensa hyväksi.

Avainsanat: avoliitto, avopuoliso, jäämistösuunnittelu

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x

SISÄLTÖ

Lähteet:	IV
Oikeuskäytäntöä.....	VIII
Lyhenteet.....	IX
1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimustehtävä.....	1
1.2. Rajaukset	4
2. Avoliitto.....	5
2.1. Parisuhde silloin ja nyt	5
2.2. Avoliitto vuoden 2011 avoliittolain mukaan	8
2.2.1. Avoliiton määritelmä.....	8
3. Avopuolisoiden omaisuus.....	11
3.1. Avoliiton keskeisimmät periaatteet liittyen omistusoikeuteen	11
3.1.1. Nimiperiaate.....	11
3.1.2. Yhteisomistusolettama.....	12
3.2. Omaisuuden erottelu.....	16
3.2.1. Pesänjakaja omaisuuden erottelussa	19
3.2.2. Omaisuuden erottelukirja	20
3.2.3. Hyvitys	22
3.2.4. Avustus	25
3.3. Avopuolisoiden yhteinen asunto.....	27
4. Lailla sääntelemätön avoliitto	29
4.1. Avopuolison kuolema ja lailla sääntelemätön avoliitto.....	29
5. Sopimukset avopuolisoiden välillä	33
5.1. Erilaisia sopimuksia.....	34
5.1.1. Sopimus avoliittolain soveltamisesta tai soveltamatta jättämisestä..	34
5.1.2. Sopimus avoliiton purkautumisen varalta.....	36
6. Vahingonkorvaus ja sosiaalietuudet avoliitossa	39
6.1. Toimeentuloon liittyvät sosiaalietuudet.....	40
6.2. Avopuolison asema korvauksensaajana	42
7. Jäämistösuunnittelu avopuolisoiden kesken.....	45
7.1. Testamentti	47

7.1.1. Erilaiset testamentit avopuolisoiden välillä	48
7.2. Henkivakuutus.....	51
7.3. Avopuolisiin liittyvä perintö- ja lahjaverotus pähkinän kuoressa	57
8. Avoliiton pohjoismainen sääntely	61
8.1. Ruotsin sambolag	61
8.1.1. Salainen perheoikeudellinen omistusoikeus ruotsissa (dold samäganderätt).....	65
8.2. Avoliitto Norjassa	67
8.3. Avoliitto Tanskassa	69
9. Johtopäätökset	72

LÄHTEET:

Kirjallisuus ja artikkelit

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. WSOY, Juva 1989.

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Minun metodini (toim. Juha Häyhö) s. 35-56. WSLT, Helsinki 1997.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I. Talentum, Helsinki 2009.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II. Talentum, Helsinki 2008.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuusosoikeus. Talentum, Helsinki 2010.

Agell, Anders: Äktenskaps- och samboenderätt enligt 1987 års lagstiftning. Iustus förlag, Uppsala 1989.

Agell, Anders & Brattström, Margareta: Äktenskap, Samboende, Partnerskap. Iustus förlag AB, femte upplagan, Uppsala 2011.

Agell, Anders & Malmström, Åke: Civilrätt. Liber AB, Malmö 2010.

Arajärvi, Pentti: Johdatus sosiaalioikeuteen. Talentum, Helsinki 2011.

Aurejärvi, Erkki – Hemmo, Mika: Velvoiteoikeuden oppikirja. Edita Publishing Oy, Helsinki 2007.

Diduck, Alison: Law's Families. Law in context. LexisNexis, UK, London 2003.

Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Painosalama Oy, Turku 2011.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeuden oppikirja. Talentum, Helsinki 2008.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeus I. Talentum, Helsinki 2003.

Hiilamo, Heikki: Akantappolaista isäkiintiöön – perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa. Gummerus kirjapaino Oy, Vaajakoski 2006.

Hoppu, Esko – Hemmo, Mika: Vakuutusosoikeus. WSOY, Helsinki 2006.

Jokela, Marjut – Kartio, Leena – Ojanen, Ilmari: Maakaari. Talentum, Helsinki 2010.

Jokela, Teemu – Lammi, Veera – Lohi, Ilkka – Silvola, Timo: Vapaaehtoinen henkilövakuutus. Finanssi- ja vakuutuskustannus Oy, Jyväskylä 2013.

Kangas, Urpo: Johdatus perhevarallisuusosoikeuteen. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Helsinki 2002.

Kangas, Urpo: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Helsinki 2012.

Kartio, Leena: Puolisoiden asuinrakennuksen omistus esineoikeuden ongelmana. (toim. Ari Saarnilehto). Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, A. Juhlajulkaisut N:o 18. Turun yliopisto, 2007. Saatavissa: www.edilex.fi/lakikirjasto/4657

Kolehmainen, Antti – Råbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Talentum, Helsinki 2012.

Lundén, Björn – Molin Anna: Samboboken – juridik, ekonomi, beskattning. Björn Lundén information AB, sjätte upplagan, Vällingby 2010.

Lötjönen, Salla: Yhteistalouden purkaminen avoliitossa, Lakimies 7-8/2010, s.1326-1341

Mahkonen, Sami: Avoliitto. Siviilioikeudellinen tutkimus. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy, Vammala 1984.

Mahkonen, Sami – Koskelo Pauliine: Avoliitto vai avioliitto? Suomen lakimiesliiton kustannus Oy, Vaasa 1984.

Mikkola, Tuulikki: Aviopuolisot yhteisomistajina. Defensor Legis N:o 3/2005 s. 505-526

Mikkola, Tuulikki: Yhteisomistus. WSOYpro, Vantaa 2008.

Mäkelä, Sauli: Perimyksestä Suomessa. Oikeusjärjestys I. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, sarja C 59, Rovaniemi 2012.

Nielsen, Linda: Danish study on matrimonial property regimes and the property of unmarried couples in private international law and internal law. Commission Européenne, General Direction Justice and Home Affairs, Unit A3 Judicial Cooperation in civil matters JAI/A3/2001/03. Juridiske fakultete, Kobenhavens universitet, 2001. Saatavissa http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/denmark_report_en.pdf

Norio-Timonen, Jaana: Lainsäätäjät, vakuutusvalvoja ja vakuutustuotteet, Lakimies 7-8/2006 s. 1282-1298

Norio-Timonen, Jaana: Vakuutuslainsäätämisen pääkohdat. Talentum, Helsinki 2010.

Norri, Matti: Perittävän tahdon tulkinnasta. Defensor Legis 2005/2 s. 341-348

Ossa, Jaakko: Perinnön ja lahjan verokohtelu. WSOY, Helsinki 2009.

Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum, Helsinki 2011.

Pylkkänen, Anu: Vaihtoehto avioliitolle – seksuaalisuudesta yhteistalouden sääntelyyn. Vastapaino, Jyväskylä 2012.

Siltala, Raimo: Johdatus oikeusteoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Helsinki 2001.

Statistiska centralbyron: Demografiska rapporter 2012:1. Sambo, barn, gift, isär? Parbildning och separationer bland förstagångsföräldrar. SCB-Tryck, Örebro 2012. Saatavissa http://www.scb.se/statistik/_publikationer/BE0701_2012A01_BR_BE51BR1201.pdf

Tepora, Jarno: Salainen omistus kiinteistöllä. Teoksessa Juhlajulkaisu *Juhani Wirilander 1933 – 30/11 – 2005*. (toim. Tepora, Jarno – Tulokas, Mikko – Vihervuori Pekka). Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, C-sarja N:o 37, Helsinki 2005.

Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. WSLT, Helsinki 2000.

Virallislähteet

HE 114/1993. Hallituksen esitys eduskunnalle vakuutus sopimuslaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Helsinki 1993.

HE 116/1998. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta. Helsinki 1998.

HE 167/2003. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2003.

HE 37/2010. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Helsinki 2010.

Lvk 1935:4. Laillistamattomien pariskuntien lukumäärää tutkimaan asetetun komitean mietintö. Oikeusministeriön lainvalmistelukunnan mietintö. Helsinki 1935.

Lvk 1935:20. Ehdotus laeiksi yhteiselämän ehkäisemiseksi ja rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta perusteluineen. Oikeusministeriön lainvalmistelukunnan julkaisuja 20/1935.

Regeringens proposition 2002/03:80. Ny sambolag. Stockholm 2003.

Muut lähteet

Basbeloppet. Saatavissa www.basbelopp.se

Grunnbeløpet i folketrygden. Saatavissa

<http://www.skatteetaten.no/no/Tabeller-og-satser/Grunnbelopet-i-folketrygden/>

Liikennevahinkolautakunta (14/1992). Elatuksen menettäminen (VahL 5:4).

Saatavissa <http://www.liikennevahinkolautakunta.fi/Document.aspx?id=823>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkójulkaisu]. ISSN=1798-3215.

2012, Liitetaulukko 1. Perheet tyypeittäin 1950–2012 . 2013. Helsinki:

Tilastokeskus. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-24_tau_001_fi.html. [viitattu: 9.6.2013]

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestönkehitys itsenäisessä Suomessa -

kasvun vuosikymmenistä kohti harmaantuvaa Suomea [verkkójulkaisu]. 2007.

Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa:

<http://www.stat.fi/tup/suomi90/joulukuu.html>. [viitattu 9.6.2013]

OIKEUSKÄYTÄNTÖÄ

Korkein oikeus

KKO 1988:28

KKO 1992:48

KKO 1992:168

KKO 2000:114

KKO 1988/2002

KKO 2004:40

KKO 2011:5

Hovioikeus

Turun HO S 05/23

Kouvolan HO S 11/6

Kouvolan HO H 11/850

Kouvolan HO S 11/876

Korkein hallinto-oikeus

KHO 1980-B-II-627

KHO 1991:A 104

Ruotsin oikeuskäytäntöä

HD T204-81 (NJA 1982 s.589)

RH 2005:34 (Hovrätten för Västra Sverige ÖÄ4217-04)

HD T1238-11 (NJA 2013 s. 242)

HD Ö1956-12

HD T281-11 (NJA 2013 s. 632)

LYHENTEET

AL	avioliittolaki (234/1929)
AsHVL	laki asuinhuoneiston vuokrauksesta (1995/481)
AsOikL	laki asumisoikeusasunnoista (1990/650)
AvoliittoL/ Avoliittolaki	laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (26/2011)
HE	hallituksen esitys
Km	komitean mietintö
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista(1929/228)
OK	oikeudenkäymiskaari (1734/4)
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki (1940/378)
PK	perintökaari (1965/40)
RP	regeringens proposition
Sambol	sambolagen (2003:376)
ToimeentulotukiL	laki toimeentulotuesta (1412/1997)
TVL	tuloverolaki (1992/1535)
TTurvaL	työttömyysturvalaki (1290/2002)
UK	ulosottokaari (705/2007)
VahL	vahingonkorvauslaki (1974/412)
YhtOmL	laki eräistä yhteisomistussuhteista (180/1958)
ÄB	ärvdabalk (1958:637)

1. JOHDANTO

1.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Avoliitto on alati yleistynyt tila kahden ihmisen välisessä suhteessa. Oikeudellisesti avoliitto eroaa sen lähi-instituutiosta, avioliitosta, huomattavan paljon. Avoliiton osapuolet, avopuolisot, ovat toisiinsa nähden varallisuus oikeudellisesti eri asemassa kuin aviopuolisot, joiden varallisuusasiat ovat enemmän tai vähemmän toisiinsa sidottuja. Avoliiton heikompi osapuoli jääkin yhteiselön päättyessä usein tyhjään päälle.

Aviovarallisuusjärjestelmässä keskeisessä asemassa on avio-oikeus eli oikeus toisen puolison omaisuuteen (AL 35.1 §). Avio-oikeus toteutuu osituksessa. Avioliiton päätyttyä voidaan tehdä myös omaisuuden erottelu silloin, kun aviopuolisot ovat avioehtosopimuksella poistaneet toisiltaan avio-oikeuden toistensa omaisuuteen. Avoliiton purkautumisen varalle Suomessa ei kuitenkaan ole ollut minkäänlaista varallisuus oikeudellista järjestelmää ennen vuotta 2011, jolloin tuli voimaan laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta. Käytän tästä laista jatkossa nimitystä avoliittolaki. Avoliittoihin ei ole perinteisesti myöskään voitu soveltaa analogisesti avioliittolakia tai lakia rekisteröidystä parisuhteesta¹.

Avoliittolain päätehtävä on selkeyttää avopuolisoiden välisiä varallisuussuhteita avopuolisoiden yhteistalouden purkamistilanteissa. Näitä tilanteita ovat ero ja puolison kuolema. Lailla ei puututa avopuolisoiden asioihin yhteiselämän kestäessä, koska se ei ole tarkoituksenmukaista avoliiton luonteen vuoksi². Avioliitosta ei haluttu muodostaa lakia säädettäessä yhtä uutta rekisteröitävää parisuhdemuotoa avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen lisäksi, mistä kertoo avoliittolain säännösten dispositiivisuus eli se, että valtaosasta niistä voidaan poiketa sopimuksella. On kuitenkin katsottu, että esimerkiksi pitkään kestäneen avoliiton päättyessä avopuolisot, varsinkin heikompi osapuoli, saattaa tarvita

---

¹ HE 37/2010 vp

² Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 59

tietynlaista varallisuusosoikeudellista suojaa, jottei toinen puolisoista saisi perusteetonta etua toisen puolison käyttämästä panostuksesta yhteistalouden eteen.

Avoliittolaki koskettaa yhä useampaa suomalaista, sillä vuonna 2012 avoliittoperheitä oli Suomessa 22 prosenttia kaikista perhetyypeistä. Avoliittoperheiden määrä on ollut nousujohteessa aina 1970-luvulta asti.³

Avoliittolain tarpeellisuus jakoi mielipiteitä jo säätämisvaiheessa: usein avoliitto valitaan tarkoituksena välttää nimenomaan avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen omainen instituutio, jossa eroaminen aiheuttaa ylimääräistä paperityötä ja ennen kuin ero saadaan virallistettua, tulee puolisoiden - ainakin "paperilla" - sietää toisiaan vielä puolen vuoden harkinta-ajan verran⁴. Avoliitto haluttiin niin sanotusti pitää vapaana byrokratiasta. Hallituksen esityksen mukaan avopuolisoita ei rinnastetakaan aviopuolisoihin, ja kuten edellä todetaan, voidaan avoliittolain säännöksistä pääsääntöisesti poiketa puolisoiden välisin sopimuksin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.⁵

Keskityn arvioimaan vuoden 2011 avoliittolain vaikutuksia avioliiton purkautumiseen syventyen nimenomaan avioliiton purkautumiseen avopuolison kuoleman johdosta. Lisäksi selvitän käytäntöä liittyen avopuolison kuolemaan siinä tapauksessa, että avoliitto ei kuulu avoliittolain soveltamisen piiriin. Tutkielmassa pyritään saamaan vastaus siihen, mitä oikeuksia eloonjääneellä avopuolisolla on silloin, kun jäämistösuunnittelussa on epäonnistuttu, tai jos sitä on molempien avopuolisoiden vielä eläessä pidetty tarpeettomana. Kartoitan myös avopuolisoiden mahdollisuuksia jäämistösuunnittelun suhteen.

Metodina tässä tutkielmassa olen käyttänyt perinteistä lainopillista (oikeusdogmaattista) tutkimusmetodia. Kutsun kyseistä metodia perinteiseksi sen vuoksi, että se on kehittynyt jo 1100-luvulla Bolognan yliopistossa.⁶ Lainopillinen metodi on pitkälle menevää lain tulkintaa. Lainopin alkutaipaleella

---

³ Tilastokeskus. Perheet tyypeittäin -tilasto [viitattu: 9.6.2013]

⁴⁴ Ks. Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuusosoikeus, 2010 s.256

⁵ HE 37/2010 vp.

⁶ Siltala, Raimo: Johdatus oikeusteoriaan, 2001 s.20

tulkintatekstejä kirjoiteltiin sivujen marginaaleihin; nykyisin kehittyneen laintulkinnan myötä marginaalit eivät riitä kyseiseen tarkoitukseen alkuunkaan, vaan lain tulkinnoista kirjoitetaan kokonaisia teoksia.

Pähkinänkuoressa moderni lainoppi tulkitsee ja systematisoi voimassa olevaa oikeutta ja normeja.⁷ Lainopin tehtäviin kuuluu niin ikään perustella tulkinta sellaisten perusteiden, jotka on johdettu oikeuslähdeopista ja tulkintateoriasta, avulla.⁸ Oikeussäännöksiin liittyy usein käsitteitä, jotka aluksi vaikuttavat selkeiltä, mutta eivät olekaan loppujen lopuksi aivan yksiselitteisiä (esimerkiksi ”kohtuuttomuus”). Tällöin ainoana keinona on ottaa käyttöön lainopin metodi. Yksinkertaistettuna lainopin avulla voidaan siis selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö.

Jotta käytännöllistä lainoppia voi harjoittaa menestyksekkäästi, vaatii se tuekseen teoreettisen lainopin. Teoreettisen lainopin peruspilareita ovat laadukas käsiteanalysointi, oikeudellisen teorian muodostus sekä systematisointi.⁹ Lainopin systematisoiva tehtävä on muotoilla eri alojen yleisiä oppeja eli oikeuskäsitteitä ja oikeusperiaatteita.¹⁰ Systematisointikaan ei ole vielä riittävä työkalu oikeuden täydelliseen ymmärtämiseen, vaan on myös selvitettävä, miksi säännös tulee ymmärtää tietyllä tavalla.¹¹ Tällöin vastausta voidaan etsiä lainsäätäjän tarkoituksesta eli esitöistä. Myös ennakkotapaukset ja käytännölliset syyt antavat osviittaa siitä, kuinka lakia on viimekädessä tulkittava.

Tutkielmassa olen oikeusdogmatiikan oppeihin tukeutuen selvittänyt avoliiton purkautumiseen liittyviä oikeudellisia ongelmia. Apunani olen käyttänyt suomalaista ja ruotsalaista oikeuskirjallisuutta sekä hallituksen esityksiä. Suhteellisen uudesta avoliittolaista ei ole vielä juurikaan kirjallisuutta saatikka oikeuskäytäntöä. Näin ollen tutkielman kirjoittamishetkellä saatavilla olevasta oikeuskirjallisuudesta puuttuu kokemukset lain käytäntöön soveltumisesta.

---

⁷ Siltala, Raimo: Johdatus oikeusteoriaan, 2001 s. 22

⁸ Siltala, Raimo: Johdatus oikeusteoriaan, 2001 s. 22

⁹ Aarnio, Aulis teoksessa Minun metodini (toim. Juha Häyhä) 1997 s.44

¹⁰ Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi, 2000 s. 303

¹¹ Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria, 1989 s. 49

Ruotsissa lähes vastaava laki on kuitenkin ollut voimassa jo vuodesta 2003, minkä johdosta on tärkeää verrata Suomen ja Ruotsin avoliittoon liittyvää sääntelyä toisiinsa.

Tutkielma lähtee aluksi etenemään kronologisesti, kun teen ensin katsauksen historiaan ja tarkastelen parisuhdelainsäädäntöä sekä kansan yleistä suhtautumista erilaisiin parisuhteisiin, kuitenkin avoliittoa painottaen, aina 1700-luvulta nykyhetkeen. Tämän jälkeen keskityn avoliittolainsäädäntöön sekä avopuolisoiden toimintamahdollisuuksiin varallisuus oikeudellisissa kysymyksissä avoliiton aikana ja sen päättymisen jälkeen. Tulen käymään läpi perintöoikeuden ja vakuutus sopimuslain vaikutuksia avoliiton osapuoliin vero-oikeutta unohtamatta.

Tärkeänä innoittajana Suomen avoliittolaille on toiminut Ruotsin sambolag, joka saakin ansaitsemansa runsaan huomion tutkielmani loppuosassa. Teen myös pikaisen katsauksen muiden Pohjoismaiden lainsäädäntöön avoliiton osalta. Tutkielmani päätteeksi pyrin kasaamaan avoliittoon liittyvän suomalaisen säännösten yhteen sekä pohtimaan tiivistetysti avopuolisoiden mahdollisuuksia ja oikeuksia varallisuus oikeuden ja jäämistösunnittelun näkökulmasta.

1.2. RAJAUKSET

Rajaan kansainväliset liitynnät omaavat avoliitot tutkielmani ulkopuolelle. Avoliitot eivät ole yleisesti maailmalla tarkkaan säänneltyjä kokonaisuuksia, kuten ovat esimerkiksi avioliitot. Niissä valtioissa, joissa avoliitto on nimenomaisesti lainsäädännön piirissä (eli osassa Pohjoismaista), voidaan laista poiketa sen dispositiivisen luonteen johdosta. Kansainväliset ongelmat liittyvät tavallisesti avoliitossa, kuten muissakin varallisuus oikeudellisissa suhteissa, omistukseen eli kysymykseen siitä, että kuka omistaa ja mitä. Näihin ongelmiin tarjotaan vastausta yleisistä siviilioikeudellisista normistoista.

Avoliiton purkautumiselle lisämausteen antavat avoparin mahdolliset yhteiset lapset. Lapsioikeus ja huoltajuuskiistat ovatkin asia erikseen, eikä niitäkään ole tarkoituksenmukaista käsitellä tässä avopuolisoiden varallisuus oikeudellisiin suhteisiin perustuvassa tutkielmassa.

2. AVOLIITTO

2.1. PARISUHDE SILLOIN JA NYT

Perhekäsitys on muuttanut muotoaan vuosien saatossa. Vaikka perheelle ei ole tiettyä universaalista määritelmää, jokainen tietää, mitä kyseisellä sanalla tarkoitetaan. Perhe tarkoittaa jokaiselle nykyihmiselle eri asiaa.¹² Aikaisemmin perheeseen kuului poikkeuksetta suuri osa suvusta – nykyperhe voi muodostua muun muassa kahdesta ihmisestä, jotka asuvat yhdessä, mutta eivät ole millään tavalla virallisesti rekisteröineet parisuhdettaan. Tällöin kyseessä on avoliitto. Avoliitto kasvattaa suosiotaan jatkuvasti nykyperhemuotona. Avoliitto voi olla myös kahden samaa sukupuolta olevan henkilön rekisteröimätön suhde.

Avoliitto ei ole lainkaan uusi ilmiö. Avoliitto on itse asiassa ollut jo 1700-luvulla melko yleinen parisuhdemuoto, koska laki ei tuolloin edellyttänyt avioliiton solmimista.¹³ Ruotsi-Suomessa säädettyjen uusien lakien myötä avoliitto teki kuitenkin eräänlaisen ”välikuoleman”. Syynä siihen oli vuoden 1734 naimiskaari, jonka mukaan naisen ja miehen oli ensin kihlauduttava, ja sen jälkeen välittömästi avioituttava, mikäli he halusivat elää jonkinlaisessa parisuhteessa.¹⁴ Avoliittojen määrä romahti lähes olemattomiin.

Varallisuus oikeudellisesti olennaista naimiskaareissa oli miesten edusmiehisuus. Perheen varallisuus oli kokonaisuudessaan miehen hallinnan alaisena ja näin ollen mies teki päätökset varojen käytöstä. Vaimolla ei miehen eläessä ollut sananvaltaa liittyen varojen käyttöön.

Seuraavia muutoksia parisuhdelainsäädäntöön saatiin odottaa aina vuoteen 1929 saakka, jolloin tuli voimaan avioliittolaki, joka yhä edelleen sääntelee aviopuolisoiden oikeuksia, vaikkakaan ei samansisältöisenä kuin sen säätämisenä vuonna. Avioliittolaki poisti miehen edusmiehisyyden koskien vaimon

---

¹² Diduck, Alison: *Law's Families* 2003, s. 1-4 ”Whereas the expectations, terms and meaning of marriage were clear, the expectations and meanings of today's 'relationships' are not.”

¹³ Mahkonen, Sami: *Avoliitto* 1984, s.5

¹⁴ 1734 naimiskaari III luku 9 §

omaisuutta (laki avioliittolain voimaantulosta 3 §), mikä oli ensimmäinen askel yhdenvertaisempaan avioliittoon. Täten molemmilla puolisoilla oli oikeus määrätä omasta omaisuudestaan ja tehdä varallisuus oikeudellisia oikeustoimia.

1930-luvulla avoliitossa asui noin 10 000 suomalaista eli noin 0,3 prosenttia väestöstä.¹⁵ Tämä ”susiparien” suuri määrä ei tullut tuona avioliiton kulta-aikana kysymykseenkään, ja piti ryhtyä toimenpiteisiin, jotta kansalaiset huomaisivat avoliiton statuksen olevan jokseenkin syntinen. Perustettiin komitea miettimään, kuinka avoliitoista päästäisiin eroon. Vuonna 1935 komitea antoi mietinnön, jonka tavoitteena oli saada avoliitot tukahdutettua joko avioliiton solmimisella tai avopuolisoiden eroamisella, koska laillistamaton yhdyselämä oli omiaan järkyttämään yhteiskunnan perustaa, jonka avioliitto ja laillistettu perhe-elämä rakensivat.¹⁶ Radikaaleimpana vaihtoehtona avoliittojen kitkemiseksi on ehdotettu jopa laillistamattoman yhteiselämän kriminalisointia.¹⁷ Tiukan äänestyksen jälkeen ehdotus ei koskaan edennyt eduskuntaan asti.¹⁸

Kyseisenä aikana naimattomista kansalaisista saatiin lopulta tehtyä eräänlainen poliittinen päätös, jonka seurauksena heitä ryhdyttiin verottamaan korostetusti, perustuen siihen, että he eivät toimineet siten kuin normaalin kansalaisen odotettiin toimivan; he eivät perustaneet suurperheitä eivätkä siten kasvattaneet myöskään Suomen populaatiota. Kyseistä veroa kutsuttiin poikamiesveroksi. Verotuksen kohteina olivat naimattomat ja lapsettomat pariskunnat.¹⁹

---

¹⁵ Ks. Avopuolisoiden määrä vuonna 1930 tarkemmin: Laillistamattomien pariskuntien lukumäärää tutkimaan asetetun komitean mietintö 4/1935 s. 1-3, sekä väestön määrä yleensä: Tilastokeskus. Väestönkehitys itsenäisessä Suomessa - kasvun vuosikymmenistä kohti harmaantuvaa Suomea [viitattu 9.6.2013]

¹⁶ Km 4/1935 s. 10

¹⁷ Ks. Lvk 1935:20. Ehdotus laeiksi laillistamattoman yhteiselämän ehkäisemiseksi ja rikoslain 20 luvun 8§:n muuttamisesta perusteluineen

¹⁸ Ks. Mahkonen, Sami: Avoliitto. Siviilioikeudellinen tutkimus 1984 s.6 alaviite äänestyksen tasatuloksesta ”Kun pääministeri Ryti ei yhtynyt kriminalisointivaatimukseen ja kun hänen mielipiteensä oli ratkaiseva, asia raukesi”

¹⁹ Hiilamo, Heikki: Akantappolaista isäkiintiöön – perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa 2006 s.67

1960-luvun lopulla avoliitot alkoivat kuitenkin yleistyä ja siitä lähtien suunta on ollut nousujohteinen.²⁰ Avoliittojen yleistyessä ja avoliittostatuksen paheksuttavuuden poistuttua myös lainsäätäjän on tullut mukautua parisuhteiden monimuotoisuuteen, ja useimpiin lakeihin onkin kirjattu niiden soveltuminen suhteessa avopuolisoihin muiden läheisten henkilöiden lisäksi.²¹ Itse avoliittolaki eli laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta on tullut voimaan 1.4.2011.

Avoliiton lisäksi parisuhdelainsäädännössä on tapahtunut muitakin muutoksia yhä yhdenvertaisempaan ja sallivampaan suuntaan, mistä on osoituksena samaa sukupuolta olevien oikeus rekisteröidä parisuhteensa. Tämä vuonna 2001 voimaan tullut laki (laki rekisteröidystä parisuhteesta) suo samaa sukupuolta oleville henkilöille oikeuden päästä samanlaisen varallisuus oikeudellisen sääntelyn piiriin kuin avioliitossa olevilla puolisoilla on. Tutkielman kirjoitushetkellä on tekeillä kansalaisaloite, joka kulkee nimellä ”Tahdon 2013”. Kansalaisaloitteen tavoitteena on saada Suomeen muiden Pohjoismaiden rinnalle sukupuolineutraali avioliittolaki, joka sallisi homoavioliitot. Kansalaisaloite on määrä luovuttaa eduskunnalle vuoden 2013 loppupuoliskolla.²²

Kaikesta voimme päätellä, että kansalaisten suhtautuminen on kaikin puolin muuttunut sallivampaan suuntaan parisuhteiden saralla. Juuri tästä syystä muun muassa avoliittolain säätäminen on tullut ajankohtaisemmaksi. Avioliitto ei ole enää pariskuntien ainoa vaihtoehto. Vaikkakin yhä noin 65 prosenttia suomalaisista valitsee avioliiton parisuhdemuodokseen, on silti huomioitava alati kasvava avoliitossa elävien määrä, mikä on vuonna 2012 ollut jo 22 prosenttia.²³

---

²⁰ Tilastokeskus. Perheet tyypeittäin -tilasto [viitattu: 9.6.2013]

²¹ Esim. PerVL 11 §. Usein avopuolisoihin viitataan laissa mainitsemalla avioliiton omaisessa suhteessa elävät henkilöt.

²² Mahdollisuus kansalaisaloitteen tekemiseksi on tullut voimaan lain muodossa vuoden 2012 alussa (kansalaisaloitelaki). Sen avulla kansalainen voi saada asiansa eduskuntaan käsiteltäväksi, jos hän on kerännyt 50 000 äänioikeutetun henkilön kannatuksen asialleen. Tahdon 2013 -kansalaisaloite on kerännyt 9.6.2013 mennessä jo yli 151 000 kannattajaa.

²³ Tilastokeskus. Perheet tyypeittäin -tilasto [viitattu 9.6.2013]

Avoliittoon on usein suhtauduttu ikään kuin välimuotona erillään elon ja avioliiton välisenä siirtymäaikana. Avoliiton on katsottu lähes poikkeuksetta johtavan avioliittoon, jonka vuoksi avoliiton oikeudellista sääntelyä ei ole aikaisemmin koettu tarpeelliseksi. Pitkäkestoisten avoliittojen määrä on kuitenkin vähitellen kasvanut, ja avoliitto onkin tätä nykyä useimmille tietoinen valinta jopa jossain määrin institutionaalisesti raskaan avioliiton sijaan. Avoliitto ei ole enää vain nuorten kokeilua yhteiselämän aloittamiseksi, vaan avoliitot ovat yleistyneet myös keski-ikäisten keskuudessa.²⁴ Huomion arvoinen seikka on myös se, että kaikista uusperheistä puolet on avoliittoperheitä.²⁵

Nuorilla ei useinkaan vielä ole merkittävää varallisuutta, jonka omistussuhteisiin olisi tarvetta puuttua. Ikääntyneemmillä henkilöillä tilanne voi olla jo aivan toinen. Elämän aikana omaisuutta on voinut kertyä puolin ja toisin erilaisten saantojen turvin mutta myös avopuolison kanssa yhdessä varallisuutta kartuttaen. Tällöin olisi tärkeää, että yhteiselön omaisuus saataisiin eroteltua oikeudenmukaisesti avopuolisoiden välillä. Avoliittolaki saattaisi olla avain tähän lukkoon.

2.2. AVOLIITTO VUODEN 2011 AVOLIITTO-LAIN MUKAAN

2.2.1. AVOLIITON MÄÄRITELMÄ

Avoliitto on kahden parisuhteessa ja yhteistaloudessa elävän henkilön rekisteröimätön suhde. Tämä ei kuitenkaan vielä riitä avoliittolain soveltumiseen. Avoliittoja on kahta perustavaa laatua; avoliitot, joihin soveltuu avoliittolaki sekä lain soveltamisalaan kuulumattomat avoliitot. Jotta avoliittolakia voidaan soveltaa avopuolisoiden välisiin varallisuussuhteisiin yhteiselämän päätyttyä, avopuolisoiden on tullut asua yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta. Vaihtoehtoisesti avoliittolain piiriin katsotaan kuuluvan avopuolisot, joiden osalta viiden vuoden aika yhteisasumisessa ei toteudu,

---

²⁴ HE 37/2010 vp s.5

²⁵ Kangas, Urpo: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet 2012, s.27

mutta heillä on tai on ollut yhteinen tai yhteishuollossa oleva lapsi (AvoliittoL 3§).²⁶

Avoliittolakia ei sovelleta avopuolisoiden yhteiselon päättymiseen, mikäli he eivät ole asuneet yhteisessä taloudessa viittä vuotta, eikä heillä ole yhteistä tai yhteisessä huollossa olevaa lasta. Kyseisenlaiseen parisuhteeseen ja sen osapuoliin sovelletaan sen sijaan yleisiä siviilioikeudellisia säännöksiä. Kestoltaan lyhyet avoliitot on jätetty avoliittolain soveltamisalan ulkopuolelle sen vuoksi, että yhteistalouden ollessa vasta muotoutumassa suojan tarve on vähäisempi, eikä omistussuhteissa yleensä tällöin olekaan epäselvyyksiä²⁷. Avoliittolaki ei sovellu, mikäli molemmat tai toinen avopuolisista on avioliitossa, vaikka viiden vuoden määräaika heidän kohdallaan täytyisikin. Avoliitto myös päättyy, jos avopuolisot solmivat keskenään avioliiton.²⁸ Tällöin ei toki tapahdu yhteistalouden purkamista.

Avopuolisiksi katsotaan sekä eri että samaa sukupuolta olevat yhteistaloudessa elävät henkilöt kansalaisuudesta riippumatta. Avoliittolaki on siis toisin sanoen sukupuolineutraali.²⁹ Avoliiton ulkopuolelle rajataan kuitenkin ystävyteen ja opiskelutoveruuteen perustuvat yhteisasunnot, ”kimppakämpät” sekä sisarussuhteet.³⁰ Se, joka vetoaa avoliittoon parisuhteen laatuna, kantaa todistustaakan avoliiton edellytysten täyttymisen osoittamisesta epäselvyytilanteessa.³¹ Avoliittolain säännöksiä sovelletaan pääsääntöisesti yli

²⁶ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuusuoikeus 2010, s. 261

²⁷ HE 37/2010 vp.

²⁸ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuusuoikeus 2010, s. 261

²⁹ Vrt. Urpo Kangas on vuonna 2002 teoksessaan Johdatus perhevarallisuusuoikeuteen (s.84-87) määritellyt avoliiton erityislaila sääntelemättömäksi suhteeksi, jossa kaksi vastakkaista sukupuolta olevaa henkilöä elävät olematta parisuhteessa. Tätä heteroavoliiton määritelmää Kangas perustelee sillä, että ilmaus ”avoliitonomainen” viittaa miehen ja naisen väliseen suhteeseen. Samaa sukupuolta olevien avoliitto on Kankaan mukaan rekisteröimätön parisuhde.

³⁰ Mäkelä, Sauli: Oikeusjärjestys I, 2012, s.199

³¹ Kuvitteellinen epäselvyytilanne voisi olla esimerkiksi sellainen, että A ja B ovat asuneet 6 vuotta yhdessä, jonka jälkeen A muuttaa toiselle paikkakunnalle. B vaatii, että määrätään pesänjakaja hoitamaan omaisuuden erottelu, koska kyseessä on avoero. B haluaa A:lta myös hyvitystä, koska hän on vaihtanut A:n kesämökin katon ja rahoittanutkin siitä puolet. A väittää, että he eivät ole ikinä edes seurustelleet, vaan asuneet ”kimppakämpässä” – ovathan molemmat meneviä nuoria miehiä. B:llä on todistustaakka, ja hänen täytyy esittää näyttöä avoliiton olemassaolosta.

18-vuotiaisiin jo tuon avoliiton viiden vuoden vähimmäiskestoajan vuoksi. On kuitenkin katsottu, että myös alle 18-vuotiaat voivat kuulua lain soveltamisalan piiriin, jos heillä on yhteinen lapsi.³²

Avoliittolaki soveltuu lisäksi taannehtivasti. Ne avopuolisot, jotka ovat olleet avoliitossa jo ennen vuoden 2011 avoliittolakia, kuuluvat lain piiriin myös siltä osin, kun laki ei ollut vielä voimassa. Esimerkiksi vuonna 2000 yhteistalouden perustaneet avopuolisot ovat olleet avoliitossa 13 vuotta vuonna 2013, ja näin ollen heidän yhteistalouden purkamiseen voidaan soveltaa avoliittolakia.³³ Vaikka avoliittolaki on myös taannehtiva, se ei sovellu ennen lain voimaantuloa (1.4.2011) purkautuneisiin avoliittoihin.

---

³² HE 37/2010 vp.

³³ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuusosoikeus 2010, s. 262

3. AVOPUOLISOIDEN OMAISUUS

3.1. AVOLIITON KESKEISIMMÄT PERIAATTEET LIITTYEN OMISTUSOIKEUTEEN

3.1.1. NIMIPERIAATE

Avoliiton lähtökohtaisesti tärkein periaate on nimiperiaate. Nimiperiaatteen mukaan omaisuus kuuluu sille, jonka nimiin se on hankittu³⁴. Tietty omaisuus, kiinteä tai irtain, kuuluu siis aina vain puolisolle, joka sen on hankkinut, ellei kirjausta voida osoittaa virheelliseksi. Toisen puolison on useimmiten myöhemmin vaikea näyttää toteen, että hän on esimerkiksi maksanut osan kauppahinnasta, mikäli omistajaksi on merkitty vain toinen puolisoista. Ilman näyttöä tämä saanto kuuluu nimiperiaatteen mukaan omistajaksi merkitylle puolisolle.³⁵

Sillä, joka väittää omistavansa kiinteistön tai jonkun muun rekisteriyksikön rekisterimerkinnöistä poikkeavasti, on todistustaakka näyttää toteen todellinen omistussuhde.³⁶

Nimiperiaate täydentää avopuolisoiden täydellistä omaisuuden erillisyyttä.³⁷ Se, mitä avopuoliso on saanut ennen avoliittoa ja avoliiton aikana, kuuluu hänen omistukseensa riippumatta omaisuuden sijaintimaasta (AvoliittoL 5§). Nimiperiaate on yksi pääperiaate siviilioikeudellisen omistuksen osoittavista oikeussäännöistä. Avoliittolaki ei täten periaatteiltaan eroa siitä, mitä siviilioikeudessa on jo säädetty omistussuhteista.

Nimiperiaate merkitsee käytännössä eri omaisuuslajien kohdalla sitä, että esimerkiksi kiinteään omaisuuteen lainhuudon saanut on kyseisen kiinteistön omistaja, ja samoin on asian laita rekisteröitävien irtaimisto-objektien

---

³⁴ Mahkonen, Sami: Avoliitto 1984, s.23

³⁵ Mahkonen, Sami: Avoliitto 1984, s.26

³⁶ Esimerkiksi Kou Ho S 11/6, jossa avopuoliso ei voinut näyttää toteen, että puolisoilla olisi ollut tarkoitus ostaa asunto yhteisesti, kun se oli ostettu vain toisen puolison nimiin.

³⁷ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s.267

omistuksen suhteen. Se, kenen nimiin omaisuus on rekisteröity, on omistaja. Mikäli rekisteröivästä yksiköistä tehty rekisterimerkinnät ovat paikkansapitäviä, ei omaisuuden jakamisessa eikä oikean omistajan osoittamisessa ole epäselvyyttä.

Joskus rekisterimerkinnät kuitenkin voivat olla virheellisiä. Virheellisyys voi olla tahattomasti taikka tahallisesti tehty. Virheellisellä rekisterimerkinnällä voidaan tahallisesti yrittää vältellä esimerkiksi ulosottoa kirjaamalla kiinteistö avopuolison nimiin, jolloin se olisi toisen puolison (velallisen) velkojen ulottumattomissa. Tällaiset nk. valeoikeustoimet eivät kuitenkaan pääsääntöisesti estä ulosottamista (UK 4:14). Muunlaisista virheellisistä kirjausmerkinnöistä kerrotaan enemmän seuraavan yhteisomistusta koskevan otsikon alla.

3.1.2. YHTEISOMISTUSOLETTAMA

Yhteisomistus tarkoittaa kahden tai useamman henkilön määräosuuden omistamista yhteisestä esineestä. Yhteisomistusolettama on periaate, joka kuvastaa omistusten suhdetta silloin, kun omistusosuuksien suuruuksia ei ole määritelty. Omistusosuudet ovat samansuuruiset, mikäli asiassa ei muuta ilmene (YhtOmL 2§). Yhteisomistusolettama on lähtökohtana myös avopuolisoiden välisissä omistussuhteissa, mikäli ei voida selvittää kummalle puolisolle omaisuus kuuluu tai onko se heidän yhteisomistuksessaan³⁸. Avoliiton purkautuminen kuormittaa tuomioistuimia varmasti eniten juuri silloin, kun riidan aiheena on yhteisomistus.

Yhteisomistus voi myös käydä ilmi avopuolisoiden yhteisestä tarkoituksesta tai siitä, miten puoliset ovat käyttäneet varojaan kyseiseen omaisuuskohteeseen. Korkein oikeus on käsitellyt asiaa yleisten siviilioikeudellisten periaatteiden mukaisesti ratkaisussaan KKO 1992:48 siten, että yhteisillä varoilla hankitut

---

³⁸ Lötjönen, Salla: Yhteistalouden purkaminen avoliitossa, Lakimies 7-8/2010 s.1334

ajoneuvot kuuluivat avopuolisoille A ja B yhtä suurin osuuksin, vaikka ne oli rekisteröity vain B:n nimiin.

Yhteisomistus voi syntyä myös konkludenttisesti. Olennaisinta yhteisomistuksen syntymisessä on puolisoiden hankintahetken tarkoitus.³⁹ Puolisoiden väliset keskinäiset sopimukset rekisteriyksikön omistussuhteista ovat siis päteviä heidän välillään. Jos puolisot ovat sopineet, että omaisuuskohte on heidän yhteisomistuksessaan, on tämä sopimus siis heidän välillään pätevä. Eri asia on, kuinka tämä sopimus sitoo kolmatta osapuolta.⁴⁰ Puolisot voivat myös halutessaan myöhemmin muuttaa julkiset rekisterimerkinnät vastaamaan todellisia omistussuhteita, mutta tällöin on kysymys normaalista saannosta veroseuraamuksineen.⁴¹

Puolisoiden välinen läheinen yhteys ja se, että omaisuutta käytetään yhteisesti, ei suoraan tarkoita, että omaisuus on tarkoitettu yhteisomistukseen. Aina ei edes yhteinen taloudellinen panostus riitä osoittamaan yhteisomistustarkoitusta.⁴² Yhteisomistusta määrittävänä tekijänä on otettava huomioon nimenomaisesti omaisuuden hankintahetken tarkoitus.⁴³

3.1.2.1 SALAINEN (YHTEIS-)OMISTUS KIIINTEISTÖLLÄ

Edellä nimiperiaatteen yhteydessä on mainittu rekisterimerkintöjen mahdollisesta virheellisyydestä. Mikäli rekisteriin on merkitty omistussuhteet todellisuudesta poikkeavasti, ei kyseessä aina ole vilpillinen teko. Kirjausmerkintä voi olla oikeista omistussuhteista poikkeava tahattomastikin. Tällöin kyseessä on salainen (yhteis-)omistus. Salaisesta omistuksesta ei ole

---

³⁹ Mikkola, Tuulikki: Yhteisomistus 2008, s.97

⁴⁰ Ks. maakaaren järjestelmästä ja sivullissuojasäännöistä esim. Tepora, Jarno: Salainen omistus kiinteistöllä, teoksessa Juhlajulkaisu Juhani Wirilander 1933 – 30/11 – 2005 s. 387-392

⁴¹ Ks. Mikkola, Tuulikki: Yhteisomistus 2008, s.98, Omistussuhteet voidaan pyytää vahvistettavaksi tuomioistuimessa taikka riidattomassa tapauksessa puolisoiden välillä maakaaren muotovaatimukset täyttävällä vahvistuskirjalla (kiinteistöt).

⁴² Mikkola, Tuulikki: Aviopuolisot yhteisomistajina s. 507, DL N:o 3/2005 s. 505-526

⁴³ Mikkola, Tuulikki: Aviopuolisot yhteisomistajina s. 508, DL N:o 3/2005 s. 505-526

erikseen säädetty laissa, mutta oikeuskirjallisuudessa aihetta on käsitelty jonkun verran.

Omistus voi jäädä salaiseksi monestakin syystä. Salainen omistus voi syntyä välillisen edustamisen kautta, kuten komissiolla tai muulla välikäsisuhteella (bulvaani). Myös erinäiset valeoikeustoimet voivat synnyttää salaisen omistuksen.⁴⁴ Salainen omistus voi avio- tai avopuolisoiden kohdalla muodostua toisaalta puolivahingossakin: esimerkiksi puolison rakentaessa asuinrakennuksen toisen puolison omistamalle tontille, on tontin omistajalle saattanut jäädä lainhuuto eli virallinen omistusoikeus kiinteistöön.⁴⁵ Salainen omistajuus ei näin ollen ilmene rekisterimerkinnöistä ulkopuoliselle.

Silloin, kun puoliso rakentaa toisen omistamalle tontille, ei rakennukseen voi saada lainhuutoa taikka muuta virallista merkintää. Lainhuudon voi saada vain pääesineeseen, eli kiinteistöön (tässä tapauksessa siis maapohja, jolle rakennus rakennettu).⁴⁶ Näin ollen silloin, kun rakennuksen raken(nut)tajana on eri henkilö kuin se, joka lainhuudon mukaan omistaa tontin, jäävät kiinteistön viralliset merkinnät omistussuhteesta poikkeuksetta vajaiksi. Salainen omistus on kyseisessä tapauksessa ennemminkin pääsääntö kuin poikkeus.

Salainen omistaja on siis henkilö, joka väittää omistavansa koko kiinteistön tai osan siitä yhdessä julkisen omistajan kanssa.⁴⁷ Salaisella omistajuudella ei ole omistussuhteen jatkuessa suurempia oikeusvaikutuksia. Ongelmat realisoituvat yleensä siinä vaiheessa, kun kiinteistö luovutetaan edelleen, pantataan tai kun kiinteistön julkinen omistaja asetetaan konkurssiin.⁴⁸

---

⁴⁴ Jokela, Marjut – Kartio, Leena – Ojanen, Ilmari: Maakaari 2010, s. 322

⁴⁵ Kiinteistön omistussuhteet voivat olla monimutkaisia. Kiinteistöllä oleva rakennus voi olla yhteisomistuksen kohteena riippumatta siitä, kuinka omistussuhteet muuten ovat kiinteistöllä järjestyneet. Ks. Kartio, Leena: Puolisoiden asuinrakennuksen omistus esineoikeuden ongelmana 2007, s. 4

⁴⁶ Kartio, Leena: Puolisoiden asuinrakennuksen omistus esineoikeuden ongelmana 2007, s. 4

⁴⁷ Tepora, Jarno: Salainen omistus kiinteistöllä, teoksessa Juhlajulkaisu Juhani Wirilander 1933 – 30/11 – 2005, s. 375

⁴⁸ Tepora, Jarno: Salainen omistus kiinteistöllä, teoksessa Juhlajulkaisu Juhani Wirilander 1933 – 30/11 – 2005, s. 375

Salaiseksi jääneen omistajan asema on yleisesti ottaen heikko avoimen omistajan velkoihin nähden. Nimiperiaate viekin pääsääntöisesti voiton kamppailussa yhteisomistusolettaman kanssa, kun kyse on avoimen omistajan velkojista. Toisaalta suuri painoarvo annetaan myös omistajien keskinäiselle tarkoitukselle omistussuhteeseen liittyen. Ulosoton tai konkurssin alettua ei puoliso voi enää hankaluuksitta vedota salaiseen omistajuuteen.⁴⁹ Tästä esimerkkinä on korkeimman oikeuden ratkaisu 1992:168:

KKO 1992:168: Kiinteistö oli ostettu miehen nimiin ja mies oli yksin saanut lainhuudon siihen. Kiinteistön tultua ulosmitatuksi miehen vaimo oli kanteessaan väittänyt, että kiinteistö oli tosiasiallisesti ostettu heidän yhteiseen lukuunsa, ja vaatinut omistusoikeutensa vahvistamista puoleen kiinteistöstä. Vaimo ei voinut tehokkaasti vedota väittämäänsä omistusoikeuteen miehen ulosmittausvelkoja vastaan. Kanne hylättiin. Ään.

Ruotsin oikeuskäytännössä on niin ikään muovautunut samankaltainen mahdollisuus avio- tai avopuolison salaiseen omistukseen. Puolisot siis voivat ostaa kiinteistön vaikkapa vain toisen puolison nimiin mutta toisen varoja kauppaan käyttäen, ja silti voidaan katsoa, että kiinteistö on ostettu puolisojen yhteiseksi kodiksi heidän yhteiseen käyttöönsä. Tämä tarkoittaa sitä, että avio- tai avoliiton purkautuessa kiinteistö voidaan jakaa puoliksi. Yhteiseksi kodiksi tarkoitettu asunto tai kiinteistö voidaan tuomioistuimen päätöksellä jopa määrätä yhteistalouden purkautuessa puolisojen omistussuhteista riippumatta sille puolisolle, joka asuntoa enemmän tarvitsee. Näihin Ruotsin säännöksiin ja oikeuskäytäntöön tullaan kuitenkin tarkemmin vielä jäljempänä.

3.1.2.2. KÄYTTÖKORVAUKSET YHTEISOMISTUKSESSA

Avoliiton kannalta tärkeää on mainita myös käyttökorvaukset yhteisomistusesineestä avoliiton purkautuessa. Avoeron yllättäessä voi käydä niin, että toinen puolisoista muuttaa puolisojen yhteisestä kodista hyvinkin

---

⁴⁹ Mikkola, Tuulikki: Yhteisomistus 2008, s.99-101

nopeasti. Jos toinen puolisoista jää käyttämään asuntoa, voi hänelle syntyä velvollisuus maksaa poismuuttaneelle puolisolle käyttökorvausta tästä yhteisen asunnon käytöstä siihen asti, kunnes omaisuuden erottelu on heidän välillään toimitettu.⁵⁰ Asunnon lisäksi myös muista esineistä voi joutua maksamaan käyttökorvauksia vastaavanlaisissa tilanteissa. Esimerkkinä käyttökorvauksesta avopuolisoiden välillä:

KKO 2000:114: A ja B omistivat yhdessä asunnon. Välikoron vuoksi B muutti pois ja A jäi asumaan huoneistoon. Kun B ei ollut voinut käyttää asuntoa ja hänelle siten aiheutui haittaa ja vastaavasti A:lle asumisen jatkuessa pitempään taloudellista hyötyä siitä, että A yksin käytti yhteistä omaisuutta, A veloitettiin suorittamaan B:lle korvausta siihen saakka, kunnes asunto oli myyty. (Ään.)

Lain mukaan yhteisomistaja voi käyttää yhteisomistusesinettä siten, ettei hän loukkaa toisen yhteisomistajan vastaavia oikeuksia (YhtOmL 3 §). Mikäli yhteisomistaja estää toista käyttämästä omaa osuuttaan esineestä, voi hän joutua maksamaan käyttökorvausta. Olennaista korvauksen kannalta on toisen yhteisomistajan yhteisomistusesineen käytön tosiasiallinen estyminen. Ei voitane siis katsoa, että toisen tulisi saada korvausta jättäessään vapaaehtoisesti käyttämättä yhteistä esinettä.⁵¹

3.2. OMAISUUDEN EROTTELU

Avoliiton purkautuessa voidaan toimittaa omaisuuden erottelu. Omaisuuden erottelu on vapaaehtoinen eli se toimitetaan vain, jos jompikumpi puolisoista tai kuolleen puolison perillinen sitä vaatii (AvoliittoL 4 §). Kumpikin avopuoliso pitää

---

⁵⁰ Mikkola, Tuulikki: Yhteisomistus 2008, s.151

⁵¹ Kouvola hovioikeus on ratkaisussaan S 11/876 katsonut, että kohtuullinen aika yhteisen omaisuuden selvittelylle ja järjestelylle yhteistalouden purkamistilanteessa on kuusi kuukautta siitä, kun avopuoliso on muuttanut pois puolisoitten yhteisestä asunnosta, minkä jälkeen asuntoon asumaan jääneen avopuolison tuli maksaa asumiskorvausta.

omaisuuden erottelussa oman omaisuutensa (AvoliittoL 5 §), mikä johtaa vaadittaessa myös mahdollisten yhteisomistussuhteiden purkamiseen.

Vaikka erottelu on vapaaehtoinen ja avoliittolaissa vallitsee pitkälti sopimusvapauden periaate, eivät avopuolisot voi tehokkaasti sopimuksin luopua oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai oikeudestaan hakea pesänjakajan määräämistä (AvoliittoL 2.2 §). Pesänjakaja toimittaa erottelun (toimituserottelu), jos osapuolet eivät pääse erottelusta sopimuksin yksimielisyyteen (sopimuserottelu).

Avopuolisoiden yhteistalouden purkamisen johdosta tapahtuva omaisuuden erottelu voidaan jakaa avoeron vuoksi toimitettavaan omaisuuden erotteluun ja avopuolison kuoleman johdosta toimitettavaan jäämistöerotteluun.⁵² Jälkimmäisessä osapuolina ovat joko avopuoliso ja kuolleen puolison oikeuden omistajat tai kuolleiden avopuolisoiden oikeudenomistajat.

Kuten edellä on jo mainittu, avoliittolain omistussuhteet perustuvat nimiperiaatteelle tai yhteisomistusolettamalle, jos omaisuutta ei ole kirjattu kummankaan osapuolen nimiin. Näin ollen omaisuus pyritään mahdollisimman tarkkaan saattamaan yhteistalouden purkautuessa sille osapuolelle, joka sen on alun perin hankkinut tai saanut riippumatta siitä, kuinka paljon ja minkälaista omaisuutta kummallakin heistä on. Omaisuuden erottelu toimitetaan avopuolisoiden omaisuuden sekä velkojen täydellisen erillisyyden pohjalta.⁵³ Avoliittolaki eroaakin radikaalisti avioliittolain 35 §:stä, jonka mukaan eräin poikkeuksin aviopuolisot saavat avioliiton päättyessä puolet heidän yhteenlasketun omaisuutensa säästöstä.

Avoliittolaki ei siis anna suoraan varallisuus oikeudellista suojaa avioliiton heikommalle osapuolelle. Tämä on ymmärrettävää nimenomaan siltä osin, että

---

⁵²Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus oikeus 2010, s.265, Kuitenkaan AvoliittoL:n ulkopuolisen avioliiton (alle viisi vuotta kestänyt avioliitto ilman yhteisiä lapsia) päättyessä puolisoiden eläessä ei ole mahdollista saada riitakysymyksiä pesänjakajan ratkaistavaksi, koska laki ei tunne kyseisen avoliittotyypin avopuolisoiden omaisuuden erottelutoimitusta.

⁵³ Huomion arvoista on myös se, että avoliittolaki ei sääntele tarkemmin, minkä ajankohdan mukaan omaisuus on arvostettava erottelussa. Ks. Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus oikeus 2010, s. 267

monet, jotka ovat avoliitossa, haluavat nimenomaan välttää tuota avioliiton mukanaan tuomaa varallisuus oikeudellista omaisuuden yhteen liittämistä.⁵⁴ Tarkoittaako tämä siis sitä, että avoliiton päätyttyä vähävaraisempi avopuolisoista ei saa senttiäkään, tai että ”avoleski” joutuu luopumaan kaikesta kuolleen puolison oikeudenomistajiin nähden? Vastaus ei ole yksiselitteinen.

Avoliittolain myötä toisella osapuolella on avoliiton purkaututtua oikeus vaatia erottelua ja erottelun yhteydessä joko hyvitystä avoerotilanteessa tai avustusta avoliiton purkautuessa kuoleman johdosta. Hyvitystä tai avustusta voidaan vaatia siltä osapuolelta, joka on hyötynyt jollakin tavalla rahallisesti hyvitystä tai avustusta vaativan kustannuksella. Nämä kaksi vaihtoehtoa ovat ainoat Suomen avoliittolain oljenkorret vähävaraisemman tai heikommassa asemassa olevan avopuolison hyväksi.

Ruotsissa yhteistalouden purkamisesta säädetty laki on Suomen lakia hieman kehittyneempi. Ruotsissa ensimmäinen laki naimattomien avopuolisoiden yhteisestä asunnosta tuli voimaan jo vuonna 1973.⁵⁵ Ruotsin uudistettu avoliittolaki (sambolagen 2003:376) vastaa pääperiaatteiltaan suomalaista nimikaimaansa. Suurin ero Suomen ja Ruotsin avoliittolainsäädännössä on avolesken asemassa ja oikeudessa tiettyyn korvaukseen kuolleen puolison kuolinpesästä.

---

⁵⁴ HE 37/2010 vp s.13, Avoliittoon ei voida soveltaa analogisesti avioliiton säännöksiä, koska avopuolisoiden pysyminen rekisteröimättömässä suhteessa on yleensä suunniteltua. Tämän vuoksi hallituksen esityksessä pidetään avoliitto pitkälti puolisoitten tahdonvaltaisena suhteena siten, että myös avoliittolaista voidaan sopimuksin poiketa tai se voidaan jättää jopa soveltamatta.

⁵⁵ Agell, Anders: Äktenskaps- och samboenderätt enligt 1987 års lagstiftning. 1989, s.172-176, Ruotsin vuoden 1973 avoliittolain mukaan asuntoa enemmän tarvitseva avopuoliso saattoi saada käyttöoikeuden puolisoitten yhteisenä käyttämään (vuokra- tai asumisoikeus-) asuntoon, mikäli se voidaan katsoa kohtuulliseksi. Mikä taas on kohtuullista - ”Synnerliga skäl kan vara att kvinnan är gravid”.

3.2.1. PESÄNJAKAJA OMAISUUDEN EROTTELUSSA

Avopuoliso tai kuolleen avopuolison oikeudenomistaja voi hakea käräjäoikeudelta pesänjakajan määräämistä omaisuuden erottelua varten (AvoliittoL 7 §). Avopuolisoilla ei ole yksinomaista oikeutta pesänjakajamääräyksen hakemiseen, vaan oikeus on myös kuolleen puolison oikeudenomistajilla. Pesänjakajaa koskeva säännös on yksi merkittävimmistä muutoksista, mitä uusi avoliittolaki toi tullessaan voimaan.⁵⁶

Ennen avoliittolakia pesänjakajan määrääminen avoliiton päättymisen jälkeiseen omaisuuden erotteluun ei ollut mahdollista. Avopuolisot ovat aikaisemmin voineet selvittää riitojaan vain joko käräjäoikeudessa tai välimiesmenettelyssä, joka ei ole juurikaan saavuttanut suosiota avopuolisoiden keskuudessa.⁵⁷

Pesänjakajan määräämistä haetaan yleisesti ottaen vain riitaisissa omaisuudenjakotilanteissa. Pesänjakaja toimii tällöin samojen menettelysäännösten perusteella kuin osituksessa ja perinnönjaossakin. Pääsääntönä erottelussa kuitenkin on, että avopuolisot tekevät sopimuksen omaisuuden jaosta. Tällainen avopuolisoiden tekemä sopimus on esteenä pesänjakajan määräämiselle.⁵⁸ Kerran tehty sopimus erottelusta on esteenä pesänjakajan määräämiselle myös siinä tapauksessa, että jompikumpi tai kummatkin avopuolisoista esittäisi myöhemmin väitteen sopimuksen sitomattomuudesta.

Tuomioistuimien määräys pesänjakajan omaisuuden erotteluun joko vain toisen tai molempien osapuolten hakemuksesta. Jos hakemus pesänjakajan määräämisestä tehdään avopuolison kuoleman johdosta, hakemus tehdään viimeisen asuinpaikan käräjäoikeuteen (forum hereditatis) (OK 10:17 ja OK

---

⁵⁶ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s.68

⁵⁷ Välimiesmenettely on verrattain tuntematon riidanratkaisukeino maallikoiden keskuudessa. Moni yhteistaloudessa elävä ei edes tiedä mahdollisuudesta välimiesmenettelyyn, ja vaikka tietäisi itse välimiesmenettelyn, niin ei välttämättä tiedä, miten menettely käytännössä tapahtuu. Ks. myös esim. Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s.68

⁵⁸ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s.266

10:11a), mikä tarkoittaa käytännössä tuomioistuinta, jonka tuomiopiirissä oli vainajan viimeinen asuin- tai kotipaikka. Muutoin yhteistalouden purkamista ja erottelua koskeva asia tutkitaan siinä tuomioistuimessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla avopuolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka (OK 10:11).

Laissa ei ole määritelty minkäänlaista määräaika, jonka puitteissa erottelu tulisi toimittaa. Erottelu voidaan siis toimittaa monienkin vuosien kuluttua yhteistalouden tosiasiallisesta purkautumisesta. Koska erottelulle ei ole asetettu määräaika, ei myöskään pesänjakajan hakemiselle ole aikarajaa.

Pesänjakaja toimittaa omaisuuden jaon noudattaen avopuolisoiden omaisuuden täydellisen erillisyyden periaatetta – kumpikin avopuoliso saa erottelussa vain sen, mitä hän itse omistaa. Jos ei voida selvittää jonkin esineen omistussuhteita, sen katsotaan olevan molempien puolisojen yhtä suurin osuukin. Erottelun jälkeen pesänjakaja laatii omaisuuden erottelukirjan, joka hänen on allekirjoitettava (PK 23:9).

Erotteluun tyytymätön voi moittia erottelua kanneteitse. Erottelun moitekanne on nostettava asianomaisessa tuomioistuimessa kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun pesänjakaja on toimittanut erottelun (PK 23:10). Pesänjakajalla on vielä oikeus saada erottelun toimittamisesta kohtuullinen palkkio ja korvaus, kun otetaan huomioon eroteltavan omaisuuden laatu ja laajuus. Pesänjakaja ei voi määrätä itselleen palkkioksi jotakin avopuolisolle kuuluvaa omaisuutta, eli palkkio on rahallinen korvausmäärä, josta puolisot vastaavat yhdessä tasapuolisesti.⁵⁹

3.2.2. OMAISUUDEN EROTTELUKIRJA

Omaisuuden erottelusta laaditaan erottelukirja. Omaisuuden erottelukirja on hyvä laatia aina, kun erottelu toimitetaan, on kyseessä sitten toimitus- taikka

---

⁵⁹ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuusosoikeus 2010, s. 171

sopimuserottelu. Erottelukirja olisi hyvä laatia eroteltavan omaisuusmäärän suuruudesta riippumatta, jotta toimituksesta jää näyttöä asiakirjamuodossa mahdollisia tulevia riitaisuuksia silmällä pitäen. Erottelukirja laaditaan avoliiton päättyessä samoja säännöksiä mukailleen, kuin avioliiton päättyessä laadittava ositus- ja erottelukirja. Menettely- ja muutosäännökset ovat samat kuin osituksessa ja perinnönjaossa.⁶⁰

Omaisuuksien erottelukirjaan merkitään, mitä omaisuutta kummallekin avopuoliselle kuuluu, ja kuinka yhteisomistussuhteet puretaan. Erottelukirjan muotovaatimukseen kuuluu, että kirjalliseen muotoon laaditun erottelukirjan tulee olla avopuolisoiden allekirjoittama sekä kahden esteettömän todistajan oikeaksi todistama (PK 23:9). Jos avopuolisot eivät pääse yksimielisyyteen omaisuuden erottelusta, ja pesänjakaja määrätään toimittamaan erottelu, pesänjakaja allekirjoittaa yksin erottelukirjan (PK 23:9). Omaisuuden erottelukirjasta on välittömästi toimitettava kappaleet kummallekin erottelun osapuolelle.

Omaisuuksien erottelu ei ole pakollinen toimitus, eikä myöskään erottelukirjan rekisteröintiä näin ollen voitane pakollisena. Rekisteröinti kuitenkin olisi suotavaa, jotta avopuolisot saisivat erottelun jälkeen suojaa entisen avopuolison velkojia kohtaan. Omaisuuden erottelukirjan rekisteröinnillä on julkisuusvaikutus ja sillä saatetaan oikeusvaikutukset voimaan.⁶¹ Rekisteröinti kannattaa tehdä ainakin silloin, kun erottelussa on jaettu avopuolisoiden välillä arvokasta omaisuutta, kuten erilaisia rekisteröitäviä yksiköitä, muun muassa autoja taikka kiinteistöjä. Veitsien ja haarukoiden jakamisesta tehtyä erottelukirjaa en katso välttämättä rekisteröitäväksi asiakirjaksi. Omaisuuden erottelusta laaditun erottelukirjan rekisteröinti tapahtuu maistraatissa (laki maistraattien eräistä henkilörekistereistä 6a §).

---

⁶⁰ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 68-69

⁶¹ HE 37/2010 vp, s. 27

3.2.3. HYVITYS

Nyt palaan aikaisemmin esittämäni kysymykseen avopuolisoiden varallisuussuhteista yhteistalouden purkamisen yhteydessä. Avoliittolain mukaan varattomammalla avopuolisolla ei ole avio-oikeuden kaltaista oikeutta saada varakkaammalta puolisolta erottelussa minkäänlaista ”varallisuuden tasausta”. Avopuoliso voi kuitenkin olla oikeutettu hyvitykseen.

Avoliittolain 8 § sääntelee avopuolison mahdollisuutta hyvitykseen. Hyvitys on saanut vaikutteita velvoiteoikeuden perusteettoman edun palautussäännöksistä, joiden avulla ennen avoliittolakia nykyisenlaiset hyvitystilanteet ratkaistiinkin.⁶² Avopuoliso tai kuolleen puolison oikeudenomistajat voivat vaatia hyvitystä, jos avopuoliso on yhteistalouden hyväksi antamallaan panoksella kartuttanut tai auttanut toista puolisoa kartuttamaan omaisuuttaan siten, että siitä on ollut toiselle puolisolle merkittävää hyötyä (AvoliittoL 8§). Ilman oikeutta hyvitykseen yhteistalouden purkaminen johtaisi toisen puolison perusteettoman edun saamiseen.

”Yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi katsotaan: työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omaisuuden hyväksi, varojen käyttö yhteiseen talouteen, varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen, tai muu näihin verrattava taloudellinen toiminta” (AvoliittoL 8§). Avopuolison hyväksi annettu panos voi siis olla työtä tai taloudellinen sijoitus toisen omaisuuteen. Hallituksen esityksen mukaan tällaisia hyvityksen perusteeksi soveltuvia panostuksia ovat esimerkiksi taloustyö toisen jäätyä kotiin hoitamaan lapsia menettäen mahdollisuuden omiin ansiotuloihin tai toisen omistaman talon korjaus- tai parannustyöt.⁶³ Hyvityksen antamiseen ei kuitenkaan oikeuta vähäisenä pidettävä yhteistalouden hyväksi annettu panos, eikä tavanomainen

---

⁶² Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s.70 ”—hyvitysoikeutta arvioitaessa mukana on käytännössä kaikki sellainen panostus, josta ennen vuoden 2011 lain voimaan tuloa on käyty oikeutta erilaisten palkka- ja korvausvaatimusten sekä perusteettoman edun palautusten muodossa.”

⁶³ HE 37/2010 vp s.23

huolehtiminen yhteisestä omaisuudesta. Tällä pyritään karsimaan kaikki vähäisimmät riidat tuomioistuimista.⁶⁴

Hallituksen esitys korostaa myös sitä, että hyvitystä voi vaatia myös kuolleen avopuolison perilliset eloonjääneeltä puolisoilta. Hyvitysvaatimus ei siis ole henkilökohtainen, yksinomaan avopuolisoiden käytössä oleva oikeus. Ennen avoliittolain syntyä kuolleen avopuolison oikeudenomistajilla ei ole ollut oikeutta hyvitykseen kuolinpesästä, eikä avolesken oikeus avustukseen kuolinpesästä ollut lainkaan pääsääntö, vaan lähinnä poikkeus, joka tuli perustella ja kohdentaa täsmällisesti.⁶⁵ Yleisesti ottaen avoleskellä ei ole ennen avoliittolakia ollut mahdollisuutta hyvitykseen taikka avustukseen, josta kerrotaan jäljempänä.

Hyvitys itsessään toimii jäämistöoikeudellisesta näkökulmasta joko jäämistöä kasvattavana tai sitä pienentävänä seikkana. Mikäli hyvitystä vaaditaan kuolleen avopuolison jäämistöstä, pienenee jäämistön jäljelle jäävä osuus hyvityksen mukaisesti. Hyvitys on nimittäin ensisijainen oikeus muihin jäämistöoikeudellisiin saantoihin nähden. Pesänjakoa ei voida suorittaa ennen kuin hyvitysvaatimus on tehty ja hyvitys on (vaatimuksen menestyessä) suoritettu avoleskelle. Hyvitys voi myös kasvattaa kuolleen avopuolison jäämistöä, jos tämä olisi eläessään ollut oikeutettu hyvitykseen avoliiton purkautuessa. Kuolleen avopuolison oikeudenomistajat voivat vaatia hyvitystä avoleskeltä.⁶⁶

3.2.3.1. HYVITYKSEN VAATIMINEN

Hyvitys ei ole avopuolison itsestään selvä ja automaattinen oikeus. Avopuolison tai kuolleen avopuolison perillisten tulee vaatia hyvitystä. Kaikista yksinkertaisin tilanne on käsillä, kun avopuolisot ovat yhteistyöhaluisia ja sopivat keskenään

---

⁶⁴ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s. 271

⁶⁵ Ks. Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus 1 2009, s.124-127, ”1980-luvun alussa -- samassa yhteydessä, kun leski sai oikeuden hallita jäämistöä jakamattomana, oli tarkoitus toteuttaa uudistus, jonka mukaan avopuolisoilla olisi ollut oikeus saada avustusta jäämistöstä. Ehdotusta pidettiin yhteiskuntamoraalin kannalta arveluttavana --” Päädyttiin siihen, että avustusta voi saada vain kihlakumppani.

⁶⁶ Ks. Hyvitys jäämistöoikeudellisesta näkökulmasta Oikeusjärjestys I 2012, s. 201

hyvityksestä ja sen määrästä.⁶⁷ Aina yhteistalouden purkaminen ei kuitenkaan ole yhtä sopuisaa. Hyvitysvaatus voidaan tehdä avoliittolain 9 §:n mukaan erottelua varten määrätylle pesänjakajalle, joka tekee ratkaisun hyvityksen määräämisestä. Osapuolet voivat myös nostaa erilliskanteen tuomioistuimessa hyvitysvaateen käsittelemiseksi. Kuten jo aikaisemmin on mainittu, ei pesänjakajamääräystä voida hakea pelkän hyvitysvaatuksen ratkaisemista varten, jos osapuolet ovat jo sopineet omaisuuden erottelusta.⁶⁸

Hyvitystä tulee vaatia kuuden kuukauden määräajassa omaisuuden erottelusta. Raukeamisaika on sama kuin omaisuuden erottelun moiteaika. Vaikka itse erottelulle ei ole asetettu määräaikaa, on hyvityksen vaatimiselle asetettu viimeiseksi takarajaksi kolme vuotta avopuolison kuolemasta tai yhteistalouden purkamisesta, jonka jälkeen oikeus hyvityksen vaatimiseen raukeaa (AvoliittoL 9.3 §).⁶⁹

3.2.3.2. HYVITYKSEN VAATIMINEN ERILLISKANTEELLA

Avoliittolain mukaan toimituserottelu ei ole pakollinen. Avopuolisoiden ei siis tarvitse hakea pesänjakajaa omaisuuden erottelun toimittamiseksi. Koska avopuolison hyvitysvaatus tehdään käytännössä omaisuuden erottelun yhteydessä, voi käydä niin, että puoliset ovat jo sopineet erottelusta, mutta toinen avopuolisoista haluaa silti vaatia hyvitystä. Tällöin hyvitystä voidaan vaatia nostamalla erilliskanne entistä avopuolisoa tai tämän oikeudenomistajaa vastaan. Kanne nostetaan OK 10:11a:n mukaisesti jommankumman avopuolison koti- tai asuinpaikan tuomioistuimessa.⁷⁰

---

⁶⁷ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 71

⁶⁸ HE 37/2010 vp s.23

⁶⁹ HE 37/2010 vp s.24 Hallituksen esityksen mukaan kolmen vuoden määräaika on asetettu varallisuussuhteiden ennakoitavuussyistä, vaikka itse erottelulla ei olekaan määräaikaa. Kolmen vuoden määräaika sovelletaan myös velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003) 7§:n perusteettoman edun palautukseen (minkä perusteella avopuolisoiden aikaisemmat hyvityksen kaltaiset riidat on pääsääntöisesti tuomioistuimissa ratkaistu).

⁷⁰ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s. 276

Vaikka hyvitystä koskeva erilliskanne olisikin vireillä käräjäoikeudessa, voidaan pesänjakaja määrätä siitä huolimatta toimittamaan omaisuuden erottelun osapuolten välillä. Pesänjakaja ei kuitenkaan tällöin voi ottaa kantaa tai ratkaista hyvityskysymystä. Joissain tapauksissa saattaa olla jopa parempi, että tuomioistuin ratkaisee hyvitystä koskevan vaatimuksen – varsinkin, jos siihen liittyy suuria riitaisuuksia. Tuomioistuimella on paremmat lähtökohdat ratkaista vaikeita riitoja, joissa tulee kuulla todistajia valan nojalla, kuin pesänjakajalla, joka ei voi tukeutua valaehoiseen todisteluun.⁷¹

3.2.4. AVUSTUS

Avustus on omaisuuden erottelun ja myös hyvityksen ohella tärkein muutos avopuolisoiden avoliittolain mukanaan tuomassa oikeudellisessa asemassa. Avoleski on oikeutettu harkinnanvaraiseen avustukseen kuolleen puolisonsa jäämistöstä (PK 8:2). Avustus perittävän jäämistöstä voi olla rahaa tai muuta omaisuutta. Myös käyttöoikeus omaisuuteen on yksi avustuksen muodoista.

Avoleski on oikeutettu avustukseen, jos hänen toimeentulonsa on heikentynyt avopuolison kuoleman johdosta ja hänen toimeentulonsa voidaan vain avustuksella turvata. Avustus voi johtaa harvinaiseen poikkeustapaukseen, jossa jopa rintaperillisen oikeus lakiosaan väistyy.⁷² Testamentti taas on poikkeuksetta tehoton siinä määrin, kun se estää avopuolisolle annettavan avustuksen toteuttamisen (PK 8:6.1). Lisäksi lahjanlupauksena annettua sitoumusta ei voida saattaa voimaan sikäli, kun se estää saamasta avustusta tai hyvitystä täysimääräisenä (PK 8:6.3). Tästä voidaan siis päätellä, että avopuolisolle annettava avustus on ensisijainen muiden pesänosakkaiden oikeuksiin nähden. Toisaalta epäilen, että avustuksen saamisen kriteerit tulevat todennäköisesti muovautumaan oikeuskäytännössä suhteellisen tiukoiksi.

---

⁷¹ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s. 276

⁷² Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s. 278

Aikaisemmin on jo todettu, että avopuolisolla tai kuolleen avopuolison oikeudenomistajilla on oikeus vaatia pesänjakajaa. Avoleski voi tässäkin tapauksessa siis vaatia kuolinpesän luovuttamista pesänselvittäjän hallintoon oikeutensa turvaamiseksi.⁷³ Avolesken tulee vaatia avustusta viimeistään perinnönjaossa. Jos perinnönjakoa ei toimiteta ensiksi kuolleen puolison jälkeen, avustusta on vaadittava viimeistään avopuolisoiden omaisuuden erottelussa (PK 8:8.1).⁷⁴

Huomion arvoista avustuksen määräämisessä on sen harkinnanvaraisuus, joten avopuoliso ei suoraan lain nojalla saa osuutta kuolleen avopuolison jäämistöstä.⁷⁵ Avustuksen määräytymisessä otetaan huomioon avolesken mahdollisuudet turvata toimeentulonsa omin varoin, hänen ikänsä, parisuhteen kesto sekä muut seikat (PK 8:2.4). Avustukseen on oikeutettu avoleski, joka on elänyt lakisääteisessä avoliitossa. Voidaan kuitenkin pohtia, mikä on avoliiton ajallisessa kestossa se rajapyykki, jolloin avopuolisoiden taloudet (omaisuus, pääoma ja riippuvuus toisistaan) ovat tarpeeksi yhtyneet siten, että avoleski on oikeutettu avustukseen jäämistöstä. Niin ikään tämä tulee tulevaisuudessa muovautumaan tuomioistuinten ratkaisukäytännössä.

Leskellä (avioliitto), turvattomilla lapsilla ja ottolapsilla on oikeus avustukseen jo pesänselvityksessä ja koko selvityksen ajan (PK 18:6.2). Tämä avustus on ikään kuin elatusta ja se on ensisijainen oikeus pesän muihin osapuoliin nähden. Avopuolisolla ei kuitenkaan ole oikeutta kyseiseen pesänselvitysaikaiseen avustukseen, joka tulee erottaa edellä mainitusta kertaluonteisesta avustuksesta perinnönjaon yhteydessä.⁷⁶

---

⁷³ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010 s. 278

⁷⁴ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010 s. 278

⁷⁵ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010 s. 278

⁷⁶ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s. 419

3.3. AVOPUOLISOIDEN YHTEINEN ASUNTO

Avoliiton purkaututtua raskaimman työn omaisuuden erottelussa aiheuttaa puolisoiden yhteinen asunto. Jos asunto on vain toisen puolison omistama, kuuluu asunto suoraan hänelle. Usein asunto kuitenkin on yhteisomistuksessa, jolloin omistussuhde on avoliiton päätyttyä purettava. Avopuolisot voivat keskenään sopia yhteisomistussuhteen purkamisesta.

Yhteisomistussuhteen purkaminen voidaan panna täytäntöön myymällä asunto ja jakamalla siitä saadut varat osapuolten kesken siinä suhteessa kuin puolisoiden omistusosuudet jakoutuivat (YhtOmL 9 §). Toinen puolisoista voi toki myös ostaa toisen osuuden asunnosta ja saada asunnon kokonaan omaan omistukseensa. Avoliiton päättyessä kuoleman johdosta kuuluu kuolleen avopuolison osuus tämän jäämistöön, josta määräävät hänen oikeudenomistajansa. Tällöin kuolleen avopuolison oikeudenomistajien intressissä yleensä on saada yhteisomistussuhde puretuksi ja asunto myydyksi mahdollisimman pian.

Avopuolisoilla ei ole samanlaista lesken hallintaoikeutta puolisoiden yhteiseen asuntoon kuin mitä aviopuolisoilla on PK 3:1:n mukaan. Jos avoleski ei ole millään tavalla omistajana avopuolisoiden yhteisenä käyttämässä asunnossa, voi hän pahimmassa tapauksessa joutua kodittomaksi kuolleen puolison oikeudenomistajien realisoidessa asunnon.⁷⁷ Kuolleen avopuolison perilliset

---

⁷⁷ Kouvolan HO on antanut mielenkiintoisen ratkaisun H 11/850 koskien pesänjakajan esitystä omaisuuden myynnistä. Tapauksessa F oli ollut V:n kanssa avioliitossa. V kuoli 1970, jonka jälkeen F oli asunut seuraavat 40 vuotta avoliitossa H:n kanssa F:n ja V:n yhteisessä asunnossa, johon F:lle oli jäänyt V:n kuoltua lesken hallintaoikeus. F kuoli vuonna 2010 ja jätti jälkeensä testamentin, jonka mukaan H:lla olisi vapaa käyttö- ja hallintaoikeus asuntoon – omistusoikeus kuuluu F:n ja V:n rintaperillisille. Perilliset olivat erimielisiä siitä, jaetaanko perintö vai annetaanko H:n asua kyseisessä asunnossa, koska F:n ja V:n kuolinpesän omaisuus koostui pelkästään kyseisestä asunnosta. Pesänjakaja oli tehnyt päätöksen, jonka mukaan asunto tulee myydä ja myyntihinta tulee jakaa perillisten kesken. Tapauksessa ei voitu soveltaa PK 8:2 säännöksiä, koska avoliittolaki ei ollut vielä tullut PK:n muutoksineen voimaan F:n kuollessa. Hovioikeus katsoi, ettei ollut estettä suostua pesänjakajan esitykseen kiinteistön myymisestä. H ei siis saanut jäädä asumaan avopuolisoiden yhteiseen asuntoon, jossa avopuolisot olivat asuneet 40 vuotta. Tapaus tosin oli monimutkainen senkin vuoksi, että kiinteistö kuului puoliksi V:n kuolinpesään.

voivat kuitenkin hallintaoikeussäädösten puuttumisesta huolimatta antaa avopuolisolle avustuksen muodossa joko hallintaoikeuden avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämään asuntoon tai jäämistöstä löytyvään muuhun asuntoon tai avopuolisolle voidaan antaa myös täysi omistusoikeus asuntoon riippuen jäämistön suuruudesta.

Avoliittolakiin ei sisälly samanlaista puolisoitten yhteiseen asuntoon liittyvää heikomman suojelun periaatetta kuin avioliittolakiin. AL 38-39 § sisältävät vallinnanrajoitussäännökset, joiden mukaan aviopuolison suostumus tarvitaan aina, jos toinen puolisoista aikoo luovuttaa perheen yhteisenä kotina käyttämän asunnon tai asuntoirtaimistoa. Suostumus tarvitaan siis siitä riippumatta, kuuluuko omaisuus avio-oikeuden alaisuuteen vai ei.⁷⁸ Avopuolison ei tarvitse kysyä lupaa myydessään avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämän asunnon, mikäli se on vain tämän omassa omistuksessa. Sama koskee asuinirtaimistoa.

Erityislainsäädäntö voi joissain asumisasioissa antaa suojaa avopuolisolle. Jos nimittäin avopuolisot asuivat avoliiton aikana vuokra-asunnossa, ei avoleskellä ole huolta kodittomaksi jäämisestä. Avoleski voi yksin jatkaa vuokrasuhdetta avopuolison kuoleman jälkeenkin, ellei vuokranantajalla ole jotakin erityistä syytä vuokrasuhteen lopettamiselle (AsHVL 46 §). Asumisoikeusasunnoissa taas käytäntö on sama kuin tavallisissa omistusasunnoissa ja kiinteistöissäkin. Kuolleen avopuolison osuus asumisoikeusasunnosta kuuluu tämän kuolinpesään ja jäämistöön (AsOikL 31 §).

---

⁷⁸ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s. 115

4. LAILLA SÄÄNTELEMÄTÖN AVOLIITTO

Avoliittolaki soveltuu avoliittoon vain tietyin ehdoin (ks. edellä). On lisäksi katsottu, että alle viisi vuotta kestänyttä avoliittoa, joka päättyy (esimerkiksi avopuolison kuoleman johdosta) avopuolison raskauden aikana, ei katsota kuuluvan avoliittolain piiriin.⁷⁹ Muut, määritelmän ulkopuolelle jäävät, avoliitot eli alle viisi vuotta kestäneet avoliitot eivät kuulu avoliittolain soveltamisalaan. Joissain erityislaissa (kuten TVL) saattaa myös olla erityiskriteereitä, jolloin avoliiton ajallisella pituudella ei ole merkitystä, eikä pitkäkestoistakaan avoliittoa välttämättä oteta sääntelyn piiriin.

Avopuolisot, joihin ei sovellu avoliittolaki, ovat varallisuus oikeudellisesti vielä suojattomampia toisiinsa nähden kuin avopuolisot, joihin avoliittolaki soveltuu. Alle viiden vuoden avoliittoihin sovelletaan lähinnä yleisiä siviilioikeudellisia periaatteita. Avopuolisot voivat myös sopimuksin itse sulkea itsensä avoliittolain soveltamispiiristä (AvoliittoL 2 §). He voivat joko sopia, että avoliittolakia ei miltei osin sovelleta heihin, tai että joitakin tiettyjä lainkohtia ei sovelleta heidän väliseen suhteeseensa.⁸⁰ Sopimuksin ei tosin voida luopua kaikista oikeuksista, kuten oikeudesta vaatia omaisuuden erottelua tai oikeudesta hakea pesänjakajan määräämistä (AvoliittoL 2.2 §).

4.1. AVOPUOLISON KUOLEMA JA LAILLA SÄÄNTELEMÄTÖN AVOLIITTO

Lailla sääntelemättömässä avoliitossa avopuolisolla ei ole perintöoikeutta kuolleen avopuolison jälkeen. Alle viisi vuotta kestäneen avoliiton päättyessä avopuolison kuoleman johdosta avoleski ei ole oikeutettu edes hyvitykseen

---

⁷⁹ Kangas, Urpo: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet 2012, s. 346 Kysymys saattaa muodostua hankalaksi, jos avoliitto purkautuu avopuolison kuoleman johdosta, ja avoleski on raskaana, eikä hän voi vaatia avustusta kuolleen avopuolison jäämistöstä ”liian” lyhytaikaisen yhteistaloudessa elämisen vuoksi.

⁸⁰ HE 37/2010 vp s.20

taikka avustukseen kuolleen avopuolison kuolinpesästä.⁸¹ Voidaan toisaalta miettiä, olisiko se edes tarpeellista niin lyhytkestoisen yhteiselön jälkeen.

Avopuoliso voi vaatia kuitenkin perusteettoman edun palautusta, kuten missä tahansa siviilioikeudellisessa suhteessa. Perusteettoman edun palautussäännöksethän ovat toimineet avoliittolain hyvityssäännösten esi-isinä ja innoittajina. Ennen avoliittolakia korvausta tehdystä työstä tai panoksesta toisen omaisuuden kartuttamiseksi haettiin juuri näihin sääntöihin turvautuen.

Perusteettoman edun palautuksen tarkoituksena on saattaa osapuolet siihen tilaan, jossa he olisivat olleet ilman toisen osapuolen panostusta toisen omaisuuteen. Edunpalautuksen perusteisiin kuuluu, että toinen on saanut etua eli hyötynyt toisen osapuolen antamasta panostuksesta. Edun tulee toiseksi olla perusteeton ja lisäksi hyötymisen tulee olla tapahtunut toisen kustannuksella.⁸² Jos siis toinen avopuolisista on käyttänyt varojaan toisen puolison asunnon remontointiin, voidaan tämä yleisesti ottaen katsoa perusteettomaksi eduksi. Hyödyn määrä arvioidaan palautusvastuun syntymishetken eli avoliiton purkautumisajankohdan mukaisesti.⁸³ Kaikki panostaminen avopuolison omaisuuteen ei kuitenkaan ole perusteetonta etua saajapuolisolle. Jos puoliset panostavat toistensa omaisuuksiin yhtä paljon, eikä voida katsoa, että toinen olisi hyötynyt toisen panostuksesta enemmän kuin toinen, näkisin, että tällaisessa tilanteessa kumpikaan puolisoista ei olisi oikeutettu saamaan perusteettoman edun palautusta.

Ennakkoratkaisussaan KKO 1988:28 on katsonut, että toisen omaisuuteen sijoitetuista varoista tulee saada korvaus:

A ja B olivat eläneet avoliitossa, jonka aikana A:n omistamalle maalle oli pääosin B:n varoilla rakennettu yhteiseen käyttöön kesämökki. A:n kuoltua ennen mökin valmistumista B ei kuitenkaan ollut voinut käyttää mökkiä. Kun ei ollut pääteltävissä, että B:n tarkoituksena olisi ollut

---

⁸¹ Analogia avoliittolain 1 ja 3 §:ään ja siihen, että avoliittolakia sovelletaan avopuolisoiden yhteistalouden purkamiseen, ja avopuolisilla tarkoitetaan laissa viisi vuotta yhdessä asuneita avopuolisoina tai avopuolisoina, joilla on tai on ollut yhteinen lapsi.

⁸² Aurejärvi, Erkki – Hemmo, Mika: Velvoiteoikeuden oppikirja 2007, s. 161-171

⁸³ Ks. esimerkiksi Turun HO S 05/23

luovuttaa mökkiin sijoittamansa varallisuuteensa nähden huomattavat varat A:lle vastikkeetta, B:llä oli oikeus saada A:n kuolinpesästä korvaus rahasisjoituksestaan.

Avoliittolain ulkopuolella olevilla avopuolisoilla ei ole lakisääteistä oikeutta toistensa jäämistöön. Avopuolisolla ei ole oikeutta hallita ensiksi kuolleen avopuolison jäämistöä jakamattomana yhteisen asunnonkaan osalta.⁸⁴ Näin ollen omaisuus jaetaan aina yhteistalouden purkamistilanteessa ensisijaisesti nimiperiaatteen mukaan ja jos omaisuutta ei ole kirjattu kummankaan nimiin, yhteisomistusolettaman mukaan. Toisin sanoen avopuolisot saavat pitää oman omaisuutensa sekä avoliittolailla säännellyissä että sääntelemättömissä yhteistalouden purkautumistilanteessa.

Ensiksi kuolleen puolison omaisuus jaetaan tämän perillisten kesken. Mikäli avopuolisoiden yhteisenä kotina käytetty asunto on ollut kuolleen avopuolison nimissä, ei avoleskellä ole oikeutta jäädä asuntoon asumaan. Samalla tavoin toimitaan myös yhteisomistustilanteessa, koska asunto on yleensä realisoitava, jotta ensiksi kuolleen avopuolison jäämistö saadaan jaettua tämän perillisten kesken.⁸⁵ Jos avopuolisot asuivat vuokra-asunnossa, on avoleskellä oikeus jatkaa vuokrasuhdetta avopuolison kuoleman jälkeen (AsHVL 46 §).

Avopuoliso ei siis kuulu perillisten joukkoon. Mikään ei kuitenkaan estä avopuolisoita tekemästä jäämistösuunnittelua toistensa hyväksi. Avopuolisot voivat testamentata omaisuutensa toisilleen, tai he voivat myös tehdä keskinäisen testamentin, vaikka avoliittolakia ei heidän väliseen suhteeseen sovellettaisikaan.⁸⁶ Avopuolisoiden keskinäinen testamentti voi olla myös rajoitettu omistusoikeustestamentti.⁸⁷ Avopuolisot voivat lisäksi määrätä

---

⁸⁴ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s.254

⁸⁵ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s.254 ”Yhteisesti omistettu asunto on ensiksi kuolleen avopuolison jäämistön jakamiseksi myytävä ja saadusta kauppahinnasta on osoitettava avoleskelle osuus sillä tavoin kuin yhteisomistuslaissa on säädetty.”

⁸⁶ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s.243

⁸⁷ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s.243 Avopuolisoiden omaisuutta ei jaeta puolittamisperiaatteen mukaisesti. PK 12:1 koskee vain aviopuolisoiden keskinäistä testamenttia. Tällöin avopuolisoiden omaisuus jaetaan avolesken kuoltua ensiksi kuolleen avopuolison perillisten ja avolesken perillisten kesken siten, että ensiksi kuolleen puolison

toisensa henkivakuutuksen edunsaajaksi parisuhteen kestosta riippumatta. Tällöin avoleski tosin maksaa koko etuudesta tuloveroa.⁸⁸

Ensiksi kuolleen avopuolison perilliset voivat antaa jäämistöstä avustusta avoleskelle avoliiton kestosta riippumatta. Avustus on kuitenkin vapaaehtoista avoliittolain ulkopuolelle jäävissä tilanteissa, eikä kuolleen avopuolison perilliset ole siihen millään tavalla velvoitettuja. Lisäksi kyseistä ”avoliittolain ulkopuolista” avustusta ei katsota verotuksessa avustukseksi, kuten avoliittolain piiriin kuuluvien avoliittojen kohdalla, vaan lahjaksi, josta avoleski joutuu maksamaan lahjaveroa toisen veroluokan mukaisesti.⁸⁹

Avopuolisot voivat lisäksi vapaasti tehdä sopimuksia toistensa kanssa. Sopimukseen sovelletaan yleisiä siviilioikeudellisia sääntöjä. Sopimuksella voidaan muun muassa määrätä siitä, mitä omaisuutta kumpainkin avopuolisoista saa yhteistalouden purkamisen yhteydessä. Avopuolisoiden välisiä sopimuksia voidaan kohtuullistaa ja sovittaa OikTL 36 §:n perusteella. Jos pätemättömyysperusteet ovat käsillä, tulee loukatun osapuolen vedota OikTL 28–33 §:n perusteella pätemättömyyteen.⁹⁰ Lisäksi sopimus kolmannen vahingoksi on pätemätön.⁹¹

Avoliittolaki antaa siis suojaa vain lain mukaan avoliiton kriteerit täyttävällä avoliitolla. Avopuolison kuollessa ennen viiden vuoden yhteiseloa on avoleski täysin suojaton kuolleen avopuolison perillisiä vastaan. Koska avoliittolaki ei sovellu, eikä avopuoliso voi hakea kyseisessä tilanteessa pesänjakajan määräämistä, ainoa mahdollisuus riitatilanteessa on kanteen nostaminen käräjäoikeudessa. Avoliittolakikaan ei toisaalta takaa avopuolisolle täyttä varallisuus oikeudellista turvaa, mutta ainakin se antaa mahdollisuuden vaatia avustusta, hyvitystä ja pesänjakajan määräämistä.

---

oikeudenomistajat saavat tälle kuuluneen omaisuuden, jollei muuta keskinäisestä testamentista ilmene.

⁸⁸ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s.128

⁸⁹ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus oikeus 2010, s.255

⁹⁰ Hemmo, Mika: Sopimusoikeus I 2003, s.309 Loukatulla osapuolella on käytössään myös mahdollisuus kohdella sopimusta sitovana ja esittää sen mukaisia vaatimuksia.

⁹¹ Hemmo, Mika: Sopimusoikeuden oppikirja 2008, s.534 (Privity of contract- oppi eli kolmannen ulkopuolisuus. Privity of contract-oppi lähtee siitä, että sopimus ei perusta velvollisuuksia kolmannelle, eikä kolmas saa muiden henkilöiden tekemän sopimuksen perusteella oikeuksia.)

5. SOPIMUKSET AVOPUOLISOIDEN VÄLILLÄ

Avopuolisot voivat tehdä keskenään sopimuksia. Heidän sopimisvapauttaan ei ole rajoitettu sen enempää kuin muidenkaan kansalaisten vapautta sopia haluamistaan asioista, ja avoliitto perustuukin pitkälti varallisuus oikeudellisille sopimuksille.⁹² Jo paljon ennen avoliittolain säätämistä on oikeuskirjallisuudessa esitetty näkemyksiä erilaisista sopimusmalleista avopuolisoiden välillä.⁹³

Koska avopuolisoiden varallisuussuhteista ei säännellä laissa, eivätkä avopuolisot voi tehdä keskenään avioehtosopimusta, olisi jopa suotavaa, että avopuolisot jollain tavalla keskinäisin sopimuksin varautuisivat avoliiton purkautumiseen ja vastuun jakoon avoliitossa. Tätä mahdollisuutta ei tiettävästi monikaan yhteistaloudessa elävä tule ajatelleeksi käyttää hyväkseen. Lain ”sopimusmyönteisyydestä” eli siitä, että avoliittolaki korostaa avopuolisoiden keskinäisiä sopimuksia, voidaan huomata, että lainsäätäjänkin toivoisi avopuolisoiden laativan etukäteen sopimukset ja asiakirjat, joiden avulla yhteistalouden purkautuminen tapahtuu ikään kuin prosessuaalisesti kivuttomammin.⁹⁴ Riidoilta vältytään todennäköisemmin silloin, kun avoliiton päättymiseen on varauduttu sopimuksin jo hyvissä ajoin, eikä tuomioistuintakaan tarvitsisi kuormittaa avopuolisoiden omistuskiiostoilla.

Sopimukset eivät ole tärkeitä vain avopuolisoiden välillä, vaan mahdollisista varallisuusjärjestelyistä ja omistussuhteista on hyvä sopia kirjallisesti kaiken tyyppisissä parisuhteissa.⁹⁵

---

⁹² Kangas, Urpo: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet 2012, s. 330

⁹³ Mahkonen ja Koskelo ovat luonnostelleet 1980-luvulla mm. varallisuus oikeudellisia sopimuksia avoeron varalta sekä testamenttimääräyksiä. Jo tuolloin on katsottu, että avopuolisoiden tulisi jollain tavalla varautua mahdolliseen välirikoon taikka avopuolison kuolemaan etukäteen asianmukaiset asiakirjat aiheesta laatien, Mahkonen, Sami – Koskelo, Pauliine: Avoliitto vai avioliitto? 1984, s. 30-34

⁹⁴ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 82

⁹⁵ Anu Pylkkänen on teoksessaan *Vaihtoehto avioliitolle*, 2012 s. 129 ss. esittänyt hieman tavallisesta, tämän hetkisestä, ajattelutavasta poikkeavan ratkaisumallin parisuhteiden sääntelystä ja perusteista. Pylkkäsen mukaan yksilöiden oikeudet eivät ole saaneet

Jos avopuolisot eivät ole varautuneet avoliiton päättymiseen, voivat he sopia myös avoliiton jo purkaututtua siitä, miten erinäiset omistussuhteet puretaan heidän välillään, ja miten muut käytännön asiat hoidetaan. Avoleski voi sopia samoista asioista myös kuolleen avopuolison oikeudenomistajien kanssa.

Avopuolisot voivat sopia myös muista asioista kuin vain yhteistalouden purkautumiseen liittyvistä seikoista. Yleisimmistä sopimuksista voidaan mainita muun muassa erinäiset velkasuhteet puolisoitten välillä, puolison valtuuttaminen toimimaan toisen puolison puolesta tai omissa nimissään toisen lukuun. Puolisot voivat lisäksi tehdä toisilleen normaalisti lahjoituksia.⁹⁶ Myös testamentti kuuluu avopuolisoiden sopimusvalikoimaan ja sitä käynkin läpi jäämistöosassa. Seuraavassa kappaleessa käyn hieman läpi kolmea tärkeintä avopuolisoiden välistä, nimenomaan avoliittoon liittyvää, sopimusta: sopimus avoliiton soveltamisesta tai soveltamatta jättämisestä, sopimus avoliiton purkautumisen varalta sekä sopimus omaisuuden erottelusta.

5.1. ERILAISIA SOPIMUKSIA

5.1.1. SOPIMUS AVOLIITTOLAIN SOVELTAMISESTA TAI SOVELTAMATTA JÄTTÄMISESTÄ

Avoliittolaki ei ole kaikilta osin pakottavaa oikeutta. Avopuolisot voivat poiketa avoliittolain tahdonvaltaisista säännöksistä keskinäisellä sopimuksella. Avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen ei kuitenkaan voi pätevästi luopua

---

tarvitsemaansa huomiota ja kehitystä yhteiskunnallisten valtasuhteiden – kirkon ja valtion – tukahduttamana ja ahtaamana heteroseksuaalisen avioliittokehityksen sisään. Hän ehdottaakin kaikille parisuhteessa eläville sukupuolesta ja parisuhteesta riippumatta yhteistalousmallia. Yhteistalouden perustana olisi sopimus resurssien kohdentamisesta ja käytöstä yhteiselämän kestäessä ja sen jälkeen. Sopimuksen voisi tehdä kuka vain, eikä se olisi sidottu yhteiseen osoitteeseen eikä parisuhteen rekisteröintiin. Pylkkäsen ratkaisumallissa ei olisi avioliittoja, rekisteröityjä parisuhteita eikä avoliittoja, vaan yhteistalouksia, joita kohdeltaisiin tasa-arvoisina ja pääosin osapuolten omien sopimusten mukaisesti. Teoria saa varmasti kritiikkiä, mutta hieman kehiteltynä idea ei kuulosta lainkaan hullummalta alati tasa-arvoisempaa Suomea kohti mentäessä.

⁹⁶ Ks. Kangas, Urpo: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet 2012, s. 331 Avopuolisot eivät kuitenkaan voi tehdä keskinäisiä sopimuksia siten, että se heikentää kolmannen aseman.

oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai oikeudestaan hakea pesänjakajan määräämistä (AvoliittoL 2 §). Muut säännökset ovat dispositiivisia eli niistä voidaan poiketa avopuolisoiden haluamalla tavalla.

Lakiin ei ole erikseen sisällytetty muotomääräyksiä siitä, miten sopimus avoliittolain soveltamisesta taikka soveltamatta jättämisestä tulisi tehdä. Yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaan suullinen sopimus on yhtä pätevä kuin kirjallinenkin. Mahdollisten näyttöongelmien vuoksi kirjallinen sopimusmuoto on yleisesti aina suositeltavampi kuin suullinen.⁹⁷ Sopimukseen vetoavan osapuolen tulee esittää näyttö sopimuksen olemassaolosta, mikä on luonnollisesti helpompaa silloin, kun sopimuksesta on jokin konkreettinen pöytäkirja lyötävä asiakirja. Koska sopimus voi olla suullinenkin, voidaan päätellä, että myöskään kirjallisen sopimuksen rekisteröinti viranomaisessa ei ole tarpeellista.

Sopimus avoliittolain soveltamatta jättämisestä voi yksinkertaisimmillaan olla yhden lauseen pituinen maininta siitä, että avopuolisoihin ei sovelleta avoliittolain tahdonvaltaisia säännöksiä. Lisäksi kirjalliseen sopimukseen tulisi tavan mukaisesti kirjata ainakin päivämäärä ja osapuolten allekirjoitukset.⁹⁸ Sen sijaan todistajia kyseiselle avopuolisoiden keskinäiselle sopimukselle ei tarvita. Avopuolisot voivat peruuttaa sopimuksen tekemällä uuden sopimuksen, jonka mukaan avoliittolakia sovelletaan heidän väliseen suhteeseensa.

Se, että avopuolisot olisivatkin tehneet sopimuksen avoliittolain soveltamatta jättämisestä tahdonvaltaisten säännösten osalta, ei tarkoita, että avoleski ei voisi vaatia avustusta. Myöskään hyvityksen vaatiminen ei ole täysin poissuljettua – avopuoliso voi sopimuksen estämättä vaatia yhteistalouden purkauduttua perusteettoman edun palautusta, joka siis vastaa käytännössä hyvitystä.⁹⁹ Se, että avolesken oikeutta vaatia avustusta ei voida kieltää, vaikka

---

⁹⁷ Ks. kirjallisen ja suullisen sopimuksen eroista ja näyttökysymyksistä Hemmo, Mika: Sopimusoikeus I 2003, s. 180-184

⁹⁸ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuusoikeus 2010, s. 264

⁹⁹ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuusoikeus 2010, s. 264

sopimus avoliiton soveltamatta jättämisestä olisikin laadittu, perustuu siihen, että sopimus elossa olevan jäämistöstä on mitätön (PK 17:1.1).¹⁰⁰

Edellä mainituilla perusteilla voidaan päätellä, että sopimus avoliittolain soveltamatta jättämisestä voi olla jokseenkin tarpeeton, vaikka puoliset eivät haluaisikaan lain soveltuvan heidän keskinäiseen suhteeseen. Sillä vaikka sopimus tehtäisiinkin, on avopuolisoilla silti lähestulkoon samanlaiset oikeudet ja velvollisuudet kuin ilman kyseistä sopimusta.

Yksi kysymys on se, voivatko avopuolisot, joihin avoliittolaki ei sovellu, saada itsensä keikautetuksi avoliittolain piiriin tekemällä sopimuksen avoliittolain soveltumisesta heidän suhteeseensa. Aarnio ja Kangas ovat tulleet pohdinnan jälkeen siihen tulokseen, että järkipäätä estettä menettelylle ei ole muuten, kuin että avopuolisot eivät voi tuomioistuinta sitovalla tavalla sopia siitä, että tuomioistuimen tulisi määrätä pesänjakaja toimittamaan omaisuuden erottelun heidän välillään.¹⁰¹ Tulkinnan mukaan puoliset siis voisivat sopia muutenkin sopimusvapauden piirissä olevista asioista avoliittolain mukaisesti, mutta avoliittolain pakollisten säännösten piiriin ei näin ollen voitaisi lyhytkestoisten avoliittojen osalta päästä.

5.1.2. SOPIMUS AVOLIITON PURKAUTUMISEN VARALTA

Aviopuolisot voivat määrätä heidän omaisuudestaan avioehtosopimuksella. Avioehtosopimus ei tule voimaan ennen kuin se on rekisteröity maistraatissa, mikä antaa sopimukselle varsin virallisen luonteen. Kuten edellä olen todennut, avopuolisoilla ei ole mahdollisuutta tehdä avioehtosopimusta. Avopuolisot voivat kuitenkin tehdä avioehtosopimusta vastaavan sopimuksen – sopimuksen avoliiton purkautumisen varalta.

Sopimus avoliiton purkautumisen varalta on yksi tärkeimmistä sopimuksista, jonka avopuolisot voivat keskenään tehdä siltä varalta, että puolisoitten

---

¹⁰⁰ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I 2009, s. 678

¹⁰¹ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus 2010, s. 265

yhteiselo joskus päättyy tavalla tai toisella. Avoliiton purkautumisen varalta on tärkeää tehdä sopimus varsinkin silloin, jos puolisoitten varallisuussuhteet ovat omiaan aiheuttamaan kiistaa heidän välisistä omistussuhteista eri esineoikeuksien osalta.

Avopuolisot voivat sopia avoliiton aikana siitä, miten heidän omistus- ja varallisuussuhteensa järjestetään mahdollisen eron tullessa eteen. Sopimus voidaan tehdä koskemaan omaisuuden jakoa tai yksityiskohtaisemmin täsmentämään sopimuksen piiriin kuuluva omaisuus ja omistussuhteet. Avopuolisot voivat myös kyseisellä sopimuksella määrätä, mitä periaatteita irtaimen omaisuuden jaossa käytetään. Lisäksi yhteisymmärrys voidaan etukäteen saavuttaa sopimusteitse velkasuhteista, yhteisen asunnon käytöstä maksettavista korvauksista yhteiselon päättymisen jälkeiseltä ajalta.¹⁰²

Katson, että mahdollisesta hyvityksestä tai avustuksesta sopiminen etukäteen sopimuksella avoliiton purkautumisen varalta voi olla jokseenkin epätarkoituksenmukaista, koska kyseinen sopimus voidaan tehdä paljonkin ennen avoliiton varsinaista päättymistä, eikä tällöin vielä välttämättä pystytä tarkkaan määrittelemään hyvityksen tai avustuksen tarvetta ja määrää. Epämääräiset sopimukset hyvityksestä ja avustuksesta voivat olla turhia, kun ne on tehty paljon ennen tarpeen realisoitumista, eikä varsinaiset hyvitysmäärät ole vielä tiedossa. Toisaalta, jos hyvityksestä on maininta sopimuksessa, voivat ainakin kuolleen avopuolison oikeudenomistajat varautua hyvitysvaatimuksen esittämiseen puolin tai toisin omaisuuden erottelutilanteessa. Myös jäämistösuunnittelun kannalta joku maininta hyvityksestä voisi olla aivan pätevä.

Avoliiton purkautumisen varalta tehdyn sopimuksen kohtuuttomia tai kohtuuttomaan lopputulokseen johtavia sopimusehtoja voidaan sovitella OikTL 36 §:n nojalla.¹⁰³

---

¹⁰² HE 37/2010 vp, s. 10

¹⁰³ HE 37/2010 vp, s. 10

5.1.2.1. SOPIMUS OMAISUUDEN EROTTELUSTA

Avopuolisoiden omaisuuden erottelu voidaan erottelua koskevassa jaksossa mainituin tavoin toimittaa toimituserotteluna tai sopimuserotteluna. Ihanteellisinta olisi tietenkin se, että erottelusta päästäisiin aina avopuolisoiden välillä sovintoon, eikä pesänjakajamääräystä tarvittaisi. Kaikista helpoin ja yksinkertaisin vaihtoehto erottelulle on tehdä sopimus erottelusta. Sopimus erottelusta on pitkälti vastaava kuin sopimus avoliiton purkautumisen varalta, mutta sopimus erottelusta on nimenomaisesti erottelua koskeva sopimus.

Nimenomainen sopimus omaisuuden erottelusta on avopuolisoiden välinen asiakirja, jonka puolisot voivat tehdä jo ennen kuin avoliittolain soveltamisalaan kuuluva avoliitto on päättynyt.¹⁰⁴ Lakiin ei sisälly sääntelyä sopimuksen muodosta eikä sisällöstä, mutta siihen tulee kirjata mahdollisimman kattavasti avopuolisoiden erottelun alainen omaisuus. Varsinkin, jos avopuolisot omistavat arvokasta omaisuutta, kannattaa sopimus laatia. Jos sopimus on tehty paljon ennen avoliiton purkautumista, ei siihen ole välttämättä merkitty uusinta omaisuutta. Pienemmät, henkilökohtaiset omaisuuserät voidaan sopimuksessa kuitata avopuolisoiden yksinomistukseen ilman, että niitä tarvitse tarkemmin eritellä.¹⁰⁵

Avopuolisot voivat tehdä sopimuksen erottelusta myös avoliiton päätyttyä, jolloin avopuolisoiden omaisuus on tarkkaan tiedossa. Tällöin sopimus tehdään samalla periaatteella kuin ennen avoliiton päättymistä. Sopimuksen osapuolina voivat tällöin olla myöskin kuolleen avopuolison tai kuolleiden avopuolisoiden oikeudenomistajat.

---

¹⁰⁴ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus oikeus 2010, s. 268

¹⁰⁵ Ks. Malliesimerkki avopuolisoiden välisestä sopimuksesta koskien erottelua Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus oikeus 2010, s. 268-269

6. VAHINGONKORVAUS JA SOSIAALIETUUDET AVOLIITOSSA

Toisinaan avopuolisot rinnastetaan aviopuolisoihin. Tämä rinnastaminen on olennaista varsinkin tietyistä sosiaalietuuksista päätettäessä. Avopuoliso ei ole aina oikeutettu samanlaisiin avioliiton kautta saataviin etuuksiin, mutta avoliitto saattaa vaikuttaa tiettyjen etuuksien saamiseen samalla tavalla heikentävästi, kuin jos puolisot olisivat avioliitossa.

Sosiaalilainsäädäntöä silmällä pitäen on tärkeää muistaa myös se, että avopuoliso ei ole aviopuolison tavoin suoraan lain nojalla oikeutettu elatukseen. Elatussuhde voi tosin syntyä tosiasiallisesti toisen avopuolison ottaessa elättäjän roolin, mutta minkäänlaista pakkoa elatukseen ei ole.

Suomen sosiaaliturvakin perustuu lähinnä henkilökohtaisiin etuihin, eikä läheiset pääsääntöisesti pääse osallisiksi toisen, esimerkiksi avopuolison sosiaalietuuksiin. Muualla Euroopassa sosiaalietuudet ovat enemmän perhesidonnaisia, ja esimerkiksi Keski-Euroopassa työssäkäyvä henkilö kartuttaa koko perheen hyväksi vakuutusperusteista sosiaaliturvaa.¹⁰⁶ Suomessa ei voida turvautua automaattisesti siihen, että etuudet tulevat koko perheen tai edes puolisoitten yhteiseksi hyväksi. Avopuoliso ei voi myöskään tuudittautua siihen, että hän saa puolisoltaan elatusmaksuja, vaikka varallisuuserot olisivat kuinka suuria tahansa.

Vaikka avopuolisot eivät yleensä saa samoja etuja kuin aviopuolisot, on sosiaalisektorilla alettu yhä enenevässä määrin rinnastamaan avopuolisoita aviopuolisoihin taloudellisista etuuksista puhuttaessa.¹⁰⁷ Avopuoliso ei välttämättä pääse hyötymään kumppaninsa saamista etuuksista, mutta avopuolison tulot saattavat vaikuttaa tämän kumppanin oikeuteen vastaanottaa erinäisiä etuuksia.

---

¹⁰⁶ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 130

¹⁰⁷ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 131

6.1. TOIMEENTULOON LIITTYVÄT SOSIAALIETUUDET

Työttömyysturva takaa työttömän työnhakijan taloudelliset mahdollisuudet hakea työtä ja parantaa edellytyksiä työmarkkinoille pääsyyn taikka sinne palaamiseen.¹⁰⁸ Työttömyysturva jaetaan perusturvaan ja ansiosidonnaiseen lisäturvaan. Työttömyysturvalaki on uudistettu kokonaisuudessaan vuonna 2002, jolloin myös avopuolisot otettiin lakitekstiin mukaan. TTurvaL 1 luvun 7 §:ssä säädetään avioliitosta seuraavasti:

Kun etuuden saamiseen tai sen määrään taikka muulla tavoin vaikuttaa se, onko henkilö avioliitossa, noudatetaan seuraavaa:

- 1) jos mies ja nainen, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, elävät jatkuvasti avioliitossa eli yhteisessä taloudessa ja muutoinkin avioliitonomaisissa olosuhteissa, heihin sovelletaan, mitä laissa säädetään puolisoista; ja
- 2) jos aviopuolisot asuvat välien rikkoutumisen vuoksi jatkuvasti erillään eikä heillä ole yhteistä taloutta, heihin ei sovelleta puolisoita koskevia säännöksiä.

Edellä kuvatuin tavoin yhteistaloudessa elävät avopuolisot siis vaikuttavat toistensa tiettyjen työttömyysturvaetuuksien saamiseen. Avioliitto vaikuttaa niihin työttömyysturvaetuuksiin, jotka ovat tarveharkintaisia. Esimerkiksi työmarkkinatuki on tämänkaltainen tarveharkintainen etuus. TTurvaL 7:3 ja 4 §:ssä otetaan puolison tulot tarveharkinnan mukaisesti huomioon. Puolison tulot eivät sen sijaan vaikuta ansiopäivärahan tai työttömyyspäivärahan saamiseen.¹⁰⁹

Työttömyysturvaetuuksien tavoin yhteistaloudessa asuminen rinnastetaan pääsääntöisesti avioliittoon myös toimeentulotukiasioissa. ToimeentulotukiL:n 2 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa toiminnallaan tai muista tuloista, eikä

¹⁰⁸ Arajärvi, Pentti: Johdatus sosiaali oikeuteen, s. 145

¹⁰⁹ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 133

häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla. Avopuolison käytettävissä olevat tulot ja varat voidaan lukea jälkimmäiseen eli ”muuhun tapaan”.¹¹⁰ Saman lain 3 §:ssä on määritetty perhe seuraavasti: perheellä tarkoitetaan yhteistaloudessa asuvia vanhempia, vanhemman alaikäistä lasta ja ottolasta, aviopuolisoita sekä miestä ja naista, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa.¹¹¹

Koska toimeentulotukea myönnettäessä otetaan huomioon henkilön omat ja perheenjäsenten käytettävissä olevat tulot (ToimeentulotukiL 11 §), myös avopuolison tulot tulevat huomioonotetuiksi. Ongelmaksi nousee avopuolisoiden elatusvelvollisuuden puuttuminen. Avopuolisolla ei ole lakiin perustuvaa elatusvelvollisuutta, joten oman varallisuustilanteensa perusteella toimeentulotukeen oikeutettu saattaa jäädä ilman tukea avopuolisensa tulojen perusteella. Samalla tämä voi jäädä ilmaan minkäänlaista elatusta, koska avopuolisoahan ei ole pakko elättää. Avopuoliso voi myös esittää näyttöä yhteistaloudessa asuvien erillistaloudesta, ja lakia soveltava taho ei näin ollen voi vastoin asiallista näyttöä katsoa, että avopuolison pelkkä olemassaolo osoittaisi suoraan hakijan saavan toimeentulonsa lakiin kirjatun ”muun tavan” mukaisesti.¹¹²

Toimeentulotuki voidaan periä takaisin siltä, joka on elatusvelvollinen, mutta on laiminlyönyt elatusvelvollisuutensa (ToimeentulotukiL 20 §). Avopuolisoiden kohdalla tällaista takaisinperintää ei kuitenkaan voida tehdä (Ks. KHO 1991:A 104).

Sekä työttömyysturva että toimeentulotuki ovat siis molemmat esimerkkejä sellaisista etuuksista, joissa avopuolisot rinnastetaan aviopuolisoihin avopuolisoiden kannalta epäedullisesti. Avopuolison tulot vaikuttavat sosiaalietuuden saamiseen samalla tavoin kuin aviopuolison tulot, mutta elatusvelvollisuus ei kuitenkaan ole samalla tavoin rinnastettavissa näiden

---

¹¹⁰ Ks. Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 136

¹¹¹ Lain sanamuodosta voidaan päätellä, että samaa sukupuolta olevat avopuolisot eivät kuulu huomioon otettaviin avioliiton omaisissa olosuhteissa eläviin henkilöihin toimeentulotukea haettaessa ja myönnettäessä.

¹¹² Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 138

kahden parisuhdemuodon kesken. Laissa ei ole tätä näkökulmaa huomioitu tarpeeksi ja avopuoliso voi pahimmassa tapauksessa jäädä ilman sosiaalietuuksia, mutta myös ilman elatusta.

6.2. AVOPUOLISON ASEMA KORVAUKSENSAAJANA

Vahingonkorvaus kuuluu tietynlaisien sosiaalietuuksien piiriin. Vahingonkorvaus ei ole suunnitelmiin perustuva, vaan lähinnä äkillisiin tilanteisiin soveltuva lääke pahimpaan menetykseen ja tuskaan, ikään kuin laastari. Otan lyhyesti esille avopuolison aseman korvauksensaajana siinä tapauksessa, että avopuoliso saa surmansa siten, että joku on vastuussa vahingosta tahallisuuden tai tuottamuksen vuoksi.

Onnettomuuden uhrit (ja kuolemaan johtaneissa onnettomuuksissa heidän elatuksensa varassa olevat) voivat saada vakuutusyhtiöltä korvausta sattuneesta vahingosta. Vakuutusyhtiö voi tiettyjen edellytysten täytyessä takautumisoikeutensa turvin vaatia vahingosta vastuussa olevalta vastaavaa suoritusta takaisin.¹¹³ Joissain yhteyksissä tapahtuneet vahingot saattavat olla verrattain yleisiä ja niiden korvaussummat voivat nousta huimiksi. Tämän vuoksi vakuutukset ovatkin pakollisia riskialttiissa toimintaympäristöissä, kuten esimerkiksi liikenteessä ja työpaikoilla tapaturmien varalta.

VahL 5 luvussa on säädetty erinäisistä vahingonkorvauksista. VahL 5 luvun 4 pykälässä (61/1999) säädetään surmansa saaneen läheisten kärsimysten korvaamisesta. Korvaus kärsimyksestä on hyvitystä suruun ja menetyksen tunteeseen rinnastuvasta kärsimyksestä, joka johtuu läheisen ihmisen yllättävästä ja äkillisestä kuolemasta.¹¹⁴

VahL 5:4 §:n mukaan ”elatuksen tai elatusapuun oikeutetulla taikka muutoin surmansa saaneen elatuksen varassa olleella on oikeus saada korvausta

---

¹¹³ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 121

¹¹⁴ Ks. HE 116/1998 kohta ”Yksityiskohtaiset perustelut” – ”5 luku, korvattava vahinko”

elatuksen menetyksestä”. Myöskin avopuolison katsotaan kuuluvan mahdolliseksi elatuksensaajaksi, koska lain perusteluissa huomautetaan, että korvaukseen on oikeutettu se, josta surmansa saanut on tosiasiallisesti huolehtinut.¹¹⁵ Toisin sanoen tilanteessa, jossa surmansa saanut avopuoliso on tosiasiallisesti elättänyt avopuolisoaan, avoleski on oikeutettu saamaan vahingonkorvauksena elatusmaksun suuruisen korvauksen. Lisäksi avoliiton ajallisella kestolla ja avopuolisoiden riippuvaisuudella toisistaan on merkitystä korvausta määrättäessä.¹¹⁶ Seuraavasta korkeimman oikeuden tapauksesta voi huomata, että käytäntöä avopuolisoiden oikeudesta korvaukseen on ollut jo vuonna 2002.

KKO 1988/2002: Liikennevakuutusyhtiö X oli liikennevakuutuksen perusteella korvannut tapaturmavakuutusyhtiö A:lle sen kolarissa surmansa saaneen Y:n avopuolisolle tapaturmavakuutuslain perusteella kertasuorituksena maksaman perhe-eläkkeen määrän. Kysymys siitä, oliko liikennevakuutusyhtiö X:llä liikennevakuutuslain 20 §:n nojalla takautumisoikeutta Y:n kuoleman törkeällä tuottamuksellaan aiheuttanutta B:tä kohtaan.

Ongelmaksi toisaalta on vahingonkorvausta myönnettäessä noussut se, onko avolesken uusi avoliitto elatuksen lakkauttava peruste. Uusi avioliittohan lakkauttaa aina edellisen avioliiton perusteella puolisolle määrätyn elatuksen (AL 48 §). Ainakin liikennevahinkolautakunta on kiertokirjeessään (14/1992) antanut suosituksen, jonka mukaan uusi avoliitto rinnastetaan uuden avioliiton

---

¹¹⁵ HE 167/2003 ”Edellytyksenä ei enää olisi, että elatussuhde on perustunut lakiin, vaan riittäisi, että surmansa saaneen osoitetaan tosiasiallisesti huolehtineen korvausta vaativan elatuksesta. Säännöksen mukaan esimerkiksi surmansa saaneen henkilön elatuksen varassa elänyt avopuoliso tai vanhus olisi oikeutettu korvaukseen, jos korvausvelvollisuuden edellytykset muutoin täyttyvät.”

¹¹⁶ HE 167/2003

solmimiseen.¹¹⁷ Kiertokirjeen mukaan siis avoliiton eli yhteistalouden perustamisen myötä elatusvelvollisuus(korvaus) raukeaa.¹¹⁸

---

¹¹⁷ Liikennevahinkolautakunnan kiertokirje (14/1992) ” Uusi avio- tai avoliitto on olosuhde, joka otetaan huomioon harkittaessa tarvetta saada korvausta elatuksen menetyksestä. Pääsääntöisesti uuden avio- tai avoliiton katsotaan parantavan tai muuttavan korvaukseen oikeutetun taloudellisia olosuhteita sillä tavoin, että tarvetta elatuksen menetyksen korvaamiseen liikennevakuutuksesta ei enää ole.”

¹¹⁸ Toisaalta liikennevahinkolautakunnan suositus ei ole laintasoinen, vaan vahingonkorvauskäytännön sisäinen ohjeistus, jolla viitataan VahL 5:4:n.

7. JÄÄMISTÖSUUNNITTELU AVOPUOLISOIDEN KESKEN

Avopuolisot tulevat usein varallisuusosoikeudellisesti yllätetyiksi äkillisten tapahtumien johdosta. Avopuolison astuessa yhteisen kodin ovesta ulos ei voi ikinä tietää, palaako hän takaisin. Elämää on vaikea suunnitella etukäteen, mutta varallisuusosoikeudellisesti suunnitelmia voi tehdä erinäisten tapahtumien varalle. Yksi suunnittelukeinoista on ylitse muiden. Sitä kutsutaan jäämistösuunnitteluksi.

Jäämistösuunnittelu on tärkeää jo sen vuoksi, että perinnönjättäjä eli vainaja ei ole jäämistöä jaettaessa enää paikalla kertomassa siitä, kuinka hän haluaisi maallisen omaisuutensa jaettavan. Kaikilla ei aina ole tarvetta tehdä suunnitelmia jäämistöasioissa, jos suoraan lain nojalla tapahtuva perinnönjako noudattaa vainajan tahtoa. Avopuolisolla ei ole suoraan lain nojalla perintöoikeutta, mikä taas johtaa jäämistösuunnittelun tärkeyteen siinä tapauksessa, että puoliset haluavat jättää toisilleen jotakin jälkeensä.

Jos perittävällä ei ole perillisiä, hän ei ole tehnyt testamenttia, eikä hän ole muuta jäämistösuunnittelun apuvälinettä käyttäen ohjannut perintöään kenellekään, menee tämän perintö valtiolle. Tällaisessa tapauksessa valtio voi antaa perinnön jollekin perittävän läheiselle, joka ei kuitenkaan ole tämän perillinen suoraan lain nojalla (PK 5:2). Kyseisenä läheisenä voidaan pitää esimerkiksi avopuolisoa.¹¹⁹

Avopuolisoiden jäämistösuunnittelu on toisaalta helpompaa ja vapaampaa kuin esimerkiksi avioliitossa olevien puolisojen jäämistösuunnittelu. Avioliitossa olevien tulee ottaa huomioon aina puolisolle lain mukaan kuuluvat oikeudet, kuten avio-oikeus ja tasingonmaksuvelvollisuus.¹²⁰

Jäämistösuunnittelun tarkoituksena ei välttämättä aina ole vain ja ainoastaan perillispiirin ja perinnön määrittäminen. Mitä suuremmista omaisuusosuuksista

---

¹¹⁹ Pyökkänen, Anu: Vaihtoehto avioliitolle 2012, s. 125

¹²⁰ Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 60

on kyse, sitä tärkeämmäksi jäämistösuunnittelu muodostuu myöskin verotuksen osalta. Jäämistösuunnittelulla voidaan usein ennakoida tulevia perintöveroja ja jopa ylittää veroaita sen matalimmalta kohdalta – lain puitteissa tietenkin. Jäämistösuunnittelu ei ole siis pelkkää jäämistösuunnittelua, vaan parhaimmillaan myös verosuunnittelua.

Jäämistösuunnittelu on hyvä aloittaa jo hyvissä ajoin, koska suunnitelmia voi aina muuttaa. Suunnitelman ei tarvitse siis aina heti olla kiveen hakattu, vaan se voi kehittyä ajan kuluessa. Suomessa yleisin instrumentti jäämistösuunnittelulle on kauan ollut testamentti. Testamentin avulla perittävä voi tehdä yksityiskohtaisia määräyksiä omaisuutensa jakoperusteista. Toinen suosiotaan kasvattava keino vaikuttaa tulevaan jäämistöönsä on henkivakuutuksen ottaminen. Nämä kaksi instrumenttia ovat jäämistösuunnittelun pääpilarit, joiden molempien ensisijainen tarkoitus on saattaa vainajan omaisuutta jonkun tietyn henkilön omistukseen.

Lisäksi muu kuolemaa ennakoiva sopiminen voidaan lukea jäämistösuunniteluksi, kuten edellä mainitut sopimukset, jotka on tehty avoliiton purkautumisen varalle. Sopimuksessa voidaan nimittäin etukäteen määritellä, mitä kumpikin avopuoliso tulee yhteistalouden purkautumistilanteessa saamaan, ja kuinka mahdolliset yhteisomistussuhteet puretaan. Käytännössä tällainen sopimus määrittää perittävän jäämistöön kuuluvan omaisuuden.¹²¹ Myös erinäiset lahjat ja lahjanluonteiset sopimukset voivat saada osansa jäämistösuunnittelussa.

Vaikka jäämistösuunnittelussa olisikin onnistuttu, ei silti aina voida välttyä yllätyksiltä. Varsinkin avopuolisoiden osalta saattaa tapahtua odottamattomia asioita perittävän jo kuoltua. Tällaisiin odottamattomiin yllätyksiin lukeutuvat ainakin avopuolisille ”tyypilliset” hyvitys- ja avustusvaatimukset, joita kuolleen puolison oikeudenomistajat eivät välttämättä ole osannut odottaa.¹²² Myös

---

¹²¹ Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 4

¹²² Hyvitys- ja avustusvaatimusten tyypillisuus avoliiton purkautumistilanteissa antaa vielä odottaa itseään lain ollessa niin tuore, ettei ainakaan tutkielman kirjoitushetken mennessä ole oikeuskäytäntöä ehtinyt karttua. Lisäksi pesänjakajien tekemät päätökset hyvityksestä ja

avoliittolain ulkopuolelle jäävissä avoliitoissa avopuolison oikeus vaatia perusteettoman edun palautusta on omiaan hämmentämään jäämistösoppaa.

Seuraavaksi otan lähempään tarkasteluun kaksi edellä mainitsemaani jäämistösuunnittelun peruspilaria – testamentin ja henkivakuutuksen. Selvitän myös avopuolison asemaa korvauksen saajana, sekä teen katsauksen avopuolisoiden kannalta tärkeimpiin verotuksen pykäliin.

7.1. TESTAMENTTI

Testamentti on vanhimpia ja yleisimpiä jäämistösuunnittelun elementtejä. Koska perittävä ei ole jäämistöä jaettaessa enää ilmaisemassa tahtoaan, on luontevaa, että perittävä jättää jälkeensä jonkinlaisen ilmoituksen siitä, kenelle ja miten hän haluaa perintönsä jaettavan. Testamentti on tärkeä instrumentti varsinkin silloin, kun perittävä ei suoraan lain nojalla pääse toivottuun tulokseen perinnönsaajien suhteen. Sen sijaan, jos perittävällä ei ole aikomusta muuttaa sitä perinnönsaajien ryhmää tai perintöosia heidän välillä, ei testamenttia tarvitse turhaan tehdä.

Avopuolisoiden välillä testamentin tärkeyttä ei voi liikaa korostaa. Koska avopuolisot eivät lain nojalla peri toisiaan, on jäämistösuunnittelu heidän kannaltaan ainoa vaihtoehto vaikuttaa siihen, miten avopuolison kuoltua tämän varoille tapahtuu, ja millä tavalla eloon jäänyt avopuoliso on osallisena kuolleen puolison jäämistöön. Mikäli avopuoliso tekee testamentin jonkun muun hyväksi kuin avopuolisensa, kannattaa tämän varautua mahdolliseen avustusvaatimukseen avopuolisensa taholta. Perintökaaren 8:2 mukainen avustus syrjäyttää testamentin, ja saattaa jopa käydä niin, että testamenttia ei voida täyttää avopuolison avustusmäärän jälkeen.

---

avustuksesta eivät tule julkisiksi, joten siltäkään osalta ei tilastotietoa ole. Olettaisin kuitenkin, että lain hyvityssäännöstöön tullaan avopuolisoiden välillä tulevaisuudessa tarttumaan.

Kaikkiin testamentteihin pätevät niitä koskevat yleiset PK 10:1:n muutosäännöt.¹²³ Lain mukaan testamentin on oltava kirjallisesti tehty, perittävän allekirjoittama ja kahden esteettömän todistajan allekirjoituksellaan oikeaksi todistama. Todistajien ei kuitenkaan tarvitse olla tietoisia testamentin sisällöstä sen enempää, kuin että kyseessä on testamentti.

7.1.1. ERILAISET TESTAMENTIT AVOPUOLISOIDEN VÄLILLÄ

Testamentit jaetaan yleis- ja erityisjälkisäädöksiin. Näiden kahden jälkisäädöksen suurin ero on se, että yleistestamentin saaja on pesän osakas. Yleistestamentin saaja pääsee siis samantyyppiseen asemaan kuin perillinenkin. Yleistestamentilla voidaan määrätä saajalle koko omaisuus, määräosa tai jokin muu määrittelemätön osuus jäämistöstä.¹²⁴ Erityisjälkisäädöksen eli legaatn saaja ei kuulu kuolinpesän osakkaisiin. Legaattina testaattori voi antaa tietyn esineen omistusoikeuksineen, tietyn arvomäärän tai omaisuutta omistusoikeutta vähäisemmin oikeuksin.¹²⁵ Omistusoikeutta vähäisempi oikeus voi olla esimerkiksi käyttö- eli hallintaoikeus.

Avopuolisot voivat tehdä erilaisia testamentteja samalla tavalla kuin muutkin kansalaiset. Heidän käytössään on siis yleis- ja erityisjälkisäädökset kaikkine variaatioineen. Varmasti perinteisin testamenttimuoto on täysi omistusoikeustestamentti, jonka turvin testamentin saajasta tulee testaattorin kuoltua testamentatun omaisuuden rajoitukseton omistaja.¹²⁶ Tämä tarkoittaa sitä, että testamentin saaja voi testamentata kyseisen omaisuuden myös

---

¹²³ Poikkeuksena huomattakoon kuitenkin hätätilatestamentti.

¹²⁴ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II 2008, s. 51

¹²⁵ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II 2008, s. 52

¹²⁶ Mahkonen ja Koskelo ovat vuonna 1984 pohtineet avopuolisoiden mahdollisuuksia jäämistösuunnitteluun ja hahmotelleet testamenttimääräyksiä ja muita varallisuusosoikeudellisia sopimuksia avopuolisoiden välillä. Ks. Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? 1984, s. 30-34

edelleen.¹²⁷ Avopuolisot voivat siis testamentata vaikkapa koko omaisuutensa, taikka vain osan siitä, puolisolleen. Heidän tulee kuitenkin ottaa huomioon testaattorin lakisääteiset perilliset, joiden oikeudet saattavat rajoittaa testamentin tekoa (esimerkiksi lakiosaperilliset).¹²⁸

Avopuoliso voi tehdä myös käyttöoikeustestamentin (hallintaoikeustestamentin) toisen puolison hyväksi. Käyttöoikeustestamentin tarkoituksena on taata testamentin saajalle käyttöoikeus, mutta ei omistusoikeutta, testamentissa tarkoitettuun omaisuuteen. Käyttöoikeuden laajuudesta ja muista siihen liittyvistä seikoista on säädetty PK 12 luvussa. Testamentilla saatua käyttöoikeutta ei voi luovuttaa edelleen (PK 12:4). Toisaalta myöskään se, jolla on omaisuuteen omistusoikeus, ei saa määrätä kohteesta luovuttamalla, panttaamalla taikka muutoin, ilman omaisuuden haltijan suostumusta (PK 12:6).

On olemassa myös testamenttimuoto, joka oikeuttaa testamentinsaajalle pelkästään omaisuuden tuoton. Tällöin kyseessä on tuotto-oikeustestamentti. Käyttöoikeustestamentti toisaalta sisältää myös tuotto-oikeustestamentin siinä mielessä, että käyttöoikeuteen sisältyy myöskin, (mikäli testamenttimääräyksistä ei muuta johdu), oikeus omaisuuden tuottoon. Avopuolisot voivat turvautua tähänkin kyseiseen testamenttiin.

Aviopuolisoiden välillä on erittäin yleisenä käytäntönä, että puoliset tekevät toistensa hyväksi keskinäisen testamentin. Keskinäinen testamentti on käytännössä molemminpuolinen jälkisäädös, jonka turvin kumman puolison tahansa kuollessa ensin, leski saa testamentissa määritellyn oikeuden kuolleen puolison omaisuuteen. Keskinäinen testamentti on kahden tai useamman henkilön yhteinen, vastavuoroinen jälkisäädös, eli toisin sanoen kahden tai useamman jälkisäädöksen yhdistelmä.¹²⁹ Estettä ei näin ollen voine olla

---

¹²⁷ Vrt. rajoitettu omistusoikeustestamentti, jonka testamentin saaja saa luovuttaa edelleen, mutta ei saa määrätä siitä testamentilla eli ei saa tehdä sitä koskevia kuolemanvaraistoimia, Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 102-103

¹²⁸ Avopuolisoiden ei luonnollisesti tarvitse testamenttia suunnitellessa huomioida avioliittolain ja perintökaaren säännöksiä lesken avio-oikeudesta taikka oikeudesta hallita jäämistöä jakamattomana.

¹²⁹ Ks. Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II 2008, s. 457

sillekään, että myös avopuolisot tekisivät toistensa hyväksi keskinäisen testamentin.

Keskinäinen testamentti voi olla täysi omistusoikeus-, rajoitettu omistusoikeus- tai käyttöoikeustestamentti. Osapuolet voivat itse määrittää jälkisaädökseen sen oikeuden, joka toisella tulee olemaan kummankin jäämistöomaisuuteen. Aviopuolisoiden välillä yleisimmäksi keskinäisen testamentin muodoksi on muotoutunut toissijaismääräyksen sisältävä täysi taikka rajoitettu omistusoikeustestamentti.¹³⁰

Jos avopuoliso haluaa testamentata vain jonkun tietyn, esimerkiksi tunnearvoa sisältävän esineen avopuolisolleen, voi hän tehdä sen legaatina muodossa. Legaattina voi testamentata myös tietyn ennalta määritellyn rahasumman.

Avopuolisilla on siis monta vaihtoehtoista jälkisaädösmuotoa, joista he voivat valita itselleen sopivimman. Testamenttivaihtoehtoja punnitessa kannattaa miettiä tarkkaan, minkä muotoinen testamentti soveltuu parhaiten avopuolisoiden tarkoitukseen. Esimerkiksi yleisjälkisaädöksen ja legaatina olennainen eroavaisuus on se, että yleisjälkisaädöksen saajasta tulee pesän osakas – legaatina saajasta ei. Toinen samaan asiaan liittyvä eroavaisuus näiden kahden jälkisaädöstyyppien välillä on se, että legaatti täytetään jakamattomasta pesästä, kun taas yleisjälkisaädöksen saaja joutuu odottamaan saatavansa realisoitumista pesän jakoon asti tavallisen pesän osakkaan tavoin.¹³¹

Testamentin valintaa rytmittää myös se, kuinka pysyvän etuuden tai kuinka laajan määräämisvallan omaisuuteen testaattori haluaa testamentinsaajan saavan. Joillakin testamenttimääräyksillä voivat saajat lisäksi saada suojaa velkojia vastaan.¹³² Perintöverotuksen näkökulmasta voidaan muun ohella mainita, että omistusoikeustestamenttien sekä legaatina saajat joutuvat maksamaan perintöveroa normaalisti niiden verotusluokkien mukaisesti, joihin he kuuluvat. Käyttö- ja tuotto-oikeustestamenttien nojalla täytetyistä saannoista

---

¹³⁰ Ks. Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II 2008, s. 457

¹³¹ Ks. Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 101

¹³² Ks. Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 142 Esimerkiksi käyttöoikeustestamentin kohteena olevaa omaisuutta ei voida ulosmitata, koska omaisuus, jota ei voida luovuttaa, ei voi olla pakkotäytäntöönpanon kohteena.

ei oikeudenhaltija joudu maksamaan lainkaan perintöveroa (PerVL 2.2 §).¹³³ Perintövero tulee täten maksettavaksi omaisuuden tosiasialliselle omistajalle.

Testamentin avulla jäämistösuunnitteluun saadaan selkeät piirteet. Testamentti onkin merkittävimpiä jäämistösuunnittelun keinoja, mikä on avopuolisoidenkin huomioitava. Testamentti on selkein tapa varmistaa se, että omaisuus päättyy perinnönjättäjän kuollessa hänen näkökulmastaan ”oikeille” omistajille. Avopuolisoiden testamenttiskaalasta yksi nousee ylitse muiden – keskinäinen testamentti. Vaikka keskinäinen testamentti onkin mielletty pitkälti vain aviopuolisoiden keinoksi saada puolisoiden omaisuus ensisijaisesti lesken haltuun, näkisin, että keskinäinen testamentti voisi olla mitä mainioin jäämistösuunnittelun väline myöskin avopuolisoiden kesken. Varsinkin pitkään kestäneen avioliitonomaisen avoliiton päättymisen varalta keskinäisen testamentin tekeminen ei olisi pahitteeksi, jos avopuolisot haluavat omaisuutensa menevän eloonjääneelle puolisolle.

7.2. HENKIVAKUUTUS

Yksi jäämistösuunnittelun monimuotoisista keinoista on henkivakuutuksen ottaminen.¹³⁴ Henkivakuutussopimus on sopimus, joka tehdään vakuutuksenottajan ja vakuutuksenantajan välillä. Vakuutuksenantaja suorittaa sopimuksen mukaisesti korvauksen sille, jolle vakuutuksenottaja on määrännyt etuuden kuuluvan, jos vakuutuksen ottajaa tai muuta vakuutuksessa mainittua henkilöä kohtaa vakuutustapahtuma.¹³⁵ Vakuutus katsotaan

---

¹³³ Ks. Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 152 Kuitenkin omaisuuden tuotto on verollista.

¹³⁴ Henkivakuutuksen voi ottaa joko yksilönä, kahdelle henkilölle taikka ryhmälle. Myöskin perhe voi ottaa perhevakuutuksen, jolloin kaikki perheen jäsenet ovat vakuutuksen piirissä. Näin ollen myöskin avopuolisot voisivat halutessaan ottaa jonkin näköisen yhteisvakuutuksen. Ks. Jokela, Teemu – Lammi, Veera – Lohi, Ilkka – Silvola, Timo: Vapaaehtoinen henkilövakuutus 2013, s. 143 ja s. 223

¹³⁵ Ks. Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 189

henkivakuutukseksi, jos vakuutustapahtumana pidetään vakuutetun kuolemaa.¹³⁶ Henkivakuutus on vanhin henkilövakuutuksen muodoista.¹³⁷

Henkivakuutusetuutta verotetaan joissain tapauksissa hieman lievemmin kuin tavallisia perintösaantoja. Henkivakuutusetuuden perintöverosta vapaaosa on lähes tuplasti sen, mitä normaalin perintöosan verosta on vapaata osaa.¹³⁸ Joissain tapauksissa henkivakuutusetuudesta maksetaan veroa pääomatuloverotuksen mukaan. Henkivakuutusetuus myös ikään kuin ohittaa jäämistön.¹³⁹ Se ei nimittäin kuulu perittävän jälkeen jaettavaan jäämistökokonaisuuteen, vaan etuus on siitä ulkopuolinen. Sen avulla voidaan poiketa perintökaaren ja avioliittolain jakosäännöksistä määräämällä henkivakuutusetuus täysin edellä mainittujen lakien jakoprioriteeteista poiketen.

Henkivakuutuksiin kuuluu riski- tai pääomahenkivakuutukset. Myös näiden vakuutusten yhdistelmät ovat mahdollisia. Riskihenkivakuutus on kuoleman varalta tehtävä vakuutus, jonka voimassaolo on ennalta määritetty tietylle ajanjaksolle. Riskihenkivakuutuksessa korvauksen saavat vakuutuksessa määrätyt henkilöt.¹⁴⁰ Pääomavakuutuksia ei oteta pelkästään kuoleman varalta, vaan ne voivat olla myös elämänvaravakuutuksia. Jos vakuutus on ns. elämänvaravakuutus, on vakuutuksenottaja itse edunsaajana. Usein elämänvara- ja kuolemanvaravakuutuksia yhdistetään siten, että elämänvaravakuutukseen lisätään myös kuolemanvaraklausuuli.¹⁴¹

Perinteisten riski- ja pääomahenkivakuutusten rinnalle on tullut myös säästö- ja sijoitusvakuutuksia.¹⁴² Tällaisia vakuutuksia voi saada erityyppisinä sijoitussidonnaisina (unit linked), mikä tarkoittaa sitä, että sijoituksen arvo ei

---

¹³⁶ HE 114/1993 s. 21

¹³⁷ Jokela, Teemu – Lammi, Veera – Lohi, Ilkka – Silvola, Timo: Vapaaehtoinen henkilövakuutus 2013, s. 143

¹³⁸ Vrt. Tavallisen perintösaannon verovapaa osuus 20 000 euroa ja henkivakuutusetuuden verovapaa osuus (sikäli, kun edunsaaja kuuluu TVL 36 §:n mukaiseen ”verovapaaseen” ryhmään) 35 000 euroa.

¹³⁹ Ks. Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 4

¹⁴⁰ Kun vakuutuksessa määritetty ajankohta umpeutuu ja vakuutuksenottaja on vielä elossa, saa hän pitää itse vakuutusmäärän, Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 190

¹⁴¹ Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 190

¹⁴² Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s. 127

määräydy vakuutuksenantajan (eli vakuutusyhtiön) toiminnan menestyksen mukaan, vaan se voidaan sitoa esimerkiksi tiettyjen rahasto-osuuksien arvomuutoksiin.¹⁴³ Myös näissä vakuutuksissa vakuutuksenottaja voi tehdä erinäisiä määräyksiä kuoleman varalta, kuten nimetä sen, joka vakuutuksenottajan kuoltua tulee saamaan vakuutusetuuden.

Henkivakuutuksessa vakuutettu voi määrätä henkilön, joka tulee edunsaajaksi vakuutetun tai vakuutuksenottajan sijasta (VSL 47 §). Tätä henkilöä kutsutaan edunsaajaksi. Edunsaaja voidaan nimetä erikseen (erityinen edunsaajamääräys) taikka edunsaajaksi voidaan myös merkitä puoliso tai omaiset (yleinen edunsaajamääräys).¹⁴⁴ Koska avopuoliso ei ole vakuutuslain 50 §:n mukainen puoliso, ei avopuoliso voi tulla ilman nimenomaista edunsaajamääräystä puolisona henkivakuutuksen edunsaajaksi.¹⁴⁵

Edunsaajamääräystä voi myös modifioida vakuutuksenottajan tarpeen mukaiseksi. Edunsaajamääräyksen voi muotoilla esimerkiksi niin, että edunsaajan aviopuolisolla ei ole oikeutta vakuutuskorvaukseen (AL 35.2 §). Edunsaajamääräykseen voi lisätä toissijaismääräyksen tai tarkoitelmääräyksen. Toissijaismääräys tarkoittaa sitä, että vakuutuksenottaja tekee määräyksen siitä, kenelle vakuutuskorvaus osoitetaan ensisijaisen edunsaajan kuoltua. Estettä ei ole sille, että vakuutuksenottaja määräisi toissijaisellekin edunsaajalle jälleen toissijaisen edunsaajan. Tarkoitelmääräys taas tarkoittaa nimensä mukaisesti sitä, että vakuutuksenottaja voi määrätä myös siitä, mihin tarkoitukseen vakuutuskorvaus on käytettävä.¹⁴⁶

Yksi merkittävä ero henkivakuutuksen ja testamentin välillä on se, että henkivakuutuksessa vakuutuksenottaja voi antaa peruuttamattoman edunsaajamääräyksen, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että vakuutuksenottaja

---

¹⁴³ Norio-Timonen, Jaana: Lainsäätäjät, vakuutusvalvoja ja vakuutus tuotteet, Lakimies 7-8/2006 s. 1282-1298, s. 4

¹⁴⁴ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s.127

¹⁴⁵ Vakuutuslain 50 §: Puolisoksi katsotaan vain henkilö, kenen kanssa vakuutuksenottaja oli kuollessaan avioliitossa.

¹⁴⁶ Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 191

voi antaa henkivakuutuksen edunsaajalle erillisen kirjallisen sitoumuksen siitä, että hän ei tule peruuttamaan kyseistä edunsaajamääräystä.¹⁴⁷ Kun verrataan tilannetta testamenttiin, ei samanlaista lupausa testamentin peruuttamattomuudesta voida tehdä: testaattori voi milloin tahansa peruuttaa testamenttinsa ja tehdä tilalle uuden, täysin erilaisen.

Henkivakuutuskorvausta suoritettaessa nimitys ”omaiset” saattaa aiheuttaa tulkintaongelmia. Nyky-yhteiskunnassa ja ihmis- ja parisuhteiden moninaistuuessa vakuutuksenottajan omaispiiri ei välttämättä ole enää aviopuoliso ja lapset. Kyseisestä ongelmasta on oikeuskäytäntöä liittyen myös avopuolisoihin. Ennakkopäätöksessään KKO 2004:40 määräsi henkivakuutuksen edunsaajaksi avopuolison, vaikka itse vakuutus sopimukseen edunsaajiksi oli kirjattu omaiset. Omaiset ovat vakuutus sopimuslain 50 §:n mukaan puoliso sekä PK:ssa tarkoitetut perilliset. Lain mukaan avopuolisot eivät kuulu tähän omaispiiriin. Testamentin tulkinnassa käytetään PK 11:1 mukaista tulkintaperiaatetta, eli testamenttia on tulkittava mahdollisimman tarkasti perittävän tahtoa vastaavasti. Samoja tulkintasääntöjä käytetään myös henkivakuutusetuuden edunsaajamääräysten tulkinnassa.¹⁴⁸

KKO 2004:40 Selektia-sijoitus-henkivakuutus sopimuksessa oli edunsaajiksi merkitty vakuutuksenottajan omaiset. Vakuutuksenottaja R oli tehnyt testamentin, jossa hän oli määrännyt kaiken omaisuutensa asuinkumppanilleen ja määrännyt erään asianajajan testamentin toimeenpanijaksi ja pesänselvittäjäksi. R kuoli 28.3.1999 naimattomana ja lapsettomana. Hänen perillisiään olivat hänen seitsemän sisarustaan. Korkeimman oikeuden tuomiossa mainitut seikat huomioon ottaen edunsaajamääräystä tulkittiin siten, että se oli voimassa vakuutuksenottajan avopuolison hyväksi.

Ei siis ole täysin mahdotonta, että avopuoliso katsotaan henkivakuutuksen saajana vakuutus sopimuslain mukaiseksi omaiseksi. Varmin tapa kuitenkin on turvata avopuolisolle henkivakuutus sopimusetu nimeämällä hänet edunsaajaksi. Tärkeintä on selvittää perinnönjättäjän eli vakuutuksenottajan

¹⁴⁷ Hoppu, Esko – Hemmo, Mika: Vakuutus oikeus 2006, s. 413

¹⁴⁸ Norio-Timonen, Jaana: Vakuutus sopimuslain pääkohdat 2010, s. 219

todellinen tarkoitus.¹⁴⁹ Henkivakuutusetuutta tulkitaan näin ollen kuten testamenttiakin, subjektiivisten tulkintateorioitten pohjalta.¹⁵⁰ Avopuoliso ei kuitenkaan ole missään olosuhteissa oikeutettu kuolleen avopuolison ryhmähenkivakuutusetuuteen, joka on työnantajan keino vakuuttaa työntekijänsä.¹⁵¹

Henkivakuutusetuuksissa on huomioitava vakuutuksen verokohtelu, kuten edellä olen todennut. TVL 36 §:ssä on lueteltu tyhjentävästi ne, jotka saavat henkivakuutusetuuden tuloverosta vapaana.¹⁵² Kyseisen lainkohdan mukaan vakuutetun kuoleman johdosta kertakorvauksena hänen lähiomaisilleen maksettavaa vakuutussuoritusta ei pidetä veronalaisena tulona. Puoliso on yksi luettelon vakuutusetuudensaajista, joka saa etuuden tuloverosta vapaana. TVL 7.3 §:n mukaisesti puoliso katsotaan avopuolisot, jotka ovat aikaisemmin olleet avioliitossa tai avopuolisot, joilla on tai on ollut yhteinen lapsi. Kappaleessa 6.3. tulen käsittelemään veroluokkia tarkemmin. Avopuoliso voi tällöin saada henkivakuutusetuuden pääomatuloverotta. Mikäli avopuoliso ei täytä edellä mainittuja kriteereitä, maksaa hän henkivakuutusetuudestaan täyden pääomatuloveron (vuonna 2013 30 % tai 32%).

Avolesken ei kannata vielä huokaista helpotuksesta säästytyään tuloveron maksamiselta: verot lankeavat nimittäin maksettavaksi kaikesta huolimatta perintöverona. Verotyyppi määräytyy sen mukaan, kuuluuko edunsaaja TVL 34.3 §:n 2 kohdan lähiomaisiin vai ei. Kukaan ei joudu

¹⁴⁹ Norri, Matti: Perittävän tahdon tulkinnasta. Defensor Legis 2005/2, s.341 Perittävän tahdon tulkinta tarpeen, jos edunsaajamääräys ei ole yksiselitteinen. Henkivakuutuksista syntyvät ongelmat ovat samanlaisia kuin muussa varojen siirtymisessä sukupolvelta seuraavalle, kun on kysymys sen määrittämisestä miten henkivakuutussumma jakaantuu vakuutetun kuollessa. Yksi tärkeimmistä tulkittavista asioista on olosuhteet. (Tapauksessa KKO 2004:40 olosuhteet puolsivat selvästi sitä, että avopuoliso kuuluu edunsaajaksi. Aina tilanne ei ole yhtä yksiselitteinen).

¹⁵⁰ Hoppu, Esko – Hemmo, Mika: Vakuutusosoikeus 2006, s.414

¹⁵¹ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s.127 Ryhmähenkivakuutuksen edunsaajina voivat olla kuolleen vakuutetun aviopuoliso ja tämän alle 18-vuotiaat lapset.

¹⁵² TVL 36 §:n mukaan vakuutussuoritus on pääomatuloverosta vapaata tuloa, jos se tulee vakuutussopimuksen mukaan vakuutuksenottajalle itselleen tämän ollessa vakuutettuna tai vakuutuksenottajan puolisolle, vakuutuksenottajan suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa olevalle perilliselle, ottolapselle tai tämän rintaperilliselle, kasvattilapselle taikka puolison lapselle. Kyseistä veroa ei tule myöskään maksettavaksi, jos vakuutuskorvaus tulee kuolinpesälle.

henkivakuutuskorvauksesta kaksinkertaisen verotuksen piiriin.¹⁵³ TVL 7.3 §:n kriteerit täyttävä avoleski saa 35 000 euron arvoisen henkivakuutusetuuden verottomana, jonka ylimenevältä osalta avoleski maksaa perintöveroa normaalisti.¹⁵⁴ Avopuoliso, joka ei täytä TVL 7.3 §:n kriteereitä, ei siis maksa henkivakuutusetuudesta perintöveroa, mutta joutuu maksamaan koko saannosta pääomatuloveroa, mikä on verotukseltaan ankarampaa.

Vaikkakin henkivakuutus on oiva keino jäämistösuunnittelulle, kannattaa sen tarjoamiin mahdollisuuksiin tutustua huolella ja harkiten. Vakuutuksenottaja voi vahingossa kompastua omaan näppäryteensä jäämistösuunnittelussa henkivakuutuksen ohittaessa jäämistön. Testamentin ja henkivakuutuksen yhteisvaikutusta ei välttämättä tulla aina ajatelleeksi. Jos testaattori-henkivakuutuksenottaja ei ole huomionnut mahdollisten rintaperillisten lakiosia, luo tämä pesänselvittelyyn ja -jakoon oman jännitysmomenttinsa.¹⁵⁵ Oikein käytettynä henkivakuutus on jäämistösuunnittelun ehkä vielä hiomaton timantti, jolla saa myös parhaassa tapauksessa myös pienennettyä perillisen verotaakkaa.

Vakuutuksissa voi myös olla erinäisiä kohtia, jotka hyödyttävät vakuutusyhtiötä enemmän kuin vakuutuksenottajaa. Meillä kaikilla on varmasti jonkinlaista kokemusta siitä, että nimi kirjoitetaan paperiin, vaikka ehtoihin ei olisikaan vielä tässä vaiheessa tutustuttu siihen vaadittavalla huolellisuudella. Lisäksi varsinkin sijoitusvakuutuksissa kannattaa vakuutuksenottajan huomioida jokaiseen sijoitukseen liittyvä riski. Suurella riskinotolla sijoitusvakuutuksista voi saada

---

¹⁵³ Myös verojen kanssa voi tehdä etukäteissuunnittelua. Henkivakuutuksen edunsaajaksi voidaan määrätä kuolinpesä, jolloin verot maksetaan perintöverona. Tämä on kannattavaa ainakin silloin, jos lähiomaiset eivät kuulu TVL 34 §:ssä mainittuun lähiomaisten ryhmään, ja he joutuisivat muutoin maksamaan verot tuloverona. Tällöin vakuutuksenottaja ei tosin voi määrätä tiettyä henkilöä edunsaajaksi, vaan kuolinpesän osakkaat jakavat vakuutuskorvauksen. Ks. Kolehmainen, Antti – Räbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 218

¹⁵⁴ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s.128 Lesken perintöverosta vapaa osuus on henkivakuutusetuuksissa aina puolet tai vähintään 35 000 euroa.

¹⁵⁵ Kolehmainen, Antti – Räbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 196-197 Esim. Rintaperillisellä, joka on saanut henkivakuutuskorvauksen, on oikeus vaatia lakiosaansa sellaiselta rintaperilliseltä, jolle on määrätty muu omaisuus testamentin nojalla.

hyvänkin tuoton, mutta samalla riskillä voi myös menettää huomattavan osan vakuutuspanoksestaan.¹⁵⁶

7.3. AVOPUOLISOIHIN LIITTYVÄ PERINTÖ- JA LAHJAVEROTUS PÄHKINÄN KUORESSA

Perintö- ja lahjaverotuksessa on molemmissa kaksi luokkaa.¹⁵⁷ Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat lahjan- tai perinnönjättäjän lähiomaiset (aviopuoliso, suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen sekä perinnönjättäjän kihlakumppani tai avopuoliso, joka on oikeutettu avustukseen). Toiseen veroluokkaan kuuluvat muut sukulaiset ja vieraat (PerVL 11 §).¹⁵⁸

Avoliiton osalta verotus on mielenkiintoinen. Avopuolisot jaetaan verotusluokissa vielä kahteen. Tämä kahtiajako ei noudata avoliittolain jakoa avopuolisoihin, joihin avoliittolaki joko soveltuu tai ei sovellu. PerVL 11 §:n mukaan ensimmäiseen (eli ”edullisempaan”) veroluokkaan kuuluvat sellaiset avopuolisot, joihin kuolinvuonna soveltuu seuraava määritelmä: avopuolisot ovat asuneet yhteistaloudessa jatkuvasti ja he ovat aikaisemmin olleet avioliitossa tai avopuolisoilla on tai on ollut yhteinen lapsi (määritelmä TVL 7.3 §: mukaan).¹⁵⁹ Tästä voidaan päätellä, että pelkkä yhteistaloudessa asuminen ei riitä ajallisesta kestosta riippumatta verotuksen näkökulmasta lähisukulaisuudeksi, jolleivät edellä mainitut kriteerit täyty. Avopuolisot, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vaikkapa kaksikymmentä vuotta lapsettomina,

---

¹⁵⁶ Ks. Esim. KKO 2011:5

¹⁵⁷ Ks. ajantasainen verotaulukko internetissä osoitteessa www.vero.fi > Vero-ohjeet > Perinnön ja lahjan verotus > Perintöverotaulukko

¹⁵⁸ Ossa, Jaakko: Perinnön ja lahjan verokohtelu 2009, s. 42 Aikaisemmin ensimmäiseen veroluokkaan kuului kihlakumppani avustuksen saajana, mutta uuden avoliittolain myötä katsottiin, että myös avopuoliso tulee kuulua avustuksineen alhaisempaan veroluokkaan. Ks. myös Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, alkaen s.104

¹⁵⁹ Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2011, s.104-105 Kun vuoden 2008 uudistuksessa poistettiin kolmas veroluokka, johon siis lukeutuivat muun muassa avopuolisot, joilla ei ole eikä ole ollut yhteisiä lapsia, siirtyivät lapsettomat avopuolisot verotuksen toiseen luokkaan. Tämä taas omalta osaltaan helpottaa kyseisten avopuolisoiden verotaakkaa.

joutuvat siis maksamaan perintö- ja lahjaveroa toisen veroluokan mukaan riippumatta parisuhteen ajallisesta kestosta.

Muut kuin edellä mainitun määritelmän mukaiset avopuolisot kuuluvat perintö- ja lahjaverotuksessa toiseen luokkaan. Poikkeuksena perintöveron toisen luokan mukaisesta veronmaksuvelvollisuudesta on avolesken saama toimeentuloavustus kuolleen avopuolison jäämistöstä. Tämä avustus nimittäin katsotaan PerVL 11 §:n sanamuodon mukaisesti kuuluvan verotuksen ensimmäiseen luokkaan. Toimeentuloavustusta saava avoleski (vaikka puolisot eivät olleet avioliitossa, eikä heillä ole yhteistä lasta) maksaa siis avustuksesta veroa pienemmän veroprosentin mukaan kuin esimerkiksi kuolleen avopuolison testamenttaamasta omaisuudesta.¹⁶⁰ Useimpiin kuoleman johdosta purkautuneisiin avoliittoihin sovelletaan verotuksen osalta täten II luokkaa.

Tietyissä tapauksissa perintöosuudesta tehdään erityisiä vähennyksiä. Vähennysten tarkoituksena on helpottaa perinnönjättäjän lähiomaisten saantoihin kohdistuvaa verorasitusta.¹⁶¹ Erityiset vähennykset ovat tarkoitettu vain vähennykseen tarkoitettulle taholle, joten ne tulevat vain tämän hyväksi – ei suinkaan koko jäämistön hyväksi. Vähennys tehdään kunkin siihen oikeutetun perintöosasta verotuksen toimittamisen yhteydessä, eikä sitä tarvitse erikseen vaatia.

PerVL 12 §:n 1 kohdan mukaan vähennykseen on oikeutettu perinnönjättäjän puoliso eli leski. Tätä vähennystä kutsutaan puoliso vähennykseksi. Lain mukaan puoliso saa verotuksessa vähentää veronalaisesta perintöosuudestaan 60 000 euroa. Puolisovähennys on huomionarvoinen seikka myös avoliiton

---

¹⁶⁰ Avopuolisoiden jakaminen kahteen luokkaan kriteereittäin voi aiheuttaa ongelmia verotuksessa tai ainakin tulkintakysymyksiä voi nousta esiin ennen käytännön vakiintumista. Yksi ja sama avoleski voi nimittäin joutua maksamaan perintöveroa kahdessa eri veroluokassa koskien (saman) kuolleen avopuolison jäämistöä – avoleski voi saada I luokan mukaisesti avustuksen pienemmän veroprosentin turvin, mutta mahdollisesta testamenttisaannosta hän joutuukin mitä ilmeisimmin maksamaan veroa II luokan mukaisesti. Näin tapahtuu, jos avoliitto ei täytä TVL 7.3 §:n kriteereitä. Lain esitöissä ei ole kyseistä ongelmaa huomioitu, mutta oikeuskirjallisuudessa päädytään siihen, että kahta eri veroluokkaa voidaan käyttää sen sijaan, että siirrettäisiin avustusta saava avoleski kokonaan I verotusluokan puolelle. Ks. Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus 2012, s. 247-251

¹⁶¹ Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus 2012, s. 254

kannalta, nimittäin myöskin PerVL 11.3 §:ssä tarkoitettu avopuoliso on oikeutettu puoliso vähennykseen. Kyseiseen vähennykseen ei tosin pääse osalliseksi sellainen avopuoliso, joka on pelkästään oikeutettu PK 8:2 mukaiseen toimeentuloavustukseen.¹⁶²

Lahjan osalta avopuolisoiden määritelmät seuraavat perintöveroluokkia. Lahjaveron I luokassa ovat avopuolisot, jotka täyttävät TVL 7.3 §:n ja PerVL 11.3 §:n määritelmät. Muut avopuolisot kuuluvat lahjaverotuksessa II luokkaan. Avopuolisot voivat lahjoittaa vapaasti omaisuutta toisilleen riippumatta siitä, mihin veroluokkaan he sattuvat kuulumaan. Niinkin läheisessä suhteessa kuin avoliitossa elävien tekemät oikeus- ja lahjoitustoimet voivat tosin olla rajatapauksia verotuksen kannalta. Saattaa olla vaikeaa erottaa, mikä on avopuolisoiden välillä normaali, jokapäiväiseen yhteiselämään liittyvä panostus ja mikä vastikkeeton luovutus on katsottava lahjaksi, josta saajan tulee maksaa lahjaveroa. Vuodelta 1980 oleva KHO:n tapaus on oiva esimerkki avopuolisoiden lahjan ja normaalin yhteiselämän panostuksen rajapinnasta.

KHO 1980-B-II-627: Avovaimo työskenteli avomiehensä lukuun harjoitetussa yksityisliikkeessä palkattuna työntekijänä. Verotoimiston tiedustelun johdosta avovaimo oli ilmoittanut avopuolisonsa rahoittaneen avovaimon nimiin vuonna 1976 ostetun henkilöauton sekä avopuolisoiden yhteisiin nimiin vuonna 1977 ostettujen asunto-osakkeiden hankinnan. Rahavarat ilmoitettiin otetun avomiehen nimissä olleelta pankkitililtä, johon avovaimolla oli käyttöoikeus. Katsottiin, ettei ainoastaan tilin käyttöoikeus muutoin mainituissa olosuhteissa oikeuttanut pitämään varoja avopuolisoiden yhteisinä, minkä vuoksi avovaimoa oli verotettava avomieheltään saamista lahjoista.

Avoliiton päätyttyä avopuolison avoliittolain 8 §:n nojalla maksamaa hyvitystä ei katsota PerVL:n mukaiseksi lahjaksi, koska sen turvin avopuoliso saa käytännössä vain ”omansa takaisin” velanmaksun muodossa. Kuitenkin, jos hyvitys on ollut määrältään selvästi suurempi kuin mihin hyvityksen saaja oli oikeutettu, voitaisiin tämä hyvityksen ylimääräinen osa mahdollisesti tulkita

---

¹⁶² Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus 2012, s. 254

lahjaksi, josta lahjansaaja joutuisi maksamaan lahjaveroa. Hyvitystä on kuitenkin hyvin vaikea määritellä euromääräisenä, koska panostus yhteistalouteen on hyvin moninaista, eikä aina suoraan rahassa mitattavaa. Tämän vuoksi hyvityksen mahdollinen tulkitseminen lahjaksi on erittäin teoreettista. Kuitenkin erottelussa toiselle avopuolisolle annettu omaisuus tulkitaan PerVL nojalla lahjaksi, mikäli se ei ole hyvitystä, eikä avustusta.¹⁶³

Hyvitys voidaan lisäksi tulkita siten, että hyvitystä maksetaan tehdystä työstä, jolloin kyseistä suorituksesta tulisi periaatteessa perintöveron sijasta maksaa tuloveroa.¹⁶⁴

---

¹⁶³ Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus 2012, s. 324

¹⁶⁴ Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu 2012, s. 66

8. AVOLIITON POHJOISMAINEN SÄÄNTELY

8.1. RUOTSIN SAMBOLAG

Ruotsin avoliittolaki, sambolag, säädettiin nykymuotoonsa vuonna 2003. Tämä uusi avoliittolaki toi mukanaan oikeuksia avopuolisille toisiinsa nähden sekä yhdisti vuoden 1987 avopuolisoiden yhteistä kotia koskevan lain (lag om sambors gemensamma hem (1987:232)) ja lain samaa sukupuolta olevista avopuolisista (lag om homosexuella sambor (1987:813)).¹⁶⁵

Ruotsissa avoliittolain soveltuminen ei ole riippuvainen avoliiton kestosta.¹⁶⁶ Se soveltuu kaikkiin samaa tai eri sukupuolta oleviin avopuolisiin, jotka asuvat vakituisesti samassa taloudessa (Sambol 1 §).¹⁶⁷ Lain soveltumisen esteeksi ei ole myöskään määritely avopuolisoiden alaikäisyyttä, kuten Suomessa.¹⁶⁸ Vaatimuksena on kuitenkin, että kumpikaan avopuolisista ei ole avioliitossa. Ruotsissa avopuolisoiden ei siis tarvitse asua viittä vuotta yhteisessä taloudessa avoliittolain soveltumiseen, eikä heillä tarvitse myöskään olla lain soveltuakseen yhteistä lasta. Sambolag sääntelee yhteistalouden purkautumista avopuolisoiden erotessa molempien puolisoiden eläessä ja niin ikään avopuolison kuoleman johdosta tapahtuvaa yhteistalouden purkamista.

Sambolag perustuu ajatukselle, että molemmilla puolisoilla on yhtäläinen oikeus yhteiseen asuntoon ja asuinirtaimistoon riippumatta siitä, kumpi avopuolisista tosiasiallisesti omistaa.¹⁶⁹ Se, joka omistaa avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämän asunnon, ei saa sitä myydä taikka muutoin disponoida

¹⁶⁵ Lötjönen, Salla: Yhteistalouden purkaminen avoliitossa, Lakimies 7-8/2010, s.1330

¹⁶⁶ Kuitenkin Hovrätten för Västra Sverige totesi ratkaisussaan ÖÅ-4217/04, että 7-11 viikon asuminen yhteistaloudessa ei vielä täyttänyt vakinaisen yhdessä asumisen edellytyksiä.

¹⁶⁷ RP 2002/03:80 ”Sammanboendet skall ha en viss varaktighet eller åtminstone vara tänkt att ha det. Den andra förutsättningen bör vara att parterna sammanbor i ett parförhållande, dvs. i en förbindelse vari som regel ingår sexuellt samliv.”

¹⁶⁸ Analogiatulkinta Sambol 9 §, jossa sanotaan, että kyseisen lain säännöksistä voidaan poiketa molempien avopuolisoiden allekirjoittamalla kirjallisella sopimuksella, mikä sitoo myös, vaikka toinen heistä olisi alaikäinen. (”Avtalet skall upprättas skriftligen och undertecknas av samborna. Detta gäller även om någon av dem är underårig --”)

¹⁶⁹ Agell, Anders & Malmström, Åke: Civilrätt 2010, s.313

kyseisestä asunnosta ilman avopuolison lupaa.¹⁷⁰ Lain mukaan omaisuus, jonka avopuoliso on saanut perintönä, testamentilla tai lahjana, on yksin hänen omaisuuttaan, mikäli saantoon on kirjattu, että saannon vastaanottajan (avo)puolisolla ei ole oikeutta omaisuuteen (Sambol 4 §). Muutoinkin avoliitossa vallitsee käytännössä erillistalous puolisojen välillä.

Yhteistalouden purkautuessa voidaan toimittaa omaisuuden erottelu (Sambol 8.1 §), kuten Suomessakin. Erottelun alaiseksi omaisuudeksi ei lasketa omaisuutta, jonka avopuolisot ovat saaneet ennen yhteistalouden perustamista, eikä myöskään yhteistalouden purkamisen jälkeen omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta (surrogaatit).¹⁷¹ Kaikki avoliiton aikana hankittu ja saatu omaisuus siis kuuluu erottelun piiriin, ja avopuolisoiden on ilmoitettava erottelussa omaisuutensa sekä mahdolliset velkansa.¹⁷² Erottelua on vaadittava vuoden kuluessa yhteistalouden purkamisesta (Sambol 8.2 §).

Erottelua ei ole pakko toimittaa avopuolisoiden välillä, eikä toimitetun erottelun tarvitse olla virallinen. Erotteluksi riittää sekin, että puolisoit itse sopivat siitä, miten he jakavat omaisuutensa ja toimivat tämän saavutetun yhteisymmärryksen nojalla. Avopuolisoiden sovittua erottelusta ei pesänjakajan toimittamaa erottelua voida enää vaatia.¹⁷³

Erottelussa lasketaan kummankin avopuolison osuus asunnosta ja asuinirtaimistosta siten, että asuntoon liittyvät mahdolliset velat vähennetään tästä summasta.¹⁷⁴ Tämän jälkeen kyseinen omaisuus jaetaan puoliksi molemmille (Sambol 14 §). Asunnon saa pitää se, jonka katsotaan tarvitsevan sitä enemmän. Se, joka saa asunnon, joutuu kuitenkin kompensoimaan

---

¹⁷⁰ Lundén, Björn & Molin, Anna: Samboboken 2010, s.31 (vrt. Suomen avioliittolaki)

¹⁷¹ Agell, Anders & Malmström, Åke: Civilrätt 2010, s.313

¹⁷² HD:ssa käsiteltävänä olleessa tapauksessa Ö1956-12 oli kyse avopuolisoiden ilmoitusvelvollisuuden laajuudesta erottelussa. Ilmoitusvelvollisuutta ei ole rajoitettu siten, että velvollisuus koskisi pelkästään erotteluun kuuluvien omaisuuslajien (toisin sanoen avoliiton aikana saadun omaisuuden) ilmoittamista.

¹⁷³ Lundén, Björn & Molin, Anna: Samboboken 2010, s. 73

¹⁷⁴ Agell, Anders & Malmström, Åke: Civilrätt 2010, s.313 ”Vid bodelning ska man beräkna varje sambos andel i bostaden och bohaget med avdrag för sådana skulder som kan hänföras till bostaden och bohaget. Därefter ska likadelning ske av värdet av sambornas sammanlagda överskott.”

saannon siten, että toinen saa osuutensa muuna varallisuutena eli käytännössä rahana (SamboL 16 §). Ruotsin sambolag eroaa Suomen avoliittolaista sen ositustyyllisen luonteensa vuoksi. Suomessa pääsääntönä on, että kumpikin avopuolisoista saa pitää oman osuutensa, kun taas Ruotsissa lähdetään puolittamisperiaatteesta. Puolittaminen koskee lähinnä kuitenkin asuntoa ja irtaimistoa – puolisoitten taloudet (varat ja tilit) ovat erillisiä.

Erotteluun tyytymätön osapuoli voi nostaa kanteen käräjäoikeudessa (tingsrätt) neljän viikon kuluessa erottelusta. Jos kannetta ei nosteta määräajassa, menettää puoliso kanneoikeutensa asiassa.¹⁷⁵

Jos avoliitto purkautuu avopuolison kuoleman johdosta, on vain avoleskellä oikeus vaatia erottelua (SamboL 18 §). Näin ollen kuolleen avopuolison perillisillä ei ole samanlaista oikeutta vaatia erottelua kuin Suomessa. Avolesken tulee vaatia erottelua viimeistään perunkirjoituksessa.¹⁷⁶ Perunkirjoitus tulee toimittaa kolmen kuukauden kuluessa kuolemasta (ÄB 21 kap. 1 §).

Ruotsin laki tuntee myös säännöksen nimeltään ”den lilla basbeloppsregeln”, jonka mukaan avoleskellä on oikeus saada omaisuudesta, siihen määrään asti kuin on mahdollista, kaksinkertainen määrä avopuolison kuolinpäivään arvostetusta hallituksen tarkastamasta perusmaksusta (basbelopp).¹⁷⁷ Kyseinen maksu on vuonna 2013 2 x 44 500,00 kruunua.¹⁷⁸ Avoleskellä on Ruotsin lain mukaan myös oikeus jäädä asumaan avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämään asuntoon.¹⁷⁹ Avoleskellä ei kuitenkaan ole perintöoikeutta kuolleen

---

¹⁷⁵ Lundén, Björn & Molin, Anna: Samboboken 2010, s. 74

¹⁷⁶ Lundén, Björn & Molin, Anna: Samboboken 2010, s. 75

¹⁷⁷ RP 2002/03:80, s.73 ” I sambolagen garanteras en efterlevande sambo att som sin andel vid bodelningen få ut så mycket att det motsvarar två gånger det vid tiden för dödsfallet gällande prisbasbeloppet.” Tuosta hallituksen määrittelemästä perusmaksusta säädetään laissa lagen om allmän försäkring(1962:381).

Avoleskellä ei kuitenkaan ole kyseistä oikeutta kyseiseen määrään, mikäli avopuolisoiden yhteistalous oli jo purkautunut ennen toisen avopuolison kuolemaa, mutta erottelua ei vain ollut toimitettu.

¹⁷⁸ Ks. www.basbelopp.se

¹⁷⁹ Agell, Anders & Malmström, Åke: Civilrätt 2010, s.314

avopuolison jälkeen, eikä hän täten kuulu perillisten joukkoon. Tästä huolimatta lilla basbeloppsregeln tuottaa avopuolisolle oikeuden edes pieneen ”perintöön”.

Kyseistä säännöstä voisi verrata etäisesti Suomen hyvitys- ja avustussäännöstöön. Hyvitys ja avustus eivät tosin ole avoleskelle millään tavalla varmoja saantoja, vaan ne ovat pitkälti riippuvaisia erinäisistä inhimillisistä muuttujista, kuten pesänjakajan taikka kuolleen avopuolison oikeudenomistajien päätöksistä – viimekädessä tuomioistuimen ratkaisusta. Lilla basbeloppsregeln takaa avoleskelle vähintään edellä mainitun kaksinkertaisen määrän vuosittain tarkistetusta perusmaksusta riippumatta pesän suuruudesta ja siitä, minkä laatusesta omaisuudesta pesä koostuu. Näin ollen avolesken saadessa erottelun jälkeen vähemmän kuin mitä lilla basbeloppsregel takaa, tulee avolesken saamaa summaa ”täydentää” lilla basbeloppsregelin määrittämään summaan saakka.

Myös Ruotsin avoliittolaista voidaan poiketa sopimuksella. Avopuolisot voivat pätevästi sopia siitä, että heidän välillään ei toimiteta erottelua taikka siitä, että tietty omaisuus ei kuulu eroteltavaan omaisuuteen (Sambol 9 §). Usein sopimukset tehdäänkin juuri erottelun poissulkemiseksi. Tämä perustaa pidemmälle meneviä sopimusvapauksia kuin Suomen avoliittolaki, jonka säännöksistä voidaan toki poiketa, mutta ei voida kuitenkaan pätevästi luopua oikeudesta vaatia erottelua (AvoliittoL 2.2 §).

Jäämistöön liittyvät oikeustoimet (kuten testamentin tekeminen ja henkivakuutuksen hankkiminen) ovat vastaavia jäämistösuunnittelun keinoja Ruotsissa sekä Suomessa. Avopuoliso voi testamentata omaisuuttaan haluamallaan tavalla tai ottaa henkivakuutuksen puolisonsa hyväksi.

Ruotsin ja Suomen avoliittoa koskevat lait yhtenevät lähinnä vain nimensä puolesta. Erot ovat lakien välillä melko suuria ja ehkä perustavanlaatuisiakin. Ehkä kaikkein huomattavin ero kuitenkin on Ruotsin avoliittolain pitkälle menevä asunnon ja asuinirtaimiston jakaminen puoliksi. Suomessa kyseinen järjestely olisi jo lähempänä avioliittolain ositusta. Suomen avoliittolaki taas perustuu siihen, että kumpikin avopuoliso saa pitää oman omaisuutensa ja mikäli tarpeellista, puoliso voi vaatia hyvitystä antamastaan panoksesta avopuolisonsa omaisuuteen taikka vaatia avustusta ensiksi kuolleen puolison jälkeen. Puoliso ei näin ollen pysty saamaan perusteetonta etua toisen kustannuksella.

Erona näiden kahden naapurivaltion avoliittosääntelyssä on myös asunto ja asumisjärjestelyt yhteistalouden purkamisen jälkeen. Suomen avoliittolain mukaan se, kenen nimissä asunto on, saa pitää asunnon. Jos asunto on molempien nimissä, se joudutaan usein myymään, jotta kumpikin avopuoliso saa oman osuutensa asunnon arvosta. Ruotsissa taas se, joka tarvitsee asuntoa enemmän saa jäädä siihen asumaan, mutta joutuu kuitenkin antamaan rahana toisen avopuolison osuuden asunnosta.

Avoleski ei ole kuolleen avopuolison perillinen Suomessa eikä Ruotsissa. Ruotsissa sääntely keskittyy asunnon ja asuinirtaimiston jakamiseen avopuolisoiden kesken ja erottelu muistuttaa tältä osin enemmän aviopuolisoiden välistä ositusta, kun taas Suomessa jako tapahtuu vahvasti nimiperiaatteen mukaisesti. Suomessa avopuoliso on oikeutettu vaatimaan hyvitystä tai avustusta, kun taas Ruotsin avoliittolaissa ei ole mainintaa kummastakaan. Ruotsin lilla basbeloppsregeln toimii eräänlaisena avolesken avustussäännöstenä ja takaa avoleskelle tietyn vakiomääräisen varallisuusetuuden avopuolison kuoltua.

8.1.1. SALAINEN PERHEOIKEUDELLINEN OMISTUSOIKEUS RUOTSISSA (DOLD SAMÄGANDERÄTT)

Ruotsin oikeuskäytännössä on muodostunut avio- ja avopuolisoiden välille mahdollisuus salaiseen perheoikeudelliseen omistusoikeuteen. Käytännön mukaan avio- tai avopuoliso voi olla kiinteistön salainen omistaja, vaikka vain toisella puolisoista olisi lainhuuto kyseiseen kiinteistöön.¹⁸⁰ Kiinteistön salaisella omistajalla ei kuitenkaan ole oikeutta omaisuuteen ennen kuin hänestä on tullut ”avoin” omistaja joko virallisen luovutuskirjan ja lain huudon myötä tai

---

¹⁸⁰ Lundén, Björn – Molin, Anna: Samboboken 2010, s. 30

tuomioistuimen antaman tuomion nojalla.¹⁸¹ Salaisen omistajan on näin ollen tehtävä vaatimus omistuksensa virallistamisesta.¹⁸²

Avopuolisosta ei automaattisesti tule salaista omistajaa kiinteistöön silloin, kun vain toisella avopuolisoista on lainhuuto, vaikka salainen omistaja vaatisikin omistuksensa virallistamista.¹⁸³ Salainen omistajuus vaatii neljä seuraavaa kriteeriä täytyäkseen: omaisuus¹⁸⁴ on ostettu puolisojen yhteiseen käyttöön, salainen omistaja on panostanut kauppaan taloudellisesti, taloudellinen panostus on annettu yhteisomistajuuden toivossa tai uskossa ja lisäksi avoin omistaja on ymmärtänyt, että panostus on annettu siksi, että panostuksen antaja on halunnut tulla osaomistajaksi.¹⁸⁵ Nämä kriteerit rajaavat salaisen omistajuuden ulkopuolelle olennaisesti tilanteet, joissa avopuoliso on saanut kiinteistön lahjana, perintönä tai testamentin nojalla, taikka jos kiinteistö on ostettu jo ennen yhteistalouden perustamista. Samat periaatteet soveltuvat käytännössä myös muuhunkin kuin kiinteään omaisuuteen.

Näyttöä tarvitaan harvemmin siitä, onko asunto ostettu avopuolisojen yhteiseen käyttöön, jos avopuolisot asuvat yhdessä.¹⁸⁶ Salaisen omistajuuden ensimmäinen kriteeri voidaan tällaisessa tapauksessa jättää vähemmälle

¹⁸¹ Lundén, Björn – Molin, Anna: Samboboken 2010, s. 36

¹⁸² NJA 1982 s.589 (T204-81) HD:n äänienemmistö oli sitä mieltä, että yksin vaimon nimiin perheen yhteiseksi asunnoksi ostettu kiinteistö oli ostettu puolisojen yhteiseksi, koska mies oli todellisuudessa maksanut kauppasumman.

¹⁸³ Esimerkiksi NJA 2013 s. 242 (T1238-11): Kyseessä oli avopuolisot A ja B, jotka olivat asuneet yhdessä vuokra-asunnossa 1970-luvulta lähtien. A oli asunut asunnossa yksin jo 1950-luvulta lähtien. Vuokraoikeus muutettiin asumisoikeudeksi vuonna 1980. A merkittiin kauppasopimukseen omistajaksi, mutta B otti vastuun maksamisesta. Koska A oli perheineen asunut asunnossa jo 1950-luvulta ja B:llä oli omistuksessaan kaksi muuta asuntoa, ei voitu katsoa (eikä ollut näyttöä siitä), että asunto olisi hankittu heidän yhteiseen käyttöönsä. B ei ollut salainen omistaja, eikä edes yhteisomistaja.

¹⁸⁴ Tässä tapauksessa omaisuudella tarkoitan kiinteistöä, mutta HD on antanut ratkaisuja myös erinäisen irtaimen omaisuuden salaisesta omistajuudesta.

¹⁸⁵ Lundén, Björn – Molin, Anna: Samboboken 2010, s. 39

¹⁸⁶ HD on joutunut pohtimaan, onko salainen omistusoikeus syntynyt siinä tapauksessa, kun avopuolisot ovat ensin ostaneet puoliksi ja yhteisellä lainalla asunnon ja myöhemmin toinen puolisoista on antanut oman puoliskonsa asunnosta toiselle avopuolisolle lahjana. Tällöin toinen puolisoista on saanut kokonaan lainhuudon itselleen. HD:n ratkaisun mukaan salainen omistusoikeus on syntynyt oman osuutensa lahjoittaneelle puolisolalle, koska ratkaisevaa on avopuolisojen tosiasiallinen tarkoitus; tarkoitus on ollut, että asunto pysyy luovutuksesta huolimatta perheen yhteisenä asuntona (HD T281-11).

tarkastelulle. Mikäli salainen omistajuus koskee jotakin muuta omistajuuden kohdetta, kuten esimerkiksi loma-asuntoa, on yhteisomistajuuden toteennäyttäminen tärkeässä roolissa mahdollisissa riitatilanteissa.

Ongelmia omistajuuskysymyksissä voi muodostua avopuolisoiden käyttämien kauppajärjestelyjen seurauksena. Komissiokaupassa toimeksiannonsaaja tekee kaupan ja tulee kaupan osapuoleksi, vaikka kauppa tehdään kolmannen lukuun.¹⁸⁷ Ruotsin lain (lagen om kommission) mukaan kyseisenlainen kauppa on mahdollinen irtaimen omaisuuden suhteen, mutta esimerkiksi jordabalken 4:1 mukaan komissiokauppa on kiinteistön kohdalla mitätön, koska kiinteistön kaupan ehtona on muun muassa myyjän ja ostajan allekirjoittama kauppakirja. Mikäli tämä ehto ei täyty, on kauppa pätemätön. Toisaalta kaupan tosiasiasa tehneestä henkilöstä tulee kiinteistön omistaja (jonka periaatteessa tulee luovuttaa kiinteistö edelleen sille, jonka lukuun kauppa on tehty).¹⁸⁸

Salaiseen omistusoikeuteen voitaneen vedota milloin tahansa omistussuhteen aikana ja sen jälkeenkin, koska Ruotsin tuoreen oikeuskäytännön mukaan tavanomaiset vanhentumissäännökset eivät sovellu salaiseen omistusoikeuteen (ks. NJA 2013 s. 632).

8.2. AVOLIITTO NORJASSA

Norjassa ei ole päädytty säätämään varsinaista avoliittolakia. Avoliitto on huomioitu erityislainsäädännössä eli perintöä ja perimystä koskevassa laissa sekä laissa, joka sääntelee asuinkumppanien yhteistalouden purkautumista. Käytännössä kaksi edellä mainittua lakia toimivat yhdessä eräänlaisina avoliittolain osina turvaten tietyissä tilanteissa avopuolisoiden aseman avoliiton purkautuessa avoeron tai puolison kuoleman johdosta. Kyseisten lakien säädökset muistuttavat vahvasti eräitä Ruotsin sambolagin säädöksiä.

---

¹⁸⁷ Agell, Anders - Brattström, Margareta: Äktenskap, Samboende, Partnerskap 2011, s. 78

¹⁸⁸ Agell, Anders - Brattström, Margareta: Äktenskap, Samboende, Partnerskap 2011, s. 79-80

Norjassa avoliitto perustuu avopuolisoiden erillistaloudelle. Avopuolisolla on kuitenkin mahdollisuus saada hyvitystä toisen hyväksi annetusta panostuksesta perusteettoman edun palautusta muistuttavien periaatteiden nojalla, kuten siviilioikeudessa yleisesti. Yhteistä asuntoa koskevia säännöksiä Norjassa on ollut vuodesta 1991, jolloin säädettiin laki oikeudesta asuntoon yhteistalouden purkautuessa (Lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører 1991:45). Laki soveltuu naimattomiin 18 vuotta täyttäneisiin vähintään kaksi vuotta samassa taloudessa eläneisiin henkilöihin. Laki soveltuu myös silloin, jos yhteistaloudessa elävillä on tai on ollut yhteinen lapsi.¹⁸⁹

Kyseisen ”yhteistalouslain” 2 ja 3 §:n nojalla avopuolison kuollessa eloon jäänyt avopuoliso voi jäädä asumaan puolisoiden yhteiseen asuntoon ja myös saada haltuunsa asunnossa olleen tavallisen asuinirtaimiston. Jos avoliitto purkautuu muusta syystä kuin kuoleman johdosta, voi toinen avopuolisista painavista syistä tulla toisen sijaan huoneenvuokrasopimukseen, taikka lunastaa asunnon tai kiinteistön tavanomaisine koti-irtaimistoineen.

Norjan perintölakiin (arvelova 1972:4) säädettiin vuonna 2009 muutos koskien avopuolison perintöoikeutta.¹⁹⁰ Avopuoliso, jolla on tai on ollut yhteinen lapsi kuolleen avopuolison kanssa, taikka joka odottaa lasta kuolleelle avopuolisolle, on oikeutettu saamaan kuolleen avopuolison jäämistöstä neljä kertaa Norjan kansaneläkelaitoksen määrittämän perusmaksun¹⁹¹ (grunnbeløpet i folketrygda) mukaisen perintömäärän (arvelova kap IIIa § 28b).¹⁹² Avopuoliso voi saada saman lainkohdan nojalla vastaavan perintöoikeuden myös siinä tapauksessa, että avopuolisot ovat eläneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta ja avopuoliso on testamentilla nimenomaisesti määrännyt perintöoikeudesta.

Edellä mainittujen kriteerien mukaisesti avoleskellä on avopuolison kuoltua oikeus myös saada hallintaansa avopuolisoiden yhteinen asunto

¹⁸⁹ Lakitekstissä ei kuitenkaan edellytetä yhteistaloudessa elävien keskinäistä parisuhdetta. Käytännössä laki soveltuu siis myös kimppekämppeihin ja soluasuntoihin.

¹⁹⁰ Arvelovan mukaan avopuolisoksi katsotaan 18 vuotta täyttäneet henkilöt, jotka asuvat yhdessä avioliitonomaisessa suhteessa.

¹⁹¹ Vuonna 2013 kyseinen grunnbeløpet i folketrygda on 85 245 kruunua, ks. <http://www.skatteetaten.no/no/Tabeller-og-satser/Grunnbeløpet-i-folketrygden/>

¹⁹² Vrt. Ruotsin lilla basbeloppsregeln

asuinirtaimistoinen sekä muuta irtainta omaisuutta, joka on ollut puolisoiden yhteisessä käytössä (arvelova kap IIIa § 28c).

Norjassa lainsäädäntö siis takaa avopuolisolle lähinnä oikeuden yhteisenä kotina pitämään asuntoon ja asuinirtaimistoon. Avopuolisolla on myös mahdollisuus saada ehtojen täyttyessä tietty arvomääräinen osuus kuolleen avopuolison jäämistöstä samantyyppisen ”perusmaksuperiaatteen” mukaan kuin Ruotsissakin.

8.3. AVOLIITTO TANSKASSA

Norjan tavoin myöskään Tanskassa ei ole erillistä avoliittolainsäädäntöä. Avopuolisoiden varallisuussuhteet jäävät näin ollen siviilioikeuden yleisten normien ja periaatteiden soveltamisalaan. Tanskan perimystä ja perintöä koskevaan lakiin on kuitenkin vuonna 2008 otettu osaksi avopuolisoiden perintöoikeuteen liittyviä säännöksiä.

Tanskassa avopuolisot voivat tehdä sopimuksia keskenään - aivan kuten kaikki muutkin oikeustoimikelpoiset henkilöt. Sopimuksia voi tehdä myös koskien avoliittoa. Avopuolisilla ei ole elatusvelvollisuutta toisiaan kohtaan, mutta oikeuskäytännössä on muotoutunut perusteettoman edun palautuksen kaltainen hyvityskäytäntö, jossa toisen omaisuuteen panostanut avopuoliso voi saada tuomioistuimen päätöksellä hyvitystä taloudellisesta panostuksestaan.¹⁹³

Avopuolisot eivät peri toisiaan lain nojalla, mutta vuoden 2008 perintölain uudistuksen myötä avopuolisot saivat erityisen oikeuden testamentata omaisuuttaan toisilleen ”avopuolisotestamentin” nojalla. Avopuolisotestamentilla avopuolisot voivat määrätä perintöoikeudestaan siten, että he perivät toisensa samalla tavoin kuin jos he olisivat aviopuolisoita. Käytännössä tämä tarkoittaa,

---

¹⁹³ Sopimuksia voi tehdä esimerkiksi omaisuuden jakamisesta avoliiton päättymisen varalta. Ks. Linda Nielsen: National report Denmark JAI/A3/2001/03, luku 3, s. 19

että testamentin nojalla avopuoliso perii puolet kuolleen avopuolison pesästä.¹⁹⁴ Avopuolisot voivat tehdä kyseisen testamentin milloin tahansa avoliiton aikana sen jälkeen, kun he ovat asuneet avoliitossa kaksi vuotta. Avopuolisot voivat tehdä avopuolisotestamentin myös ennen kahden vuoden määräajan täyttymistä, jos heillä on tai on ollut yhteinen lapsi (arvelov kap 13 § 88 Stk. 2). Koska avopuolisoiden välinen testamentti rinnastaa avopuolisot aviopuolisoihin, koskevat myös lesken saamat verohelpotukset avoleskeä, jonka hyväksi testamentti on tehty.¹⁹⁵

Eloonjäänyt avopuoliso ei voi pitää jäämistöä jakamattomana hallinnassaan, eikä avopuolisolla ole oikeutta periä puolisojen yhteisenä kotina käyttämää asuntoa siinä tapauksessa, että asunto on ollut kuolleen avopuolison nimissä. Jos asunto on avolesken nimissä, on hänellä tietenkin oikeus pitää oma asuntonsa. Edelleen avopuolisolla ei ole jäämistöön minkäänlaista oikeutta, mikäli puoliso eivät ole tehneet testamenttia toistensa hyväksi.¹⁹⁶

Vaikka avoleski ei peri avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämää omistusasuntoa, eikä voi pitää sitä jakamattomana hallinnassaan, on avoleski oikeutettu Tanskan ”vuokralain” nojalla ottamaan avopuolisoiden yhteisen vuokra-asunnon hallintaansa ilman vuokranantajan suostumusta.¹⁹⁷ Kyseinen oikeus ei ole sidottu pelkästään avoliiton päättymiseen kuoleman johdosta, vaan myös avoerotilanteessa avopuolisolla on samat oikeudet.¹⁹⁸

Tanskan avoliittoa koskeva lainsäädäntö on edellä esiteltyjen Pohjoismaiden tasolla normistona suppein. Toisaalta Tanskan perintölain säädökset takaavat avopuolisolle heidän halutessaan lähestulkoon samanlaisen perintöoikeuden kuin aviopuolisollekin. Tällöin avopuolisot kuuluvat perintöverotuksessa samaan luokkaan kuin aviopuolisotkin. Suomessa avopuolison ylttäminen

---

¹⁹⁴ Ks. tarkemmin Arvelov 2007:515, Kap 13 § 87.

¹⁹⁵ Linda Nielsen: National report Denmark JAI/A3/2001/03, luku 3, s. 19

¹⁹⁶ Linda Nielsen: National report Denmark JAI/A3/2001/03, luku 3, s. 20

¹⁹⁷ Tässäkin tapauksessa avopuolisoiden on tullut asua yhteisessä taloudessa vähintään kaksi vuotta.

¹⁹⁸ Lov om leje (lejeloven) 2010:963 (Kap XII § 75 säädetään vuokraoikeuden siirtymisestä avopuolison kuoleman johdosta, ja saman luvun § 77a:ssa säädetään vuokraoikeuden siirtymisestä, tai paremminkin siirtämisestä, avoliiton purkautuessa eron johdosta)

ensimmäiseen perintöveroluokkaan (johon aviopuolisotkin kuuluvat) vaatii sen, että heillä on tai on ollut yhteinen lapsi.

9. JOHTOPÄÄTÖKSET

Pohjoismaihin mahtuu monta erilaista variaatiota avoliiton mahduttamisesta valtion sisäiseen lainsäädäntöön. Aikaisemmin Suomi oli muita Pohjoismaita jäljessä avoliiton sääntelyn suhteen. Suomessa ei oikeastaan ollut avoliittoon liittyvää lainsäädäntöä lainkaan ennen avoliittolain voimaantuloa. Ruotsissa taas on jo vuosikymmeniä sitten tiedostettu avoliitonormiston tarve avoliiton alati kasvavan suosion johdosta.¹⁹⁹

Avoliittolaki toi Suomen taas ajanhermolle muiden Pohjoismaiden tasalle avoliiton sääntelyssä. Norjassa ja Tanskassa avoliitosta ei ole säädetty erillistä lakia, mutta rekisteröimättömät yhteistaloudessa elävät pariskunnat on otettu kuitenkin muussa lainsäädännössä huomioon. Vaikka avoliiton purkautumisesta eron johdosta ei Norjassa ja Tanskassa ole sinänsä yhtä kattavaa lainsäädäntöä kuin Ruotsissa ja Suomessa, on perintölakeihin tehdyillä uudistuksilla taattu avoleskelle tietyin edellytyksin jopa aviopuolisoihin verrattavissa olevat perintöoikeudet. Muutoin avopuolisot joutuvat turvautumaan pitkälti yleisiin siviilioikeuden normeihin.

Vaikka Pohjoismaat ovat maantieteellisesti sekä lainsäädännöllisesti hyvin lähellä toisiaan, eri valtioiden avoliittoa koskevat lait eroavat kuitenkin yksityiskohdiltaan monin paikoin huomattavastikin toisistaan. Suomen avoliittolaki on varsin uusi, vasta vuodelta 2011, ja nähtäväksi jää, kuinka laki ottaa paikkansa Suomen oikeusjärjestyksessä. Koska avoliittolaki oli jo valmisteluvaiheessa kyseenalainen tarpeellisuutensa suhteen, ei valmiista laistakaan saatu luotua kovin kattavaa kokonaisuutta.²⁰⁰ Avoliittolain lopullinen muoto vaikuttaakin enemmän kompromissilta kahden ääripään välillä kuin kokonaisvaltaiselta ja kattavalta lailta, joka yksiselitteisesti ohjaisi avopuolisoiden välisiä varallisuus oikeudellisia suhteita.

---

¹⁹⁹ Agell, Anders – Brattström, Margareta: Äktenskap, Samboende, Partnerskap, 2011 s. 13-23
Ks. myös uudet avoliitot ja muut parisuhdemuodot Ruotsissa vuonna 2012 esim. Statistiska centralbyron: Sambo, barn, gift, isär? Parbildning och separationer bland förstagångsföräldrar, 2012

²⁰⁰ HE 37/2010 vp, s.18-19

Toisaalta ongelma piileekin juuri siinä, että avoliitosta ei haluttu tehdä liian säänneltyä instituutiota, koska yhteistalous saatetaan perustaa hyvinkin erilaisista lähtökohdista. Toiset avopuolisot jakavat kaiken omaisuutensa keskenään, toiset taas haluavat pitää taloutensa täysin erillään. Avoliittoa voidaan myös pitää eräänlaisena avioliiton esiasteena, jolloin sen sääntelyä voidaan pitää tarpeettomana.

Avoliittojen moninaisuuden vuoksi lainsäätäjät on päätenyt minimoimaan avoliitonormiston, jonka tuloksena avopuolisot voivat vaatia erottelua ja hyvitystä tai avustusta. Avopuoliso ei näin ollen saanut avoliittolain säätämistä huolimatta minkäänlaista erityistä perintöoikeutta.²⁰¹ Suomen avoliittolaki perustuukin siihen, että avopuoliso ei saa perusteetonta etua toisen kustannuksella. Avopuolisoiden taloudet pyritään siis pitämään erillään. Muissa Pohjoismaissa avoliittoa koskeva lainsäädäntö liittyy enemmän avolesken oikeuksiin sekä perintöä ja perimystä koskeviin kysymyksiin, mikä olisi mielestäni ollut myös Suomen avoliittolaille tärkeä lisä. Nyt avoliittolaki käytännössä vain toistaa yleisiä siviilioikeudellisia käytäntöjä.

Tässä tutkielmassa olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan esille ne seikat, miten avopuolisot voivat vaikuttaa varallisuus oikeudellisiin suhteisiinsa sekä miten avopuolisot voivat halutessaan tehdä jäämistösuunnittelua toistensa hyväksi, vaikka avoliittolaki ei jokaiseen kysymykseen toisikaan vastausta.

Avoliittolaki ei siis sovellu automaattisesti jokaiseen avoliittoon. Avoliittolakia ei sovelleta sellaiseen avoliittoon, joka on kestänyt vähemmän kuin viisi vuotta, ja jossa avopuolisoilla ei ole yhteisiä lapsia. Avopuolisot voivat myös sopimuksin poiketa avoliittolain muista kuin menettelyllisistä säännöksistä, jolloin laki ei tule heihin täysimääräisesti sovellettavaksi. Avoliittolain esitöistä käy ilmi, että avoliittolakia ei ole tarkoitettu laiksi, jota sovellettaisiin pilkulleen, kuten esimerkiksi perintökaarta, vaan lailla pyritään myös ohjaamaan avopuolisoita

---

²⁰¹ En katso perintökaaren 8:2:n avustussäännöstä perintöoikeudeksi, koska se ei ole avoleskelle suoraan lain nojalla annettava etuus, vaan kuolleen avopuolison oikeudenomistajat voivat antaa avustusta vapaaehtoisesti tai avoleski voi sitä vaatia, mutta sen saamisesta ei kuitenkaan ole takeita.

suunnittelemaan varallisuussuhteitaan sopimusteitse jo etukäteen. Näin ollen välttyttäisiin riitaisuuksilta ja epäselvyyksiltä myöhemmin.

Avopuolisoilla ei ole minkäänlaista lakisääteistä oikeutta toistensa omaisuuteen, jos avoliittolaki ei sovellu heidän väliseen suhteeseensa. Tällöin taloudellisesti heikompi avopuoliso on täysin suojaton, ja hänen oikeutensa rajoittuvat pelkästään yleisiin siviilioikeudellisiin sääntöihin. Avoliittolain piiriin kuuluvilla avopuolisoilla on oikeus vaatia hyvitystä annetusta panoksesta toisen avopuolison omaisuuden hyväksi. Hyvityksen määrää tai määräytymistä ei ole kuitenkaan tarkemmin määritelty laissa, mikä jättää hyvityksen määräytymisen mitä todennäköisimmin aina tuomioistuimen harkinnan varaan. Lisäksi avopuoliso ei ole oikeutettu hyvitykseen, jos yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta koitunut perusteeton etu toiselle avopuolisolle on vähäinen (AvoliittoL 8 §). Hyvitys ei siis ole itsestään selvä etuus avopuolisolle edes avoliiton kuuluessa avoliittolain piiriin.

Avopuoliso on tietyissä tilanteissa oikeutettu myös avustukseen, joka määrätään hyvityksen tapaan kohtuullisena ja harkinnanvaraisesti. Avopuoliso voi vaatia kuolleen avopuolison jäämistöstä avustusta, jos hänen toimeentulonsa on huomattavasti heikentynyt avopuolison kuoleman johdosta ja hänen toimeentulonsa voidaan vain avustuksella turvata. Avopuoliso ei näin ollen ole oikeutettu automaattisesti avustukseenkaan.

Itse näkisin avustuksen tulevassa oikeuskäytännössä verrattain harvinaiseksi, varsinkin jos kuolleen avopuolison perilliset ovat avustusta vastaan. Avustusta tullaan todennäköisesti antamaan vain räikeimmissä tapauksissa, joissa toimeentulo heikentyy huomattavasti avopuolison kuoleman johdosta. Avoleskelle voidaan toki antaa avustusta myös vapaaehtoisesti, mikä taas oman arvaukseni mukaan tulee olemaan lähes poikkeuksetta käytäntönä ainoastaan sellaisissa tapauksissa ja perhesuhteissa, joissa avolesken välit ovat todella hyvät sekä erityisen lämpimät kuolleen puolison oikeudenomistajien kanssa. En näe, että vainajan oikeudenomistajat lahjoittaisivat kuolinpesästä vapaaehtoisesti avustusta sellaiselle avoleskelle, jota he eivät muutenkaan pidä kovin läheisenä.

Onko avoliittolaki lopulta tuonut tarkoituksenmukaisen uudistuksen avopuolisoiden varallisuussuhteiden järjestämiseen? Vastaus ei ole

yksiselitteinen. Vaikkakin avopuolisolla on mahdollisuus vaatia hyvitystä tai avustusta, ne eivät kuitenkaan ole suoraan taattu avopuolisolle, kuten esimerkiksi avioliiton päättyessä puoliset saavat osituksessa aina puolet heidän omaisuutensa säästöstä, ellei heillä ole avioehtoa. Avoliittolaki saattaa toisaalta "herättää" avopuolisot tekemään sopimuksen tai sopimuksia yhteistalouden purkamisen varalle taikka miettimään mahdollista jäämistösuunnittelua toistensa hyväksi. Jo pelkkä avoliittolain mukanaan tuoma tietoisuus siitä, että myös avopuolisoilla on mahdollisuus etukäteen järjestää omaisuuden jako ja jakautuminen erilaisissa yhteistalouden purkautumistilanteissa, voi lisätä suunnitelmallisuutta varallisuus oikeudellisesti niinkin paljaassa oikeussuhteessa kuin mitä avoliitto on.

Avopuolisot eivät tule välttämättä ajatelleeksi sitä, että he voivat suunnitella varallisuussuhteitaan: monet eivät tiedä sen olevan mahdollista ja jotkut luulevat, että se ei ole tarpeellista. Näistä luuloista poiketen aina, kun perustaa yhteistalouden jonkun kanssa, kannattaa etukäteen tehdä sopimusteitse selväksi molemmille, mitä kumpikin puolisoista omistaa ja saa pitää avoliiton purkautuessa. Tällöin toinen puoliso ei voi avoliiton purkautumisen aiheuttaman tunnetilan johdosta väittää omistussuhteista muuta kuin mitä on jo aikaisemmin sovittu. Sopiminen on kuitenkin ehkä vieläkin tärkeämpää avopuolison kuoleman varalta. Avopuolisolla ei ole perintöoikeutta, minkä johdosta pitkäaikaisen avoliiton päättyminen avopuolison kuoleman johdosta voi aiheuttaa avoleskelle jopa kohtuuttomia seurauksia varallisuus oikeudellisesti.

Avopuolisot tai kuolleen avopuolison oikeudenomistajat ovat oikeutettuja vaatimaan pesänjakajaa erotteluun, mikä on tärkeä menettelyllinen uudistus aikaisempaan tilanteeseen nähden. Aikaisemmin riitaiset avoerot ja varallisuus selvittelyt joutuivat helposti tuomioistuimeen käsiteltäväksi. Avoliittolaki takaa avopuolisolle mahdollisuuden vaatia pesänjakajaa, joka ottaa vastaan erottelun lisäksi mahdolliset hyvitys- tai avustusvaateet ja tekee niihin liittyvät päätökset vähentäen tuomioistuinten työtaakkaa riidanratkaisijana avopuolisoiden välisissä varallisuus oikeudellisissa riidoissa.

Avoliittolain säätämisen myötä avopuolison asema on huomioitu myös tietyissä erityislaeissa. Avopuoliso kuuluu esimerkiksi tietyin edellytyksin perintöverotuksessa ensimmäiseen veroluokkaan eli avopuoliso rinnastetaan

tällöin aviopuolisoon ja muihin läheisiin. Avopuoliso voidaan myös huomioida vahingonkorvauslain mukaisena elatuksensaajana, mikäli surmansa saanut avopuoliso on tosiasiallisesti elättänyt eloon jäänyttä avopuolisoa.

Avoliittoa ei tarvitse rekisteröidä ja se on muutenkin vapaamuotoisempi järjestely kuin avioliitto. On kuitenkin huomattava, että avoliittolaki ei suojaa avopuolisoita yhteistalouden purkamistilanteessa läheskään samantasoisesti kuin avioliittolaki suojaa aviopuolisoita. Avoliittolaki oikeuttaa puoliset sopimaan laista poikkeavallakin tavalla, ja avopuolisoiden helpoin tapa varmistaa molemmille mieluinen jako erottelussa on sopimuksen tekeminen yhteistalouden purkamisen varalta. Etukäteen tehdyllä sopimuksella avopuoliset todennäköisemmin välttyvät riidoilta sekä pitkiltä ja kalliilta oikeudenkäynneiltä. Sopimuksella avopuoliset voivat etukäteen päättää, mitä kumpikin puolisoista saa avoliiton purkaututtua. Toisaalta etukäteen tehdyllä sopimuksella on myös suuri näyttöarvo silloin, kun avoliitto purkautuu avopuolison kuoleman johdosta. Tällöin avoleski voi käyttää sopimusta hyväkseen kuolleen avopuolison oikeudenomistajia vastaan sen suhteen, mitä omaisuutta kenellekin kuuluu.

Testamentilla tai henkivakuutuksen edunsaajamääräyksellä avopuoliset voivat varmimmin turvata sen, että eloon jäänyt puoliso saa osuuden kuolleen avopuolison jäämistöstä. Testamentti ja henkivakuutuksen edunsaajamääräys ovat Suomessa käytännössä ainoat keinot, joilla avopuoliset voivat periä toisensa. Perinnönjättäjä voi samalla tavoin tehdä jäämistösuunnittelua kenen tahansa hyväksi, joten avopuoliso ei ole sen suhteen erityisasemassa.

Testamentti toimii jäämistösuunnittelussa erityisenä instrumenttina monimuotoisuutensa vuoksi. Avopuoliset voivat testamentata toisilleen joko tiettyä omaisuutta (legaatti) tai erinäisiä oikeuksia (esimerkiksi omistusoikeus-, käyttöoikeus- ja tuotto-oikeustestamentti). Suositun testamenttimuoto aviopuolisoiden keskuudessa on keskinäinen testamentti, joka on kahden tai useamman henkilön välinen vastavuoroinen testamentti. Keskinäinen testamentti ei ole yksinomaan aviopuolisoiden testamenttimuoto, vaan myös esimerkiksi avopuoliset voivat turvautua siihen jäämistösuunnittelun keinona. Keskinäisen testamentin laatijat antavat toisilleen vastavuoroiset oikeudet toistensa perintöön. Kyseinen oikeus voi olla muun muassa käyttöoikeus omaisuuteen kuolleen (avo)puolison jälkeen.

Koska avopuolisoilla ei ole perintöoikeutta, on keskinäisen testamentin laatiminen oiva keino taata molemmille avopuolisoille yhtäläiset oikeudet kuolleen avopuolison perintöön. Mutta muutkaan testamenttimuodot eivät ole huonoja vaihtoehtoja. Jokaisella testaattorilla on omat yksilölliset tarpeensa, joiden mukaan on laadittava aina juuri näihin tarpeisiin sopiva testamentti. Testamenttia laatiessa on aina syytä ottaa huomioon avopuolison tai avopuolisoiden mahdolliset lakiosaperilliset, joilla on lain nojalla oikeus saada jäämistöstä vähintään puolet heille kuuluvasta perintöosasta.

Toinen avopuolisoiden kannalta tärkeä jäämistösuunnittelun keino on henkivakuutus. Henkivakuutuksen ottaja voi henkivakuutuksella ikään kuin ohittaa jäämistön. Henkivakuutusetuutta ei lasketa jäämistöön, jolloin se on "ylimääräinen" etuus sille, johon edunsaajamääräys on kohdistettu. Avopuoliso voi ottaa henkivakuutuksen puolisonsa hyväksi. Tällöin on tärkeää nimetä avopuoliso edunsaajaksi. Vaikka oikeuskäytännössä on katsottu mahdolliseksi, että avopuoliso luetaan edunsaajamääräyksen yleisimpään muotoon "omaiset", voi tulkinta olla myös päinvastainen. Omaiseksi katsotaan yleensä lähiomaiset, ja avopuoliso ei pääsääntöisesti ole lain mukaan "riittävän" lähiomainen.

Suomen avoliittolakiin ei siis sisälly jäämistöoikeudellista sääntelyä, eikä avopuolisoilla ole perintöoikeutta toisiinsa nähden. Avoliittolaki perustuu pitkälti avopuolisoiden omaisuuden erillisyydelle. Muissa Pohjoismaissa paino avoliiton sääntelyssä on pääsääntöisesti enemmän jäämistöasioissa kuin avoliiton purkautumisessa avoeron johdosta.

Ruotsissa voimassa oleva sambolag on verrattavissa Suomen avoliittolakiin. Ruotsin sambolagin esikuvana on avioliittolaki, kun taas Suomessa on haluttu pitää avoliitto ja avioliitto erillään toisistaan. Avoliitosta ei ole haluttu tehdä avioliitonomaista instituutiota. Avioliitto on jo olemassa avoliiton ollessa toisenlainen vaihtoehto yhteiselolle. Monet yhteistaloudessa elävät ovatkin tehneet tietoisin valinnan olla solmimatta avioliittoa ja valinneet parisuhteen muodoksi avoliiton. Juuri tämän vuoksi avoliittolain säätäminen sai paljon argumentteja puolesta ja vastaan.

Lopputuloksena laki jäi melko kattamattomaksi. Se ei tuonut Suomen vallitsevaan oikeustilaan enempää kuin nimellistä muutosta. Näin ollen sopimusten ja jäämistösuunnittelun tärkeyttä avopuolisoiden välillä ei voida

liikaa korostaa. Lailla ei ole haluttu puuttua liikaa avopuolisoiden välisiin varallisuussuhteisiin. Näin ollen avopuolisot ovat itse suuressa roolissa varallisuussuhteidensa järjestelyssä avoliiton purkaututtua eron tai avopuolison kuoleman johdosta. Tämä järjestely tulisi aloittaa jo hyvissä ajoin ennen avoliiton purkautumista, jotta osapuolet säästyisivät tarpeettomilta kiistoilta.